

215874

HELVETIA

ȘI

WILHELM TELL

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DE

DR. A. P. ALEXI.

—•••—

BRAȘOV.

TIPOGRAFIA ALEXI.

1889.

Academiei române București
Autonul

HELVETIA

ȘI

200

WILHELM TELL

BCU Cluj / Central University Library Cluj
DE

DR. A. P. ALEXI.

BRAȘOV.
TIPOGRAFIA ALEXI.
1888.

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201701732

Precuvântare.

Publicând lucrarea de față și în broșură separată cred a nu fi fără interes decât pentru informațiunea cetitoriului voiui cerca a face la acest loc istoricul ei.

Lucrarea se dată de pe timpul studiilor mele dela universitate. Ascultând în anul scol. 1872—3 o prelegere la profesorul dela universitatea din Graz, d. *Dr. Adam Wolf*, „über geschichtliche Erläuterungen zu Schillers *Wilhelm Tell*,” am conceput idea de a face cunoscut marelui public românesc acésta frumoasă dramă cu atât mai vêtos căci o traducere în limba românească nu se afla nici atunci precum, după cât știu, nu se află nici acuma.

Eu resonam așa: Decă mie mi-a făcut o impresiune atât de plăcută încât nu me puteam stăpâni ca se nu iéu parte necruțind nici o jertfă

orî de câte orî se reprezenta acésta bucată atât ca dramă cât și ca operă (melodramă); decă acésta lucrare a lui Schiller a fost în stare se-mi causéze atâtă bucuriă și se me mișce așa de tare încât la unele scene simțam curgându-mi lacrimi din ochi; decă dic asupra mea a avut un efect așa de puternic — îmi veni a crede că și publicul românesc va simți óre-care plăcere și va afla óre-care interes de a cunósce mai de-a-própe acésta lucrare. De ce se nu guste și alții barem o bucățică din ceea ce am gustat eu?!

Dintru început mi-am fost propus se traduc acésta dramă. Inse am reflectat cum-că o traducere numai așa ar avea înțeles decă sar afla prospecte de a fi acceptată în repertoriul unui teatru și prin urmare sar afla prospecte de a se putea reprezenta pe vre-o scenă românescă. Acésta inse nu se putea aștepta din motiv căci Românilor peste tot le lipsésce posibilitatea, afară de vre-o 2—3 órașe din România cu teatre stabile, de a pune în scenă o dramă așa de grea din punctul de vedére al reprezentațiunei. Mai sciam cum-că o traducere bună a acestei dramă éste grea și din împregiurarea căci în limba acestei dramă sa

nisuit Schiller se imităze până și espresiunile locale din resp. cantóne.

Acéste motive mau abătut dela propusul de a traduce acéstă bucată și m'au indemnat se me mărginesc in a o tracta in forma unei „*dare de sémă cât se póte mai exactă, urmând scenă de scenă.*“ Unele părți din acele scene ce le-am aflat mai interesante am cređut de bine să le traduc.

După aședarea mea in Năsėud (1873) am fost recercat impreună cu alți collegi ai mei, la anul 1874, din partea reuniunei române de lectură (cassina) de a ținea in sînul reuniunei *Conferințe literarie*. Observez ca intre parantese, cumcă pe acelea vremi se urmăria in Năsėud din partea unor membri ai cassinei idea fericită de a deștepta in public gustul pentru literatură și de a abate pe ómenī la o distragere mai folositóre și la desvoltarea unei vieți mai literare. Incercarea pe cât de salutare și de nobilă a rămas fără rezultatul dorit, din causă că majoritatea publicului nu intrunia elementele, cari se pricépă acest scop și se conlucre la ajungerea lui. S'a adevérit și aci ca în multe alte locuri cumcă nu toți aceia căroro le place a se numi inteligenti sau cărturari le și

place cartea și nu toți cărturari și cultivază iubire și în'eres adevărat pentru carte, pentru literatură.

Abia după vre-o 4 conferințe literare slab cercetate s'a înmormântat tótă întreprinderea. Și fiindcă am atins cestiunea conferințelor literare din Năsăud, mă simțesc dator să mai amintesc la acest loc în interesul adevărului cumcă o încercare tot s'a mai făcut însă nu din partea Cassinei române ci astădată din partea corpului profesoral și învățătoresc. În tóamna anului 1887 au hotărit acéste corporațiunei de a arangia un ciclu de prelegeri publice, însă din anumite considerațiuni acéste prelegeri au început a se ținea numai în sinul acestor corporațiuni, însă fără ca publicul ce sar interesa și ar dori să participe să fiă eschis dela acéste prelégeri. Dupăce sau ținut vre-o 5 prelégeri a încetat și acesta încercare din cause cari nu le este locul a le analiza și discuta aici.

Primind invitațiunea ce mi s'a făcut din partea Reuniunii amintite mi-am fost ales între alte teme și despre *Wilhelm Tell* ce era atunci aprópe gata. —

Insă de órance acéstă dramă are un subiect mult puțin istoric urméză cumcă o pricépere de-

plină a acestei drame condiționează cunoștința istorice și cunoștința geografice și etnografice a acelor districte unde se petrec scenele lui Schiller. Este știut mai departe cumcă decât cineva a studiat ori cât de bine istoria helvețiană și cu deosebire partea în care cronicarii ne povestesc despre W. Tell și decât cineva a studiat ori cât de exact geografia și etnografia Helveției, totuși după un timp ôre care éle ușor se uită. Din acéste motive m'am aflat îndemnat se preced dramei cu tractatul istoric, ca prin acesta să pregătesc barem în parte pe public pentru dramă.

La 1875 am fost început publicarea acestei lucrări la recercarea amicului *Dr. I. C. Dragescu* în fôia „*Oltenia*“ din Craiova. Inse încetând éșirea foii, a încetat și continuarea acestei lucrări din care nu ajunse a-sé sfîrși nice partea istorică. Manuscrisul lam aședat la odihnă în pulpit.

Resfoindul odată (la 1883) mi-am gândit că va fi bine să disertez din partea a II-a, adecă din partea despre dramă, la adunarea generale a Asoțiațiunei transilvane, ce sa ținut atunci în Sibiiu. Spre acest scop am și însinuat la presidiu în timpul prescis de statute partea merită pentru

disertație. Dar am căpătat rezoluția *cumcă § 3 din statute, cel puțin pe unele din cuprinsul aceluia tractat, le ar declara de oprite și cari ar trebui stérse.* —

În scopul de a îndeplini această dorință și pentru că nu cred ca cineva ar fi dorit mai mult ca mine ca să ferescă Asociațiunea de ori ce conflict cu statutele sale, m'am pus și am luat manuscrisul la o scrupuloasă analiză, am cercetat și examinat cu deamăruntul să află acele părți primejdioase, dar eu nu le am putut afla nici atunci precum nici acuma, prin urmare neavând ce sterge am abdis dela propusul de a diserta în acea adunare gen. a Asociațiunii.

La 1886 ma recercat v. președintele societății pentru fond de teatru d. Ios. Vulcan să dissertez ceva la adunarea generale a acelei societăți din Șomcuta mare. M'am gândit la W. Tell și am crezut că un subiect mai potrivit nici nu pot afla. Ca să nu fiă disertația prea lungă și obositoare pentru public am omis și acuma mai multe părți, ce am crezut că îs de mai puțină importanță. Disertația ce s'a publicat și în „Familia“ d-lui I. Vulcan. Nr. 35—37. din 1886 nu numai

că a fost primită de către numărósa adunare cu un entusiasm neașteptat și măgulitor, dar mulți din cei de față m'au îndemnat cu tótă stăruința să public lucrarea întrégă ori pe ce cale.

Buna primire și îndemnul ce mi s'a făcut la Șomcuta mare, m'au făcut a crede cumcă sum dator să dau la publicitate acéstă lucrare, și m'au făcut să gândesc asupra modului cum să realizez acéstă intențiune pentrucă éste sciut că fórté anevóie duci la îndeplinire încercări literarie, decă nu-ți dá mâna să ai și mijlócele trebuincióse.

La 1887 am oferit Redactiunei dela „Tribună,” despre care sciam că a publicat în Biblioteca poporală a Tribunei multe lucrări mai mici, ca să o publice în Foița Tribunei și deodată și în broșură separată pretinđind pentru muncă numai un număr órecare de broșure.

D. I. Slavici, directorele de atunci al Tribunei, mi-a răspuns cumcă bucuros va publica lucrarea în Foișórá iar încât privésce tipărirea separată în broșură, la acésta Administrațiunea Institutului tipografic nu să póte hotári. Totodată, ca om espert în lucruri literarie, mi-a împártășit nescé recomandări de a face unele modificațiuni

pentru cari i sunt mulțamitor căci mi-au prins bine. Intre altele îmi scrie d. Slavici cumcă introducerea este prea lungă și vorbind de *libertate*, *dreptate* și *adevăr*, se face prea multă frasă pe care publicul nostru nu o gustă. Am aflat cumcă părerea d-lui Slavici este fundată. Mie încă nu-mi mai era chiar pe plac ceea ce e lucru firesc, căci omul în decurs de vre-o 15 ani își schimbă stilul ma și modul de cugetare. Și decă o publicam în Tribuna de bună samă reformam tótă introducerea.

In 1888 începu să iésă Poșta Română careia asemenea i-am făcut ofert. D. T. Alexi redactorele P. r. nu numai că mi-a primit ofertul, dar dupăce a citit tractatul m'a recercat să nu fac nici o schimbare și nici o scurtare, învoinduse deodată de a ajusta opșorul și cu o *Chartă a celor 3 cantóne* ce am cređut că va face bune și instructive serviciї cetitorului. Așa sunt ómenii, la unii le place un lucru la alții nu. In urmă m'am hotărit și eu să-l las așa cum a fost, mărginindu-me numai a face amintire la acest loc despre acéstă împregiurare.

Inainte de a termina vin a-mi împlini o plăcută datorință rugând pe d. T. Alexi să primescă

la acest loc espresiunea mulțămitei mele pentru publicarea acestei lucrări; asemenea mulțănesc d. Andreiu Mazanec profesor de desen la gimnasiul din Năsăud pentru amicitatea cu care a binevoit a ajusta acésta lucrare cu *Charta celor 3 cantóne*, ce cred a fi folositóre pentru cetitor.

Năsăud, Ianuare, 1889.

Dr. A. P. Alexi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

PARTEA I. HELVEȚIA.

Desvoltarea ei ca stat republican-confederativ.

Introducere.

Inbirea de libertate este cu atât mai puternică
cu cât tirănia este mai mare. **Voltaire.**

Afară de libertate mai există în lume un bun
încă și mai mare, fără de care însăși libertatea
nu are nici o basă, și acela este dreptatea.

Rotteck.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Libertate!

Ce cuvânt sublim! Singură pronunțarea lui face
pe om să tresalte de bucurie; singură cugetarea: *eu
sunt liber*, este atât de forte atât de fermecătoare și in-
~~afectătoare~~afectătoare, încât adeseori ne face să uităm de suferințele
dîlnice.

Ce este libertatea?

Omenirea s'a trudit mult timp ca să definască acest
concept nedefinibil.

Unii dic că: libertatea este fîca cerului, alții: at-
mosfera vieții; alții: sora omeniei; alții: o copilă a
lui Dumnezeu; naturaliștii: calea progresului; filosofi:
voința nemărginită; ér teologii: cheia cerului și tot de
o dată și a iadului.

Ómenii variéază in definirea libertății ca și in apre-
fiarea gustului.

Precum numai acela scie ce este și să prețuiescă
adevărata amor carele a iubit cu foc și care îl cultivéază
in inima sa, chiar așa numai acela scie prețui libertatea
după adevărata ei valóre, carele i-a gustat fructele,
carele i-a simțit necesitatca și carele a purtat catenele
sclăviei și ale tirăniei.

Libertatea este pentru om aceea ce este atmosfera
pentru frunze, lumina pentru flóre, apa pentru pesce.

Despóia frunza de aer și ea va incepe a se in-
gălbini, a se veșteđi; lipsesce flórea de rađele sórelui
și dēnsa va incepe a-și perde colórea și profumul, va de-
veni veșteđită; lipsesce pescelui apa in care trăesce și
peste scurt i-ai lipsit și vieța. Mărginesce sborul pa-
sērei libere intre gratiele unei colivi, și dēnsa va incepe
a țipa și a plānge libertatea perdută

Desbracă pe om de libertate și îl pune in lanțuri,
apoi îl așédă in palaturile cele mai strălucite, oferesce-i
totul ce-i poftesce inima și vei observa că din ceas in
ceas se va afla mai nemulțāmit; fruntea lui senină se
va increți, va deveni posomorită; fața cea rúmenă și
voiósă de altă dată va deveni palidă și morósă, ochi
lui plini de vieță vor esprima o durere adēncă, o su-
ferință internă teribilă; in scurt va deveni un om-schelet
cu o vieță tristă și monotonă, cu o gândire melancolică
și amară.

Aceste transformări fizice și sufletesce se obsérvă
la om, ca și la popóre, ca și la omenimea intrégă.

Este lăncedă și amară viața unui om séu a unui popor sclav, dar de trei ori este mai plăcută și mai dulce când frângând catenele își recapătă deplina libertate.

Ce să ne mirăm decât ómenii de la inceputul erei culturale s'au luptat și se luptă neincetat pentru câștigarea acestui divin tesaur, carele este un element de viață pentru că viața fără libertate este nópte fără stele, véră fără nori și sóre, grădină fără flori, arbore fără umbră, rosă fără profum, inimă fără amor.

Fără libertate nu este progres, nu este desvoltare.

Destinațiunea omului in lume este progresul, desvoltarea și nobilitarea ideilor, cultura morală și intelectuală. Acésta insă nu se póte ajunge de cât prin libertate.

Dar libertatea fără dreptate este un arbore fără rădăcinii, o ființă fără simțiri, o fântână fără apă, căci dreptatea este basa adevăratei libertăți. *Sieyes* dicea: „libertatea fără basă morală, fără drept și dreptate nu este alta, decât instinctul unei fiare sélbaticice, arbitrariul și tirănia unui despot, libertatea banditalui.“

Libertatea nu póte exista intre ómeni fără dreptate; dreptatea insă constă din recunóscerea și respectarea reciprocă a drepturilor tuturor pentru-că la masa libertății toți ómenii sunt egali fără deosebire de creștere și de rang.

Legile naturei sunt egale pentru toți. Dumnezeu când a sădit dreptul in inima omului a dispus ca acela să fiă egal pentru toți. Cel ce cércă a robi pe fratele

său comite o crimă neiertată, este mai reu decât banditul ce pândesce pe călător ca să-l despoie de toate, fiind-că dânsul caută cu o mână scelerată a împedeca tendințele naturei, voința lui Dumnezeu ce proclamă pe toți ómenii intru toate egali.

Așa și cu popóarele.

Un popor nu póte fi mai criminal decât atunci când încercă de a subjuga pe alte popóre și a le împedeca in mersul desvoltărei morale și intelectuale, nerespectând nici cele mai sânte drepturi date de natură fiecărui om.

Dreptatea, libertatea și adevărul compun sublima trinitate ce înalță pe om și-l apropie de Dumnezeu. Lupta pentru câstigarea acestei trinități a fost continuă, a durat și va dura període lungi, datéză cam de o dată cu omenimea. Acéstă luptă a costat și costa rîuri de sânge și legiuni de martiri. Victoria sigură este pe partea acelora ce vor persevera in cultul acestei trinități. Ferice de popóarele ce vor lupta pentru triumful ei, ele orî cât de târziu vor gusta din fericirea destinată a omenimei.

Lupta are să fiă încă lungă și infricoșată pentru că inimicul este forte și numéros. Minciuna, nedreptatea și tirănia încă compun o treime dar antipodă celei întâi care mai are rădăcini puternice mai in toate unghiurile lumii.

In decursul desvoltărei omenesci dăm peste puține momente, in cari ideile de libertate, dreptate și adevăr

au putut reporta invingeri, dar și aceste numai acolo s'au intemplat unde filosofia le-a premers ca avant-gardă, unde drapelurile popórelor s'au inarborat pe turnurile citadelei filosofice.

Abia in epoca de aur a Platonilor și a Ciceronilor aflăm desvoltându-se embrionul libertății din cója filosofiei. Acest period însă avu o durată scurtă. O iarnă grea și lungă se incepe de aci, care amortescse tóte ideile sublime, adórme progresul și tótă cugetarea omenéscă. Abia cătră sfêrșitul evului de mijloc se ivesc nisce rađe de lumină ce incep a combate gerósa iarnă, a desamórți libertatea și a alunga intunerecul. Pe acest timp incepe a cădea putredul feudalism și a dispărea forța ierarhiei ruginite.

Pe ruinele acestora se inalță libera cugetare care combate superstițiunea și minciuna cu energiă titanică. Lupta devine disperată dar se continuă. Pe cadavrul ierarhiei se ridică doué drapele, se nasc doué tabere, doi poli in etern antagoniști: *despotismul și democrația...* Lupta devine și mai inversunată, pe mórte și viétă dar se continuă. Pacea se esiléză pe un lung, lung timp. Chiar și astăzi nu ne intêlnim nicăiri decât cu lupte continue. Sê pare că sórtea lumii este croită ca nici o dată să nu aibă Duminecă. Luptele filosefiei fecundéză tóte procesele de luptă.

Filosofia, acéstă magistră a omenimei, ici degradată de servitórea dogmatismului religionar, colea ultragiată, încă incepe a sê deștepta din somn, a sê de-

scatena, a să desvolta in două direcțiuni. Dogmatismul școlastic și mistic incede a să mișca și a conduce progresul omenimei, din fatalitate o apucă érá pe o cale falsă, rătăcesce prin labirintul credinței órbe și a frasei, incatenéză rațiunea din nou și-i răpescce posibilitatea de a deschide porțile adevérului și de a aprinde făclia luminei eterne.

Din fericire acéstă rătăcire nu durà timp lung. Fiica Melpomenei incede a să reculege; frânge tóte zăvórele, să inaltă și să instaléză pe tronul ce este destinat pentru mama sciințelor și pentru adevérata domnitóre a omenimei.

Pe acest timp popórele suspinau cu amărăciune, sub cnuta despotismului și sub vérga tirániei. Le lipseau apostolií mántuitori. Cuvintele torturá și mórte erau espresiunile de predilecțiune ce le auđiai de pe buzele domnitorilor de atunci. Dar forța legilor naturale este superióră și mai forte decât orí-ce in lume; ea domnesce etern, nu permite estravaganță, nu sufere ca crima să guverneze lumea. Pe criminaliști la rëndul ei, i pedepsece cumplit orí cât de târđiu. Progresul incu-ragiază și impinge omenimea ca să frângă și să demoleze toți acei murí vechí in carí s'a aflat dînsa intemnițată atáta timp; să frângă catenele in carí gema rațiunea și orí-ce spirit progresist.

Urmările acestor invingerí strălucite au fost favorabile și binefăcátóre pentru omenime.

De o parte resar mulțime de invențiuni și desco-

periri noue, reforme sociale și religioase, cari au facilitat mult mișcarea progresului; de altă parte se redesteaptă o mulțime de popore din letargia seculară, din prăpastia sclăviei și a despotismului, cari cu brațe june și de oțel încep a promova civilizațiunea și cultura omenescă.

Cele de întâi dintre poporele fericite, cari — deșteptându-se din letargia și venind la conștiința demnității și misiunii sale — încep a se mișca pe calea cea adevărată de emancipațiune totală, au fost poporele elvețiane, cari constituiesc astăzi *Republica confederativă din Helveția*.

Schiță istorică.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Colo în centrul Europei, unde munții Jura își dau mâna cu catenele Alpilor celor învăliși în vestmânt de ghiață eternă, unde se nasc isvórele celor mai mari fluvii și se întâlnesc în văile pline de verdéță și flori frumoase de sub pólele munților ce compun intinsa mare de ghiață; unde natura a creat paradisul minonilor pe pământ; — în acéstă fortărăță naturală ș'a ales dina libertății asilul ei scutit de tóte persecuțiunile sbirilor despotismului!

Cine nu cunoșce astă frumósă țéră, inima și sufletul Europei? A cui inimă nu nutresce cel mai viu interes pentru neinvinsul fort, pentru Helveția, patria mărétă a libertății adevărate și a democrației?

Geniul democrației se pare că ș'a preparat încă

de timpuriu un altar sânt, o fortărăță inespugnabilă, din care la timpul său să promoveze și să susțină triumful libertății comune.

Tradițiunile istorice ale confederațiunei elvețiane, influințele libertății acestui popor, toate aceste daruri ale naturei sunt lucruri ce trebuie să esciteze in tot omul iubitor de libertate, interesul cel mai viu.

In aceste văi pitoresci, pe aceste piscuri inalte, istoria ne presintă unicul fenomen de bucuriă cel întâlnim in decursul unui lung period de timp; aci dăm de urmele libertății adevărate și caste, ale libertății unui popor intreg de care se bucură in o formă nobilul ca și țeranul, păstorul ca și plugarul.

Ferice de acele popore ce-și sciu apăra individualitatea și demnitatea, ferice de acea țără ce-și scia apăra și conserva intactă libertatea și independința filor săi.

Ferice de tine nobilă Helveția republicană pentru că ți-ai sciu implini și-ți implinesci cu scumpătate sacra misiune de mamă adevărată față de poporul tău! --

Originea adevărată a acestui popor se pierde in intunerecul trecutului. Cel mai antic popor cunoscut încă de pe timpul Romanilor este poporul helvedic de origine celtică, carele a locuit intre *Ren*, *Jura* și *Alpi*. Mai târziu intrară in Helveția Allemaniï (400 d. Ch), cuprind o mare parte a teritorului elvețian și-și introduc limba și datinele. Cam pe acest timp se întâlnesc aci și Burgunđii cu Longobarđii, ambele popore de origine

gotică și se stabilesc prin văile nelocuite dela pôlele Alpilor nordici, din cari se trage elementul germân-helvetian de astăzi.

Mai târziu cade întrégă Helveția sub scepstrul Francomanilor, sub care inflorî bunătarea țerei până la succesoriî lui Carol Magnul, când începù a dispărea orî-ce urmă de prosperare. Sôrtea Helveției devenî strins legată de sôrtea imperiului german, la care aparținea ca parte integrantă, și sub care se bucură, până la începutul seclului al XIII. de o sôrte mult puțin mai indestulitoare, fiind că principii ce erau puși de cătră împêrat să administreze acéstă țéră erau binefăcători țerei, o apearau de rêsboie interne, promovau bunătarea orașelor vechi și intemeiau alte noue.

Cu secul al XIII. începe Helveția a imbrăca o formă noue. Casa habzburgică avea cea mai mare influință asupra ei. Afară de Austria se mai aflau o mulțime de pețitori, dintre cari cel mai tare își aroga dreptul de posesiune.

Natura acestei țeri, diversitatea elementelor naționale, cari și astăzi se află in Helveția adecă: elementul francez, italian, german și rhăto-român, mai departe sistemul feudalismului și dreptul pumnului ce domnia conform timpului de atunci, tôte aceste impregiurări au contribuit încât țera s'a împărțit in o mulțime de domenuri ierarchiale, alodiale, comunale și de tótă colórea. Nicî un imperiu, nicî o țéră nu este atât de împărțită ca Helveția, ba chiar și satele gustau deplină libertate, independință și autonomie.

Între aceste staturi mici se aflau și cantónele (districtele) celor trei orașe *Schwitz*, *Uri* și *Unterwalden* numite *Waldstätte*, așezate în jurul lacului *Vierwaldstättensee*, așa numit după cele 4 orașe din jur adică: *Schwitz*, *Uri*, *Unterwalden* și *Luzern*.

Cele de întâiu 3 cantóne numite și cantóne străbune par a fi fost alese și predestinate pentru fapte mărețe; acestea au nutrit și au susținut creșterea arborelui libertății elvețiene din care a înflorit și s'a regenerat republica democratică.

Cu începutul secolului al XIII-lea cad aceste 3 cantóne împreună cu altele șese sub administrația împăraților germani. *Rudolf de Habsburg* ce e drept le lasă toate drepturile și libertățile în semn de recunoștință pentru marile servicii prestate casei sale, însă următorul lui *Rudolf* fiul său, principele de *Austria Albrecht*, care îi succedase pe tron (1298), nu se mulțămî numai cu patronarea și administrarea acestor cantóne ca și până aici, ci voia să le anexeze și fusioneze cu imperiul său. *Albrecht* (cu un ochi), prin nerespectarea libertăților imperiale căpătate încă dela împăratul *Friederic al II-lea* și prin purtarea lui aspră, deveni foarte antipatic și urgisit de către poporul helvețian, ba cele 3 cantóne de lângă lacul *Vierwaldstättensee* nici nu mai voră a-și recunoșce suveranitatea. *Albrecht* sta să nebunăscă de mânie, cu deosebire pentru că regele *Adolf de Nasau* recunoscuse și întărise toate libertățile imperiale, liberându-i chiar și de prefecti, și dând astfel cantónelor

ocasiunea de a se deprinde in arta de guvernare autonomă, și de a se deprinde in experimentul atât de necesar pentru libertate, cum că un stat ca și o comună se pôte governa liberă și de sine fără a avea trebuință de despoți. Acéstă ocasiune oțelî in țeran dorul libertății și mări ura față de asupritori.

Albrecht d'abia se suî pe tronul Austriei, și in marea lui sete de răsbunare începù indată a-și vërșa mânîa asupra bietului popor, in modul cel mai brutal. Introducënd érašî prefectoratul in cantónele amintite, ordonà locținătorilor sêi ca să tracteze pe țeranî cât se pôte de sever ca in modul acesta să-l deprindă la sclăviă. Aceștia esclară in cruđimî și in tirăniî. Tradițiunile istorice ne povestesc despre multime de cruđimî ne mai audite cari au culminat cu deosebire sub prefecti: Hermann Gessler din cantónele Schwitz și Uri cu reședința in *Küssnacht*, și Landenberg din cantonul Unterwalden cu reședința in *Sarnen*, de unde se pôte pricepe că jugul devenise din ãi in ãi tot mai greu, tot mai nesuportabil.

Omul necorupt prin crescere rea și prin vițieri cultivéză neintrerupt in inima sa stimulul libertății inăscute a cărei forță se consérvă și sub apăsările și tirăniile cele mai mari sub cari încă i cresce tăria și i se oțelesce tenacitatea.

Tóte in lume au o margine și un sfêrșit prin urmare și fără de legile apăsătorilor. Birul și asupririle de tot soiul storceau poporul. Dênsul asuda ca să-și in-

grașe tiraniî, clădia edificiîi carî i erau menite de aresturi. Dăcă bietul țeran nu mai avea de unde să plătescă atâtea imposite, atunci domnul îi lua vita din jug sub pretextele ominóse de nesubordinațiune și neascultare. Prefecțiîi nu sê gândiau la alt-ceva decât la modul cum să năcăjescă mai mult, cum să maltracteze mai cumplit pe bietul popor. Spre scopul acesta inventau insultele cele mai revoltătore și torturile cele mai ingrozitóre.

Astfel lăsă Gessler a sê ridica in piața din Altdorf un stîlp cu o pelărie imperială căreia trebuia să-î facă reverință toți locuitoriî. Ómenilor onești și nevinovați li sê luau boiî din jug fără nici o causă, apoi dăcă cutezau a protesta contra acestor răpiri, li sê tăia nasul, li sê scoteau ochiî etc., și numărul acestor fărădelegi fú mare, decî nu póte fi mirare dăcă poporul sub aceste împrejurări decise mórtea tiranilor.

Despoiarea lui Enric Melchthal din *Halden* de boiî dela jug prin prefectul Landenberg dîcându-î: „țeraniî pot să pórté înși-și plugul dăcă voiesc să mănce,” apoi uciderea unui sbir de a lui Landenberg prin Arnóld Melchthal fiul; ér de altă parte fuga lui Werner Staufacher de frica lui Gessler de care era amenințat cum că i va dărîma casa din invidiă fiind-că era frumósă, — tóte acestea contribuîră la formarea unei conspirațiunî intre *W. Staufacher* din Schwitz, *Walter Fürst* din Uri, socrul lui *W. Tell*, și *Arnold Melchthal* din *Unterwalden*.

Un triumvirat mai nobil ca acesta nu se află în întreaga istoria omenimei. Nu întemeierea unui imperiu, nu ridicarea reciprocă la demnități și potestăți mari fu scopul acestei conjurări, — ci intronarea celei mai mărețe regine, intronarea majestății sale a *libertății* popoului. Cu inima plină de credință în sfințenia cauzei și de speranță în succes, se obligară fie-care din acești 3 mari apostoli prin jurământ solemn a câștiga din cantonul său în timpul cel mai scurt câte 10 amici, bărbați de inimă, de caracter și de tărie eroică, să decise a se aduna la o anumită oră în valea *Rütli* pentru a se consulta despre modalitatea liberării patriei și a recâștigării libertății pierdute.

Adunarea dela *Rütli* se și ținu în 17 Novembre 1307.

Conjurațiunea se compunea din 33 bărbați devotați cauzei. Un număr mic acesta, dar ideea ce o cultiva era puternică și sfântă. Aceștia se legară în fața cerului și a lui Dumnezeu prin jurământ solemn de a curăți patria de tirani și a-i reda deplina libertate și independință, dar acesta a o face *fără vărsare de sânge*. Ce nobil jurământ!

Să consulte și să deciseră a se prepara răscola în ziua de anul nou 1308, indemnând și instruind despre acesta pe toți țărani din aceste 3 cantone, ceea ce le-a și succes.

Intru aceea prefectul Gessler și căduse de dibacele arc al lui W. Tell, care faptă incuragiă și invită

intreg poporul la luptă încă înainte de timpul hotărit, la luptă, pentru libertate și independință. Aci este meritul lui W. Tell, adecă cucerirea morală pentru cauza de la Rütli, care impregiurare a indemnât pe Fr. Schiller ca să-l alégă de eroul dramei sale despre care se va tracta in partea a 2-a a acestui studiu.

La anul nou 1308 castelurile prefectilor se aflau in mâna conjuraților fără vërsării de sânge. Țëranii se declară liberi, apoi se reînò jurămêntul din Rütli, precum și legăturile de la 1 August 1291; tôte acestea s'au intêmplat in cantonul Schwitz dela care își trage Helveția numirea ce o are astăzi de *Svizera, Schweiz*.

Acésta fû prima pétră pusă la fundamentul edificiului gigantic al *Republicei helvetiane*.

In deșert fură tôte încercările împëraților *Leopold I., Frideric Frumosul, Albrecht Schiopul*, fiul acestuia *Leopold* și toți succesoriî lor, ca să subjuge din nou acest popor muntean. Forțele lor erau cu mult mai slabe decât să póte invinge pe un popor ce devenise liber și independent. Eroismul și bravura Helvețianilor, entusiasmul lor pentru libertate sunt rarî in istoriă. Farmecul libertății, consciința dreptății și a dreptului a făcut să triumfeze barda țërănescă asupra lancei și săgeții cavaleresci.

Austria nu voia cu nicî un preț să abstea de la concistă, de la planul de a anexa și aceste cantóne, din care causă se născù o luptă infricoșată ce durà la două sute de anî și se termină cu totala rupere a Helveției de

Austria, precum și cu alte însemnate pierderi ce le avu Austria între *Ren* și *Alpi*.

Frideric Frumosul, carele purta războiul cu Ludovic din Bavaria, trimise contra acestor cantone o armată de 20,000 oameni sub comanda fratelui său *Leopold*.

Helvețianii abia putură eși înainte cu vre-o 1600 pedestrași armați numai cu helebarde și alte arme simple. La pasul de lângă muntele *Morgarten* se întâlniră trupele și armata helvețiană, o mână de oameni franse întregă armata austriacă (la 15 Novembre*) 1315.

În urma acestei învingeri strălucite, prin care ti nera libertate își căpătă botezul de sânge, se reincheia așa numita *legătură eternă* a celor 3 cantone confederate, *Schwiz*, *Uri*, *Unterwalden* la 9 Dec. 1315 la satul *Brunnen*, sub numirea de *confederațiunea svizeriană* sau *helvețiană*.

Tânăra confederațiune se estinse din ce în ce mai mult. La 8 Noiembrie 1332 intră în confederațiune cetatea *Luzern*, în 1 Maiu 1351 *Zürich*, în 4 Iunie 1352 *Glarus*, în 27 Iunie 1352 *Zug* și în 6 Maiu 1353 *Bern*.

Deși această confederațiune făcuse alianță cu confederațiunea așa numită a orașelor svăbesci de *Ren* (21 Febr. 1385), în luptele ce succedară fură avizată mai mult la propriile sale puteri. Astfel fiind atacată de către ducele *Leopold* cu o armată peste 6000 combatenți, confederațiunea helvețiană, cu abia 1300 de com-

*) După alții la 15 Martie.

batenți, cari însă se apărară cu un curagiu asemenea Spartanilor din pasul Termopyle și la *Sempach* (9 Iulie 1386) reportară o strălucită învingere asupra armatei lui *Leopold* în care luptă a cădută și ducele. La această victorie a contribuit, după cum povestesc tradițiunea din popor, foarte mult eroismul și rezoluția admirabilă a lui *Arnold de Winkelried*, carele prin cuvintele memorabile: „*voiesc să fac libertății drum*“ intrunî în peptul său o mulțime de lănci cavaleresci și în urma cărora murî morțe de erou... Drumul făcut de dînsul fû folosit de soții săi, intrégă armata inimică fû adusă în confușiune și nimicită.

Dintre luptele ce avură confederații, mai însemnată fû aceea înscenată de cătră împăratul *Frideric al III-lea* carele voia cu ori-ce preț să recucerescă posesiunile perdute din Helveția. Acesta ceru de la Regele Franciei Carol al VII-lea o ceta de așa numiții *Armeniaci* adecă ómenî plătiți, carele i-a și trimis vre-o 50,000 mai mulți decât a cerut. *Dauphinul Ludovic* fû trimis cu vro 30,000 în Helveția, carele trecînd prin *Burgund* intră pînă la *St. Iacob* la *Birs* nu departe de *Basel*, unde fû întîmpinat numai de 1500 confederați. Disproporția dintre ambele aceste armate era prea mare, dar cu tóte acestea lupta de la 26 August 1444 fû una dintre cele mai sîngeróse. Confederații ca și Spartanii din pasul Termopyle, apărară 10 ceasuri acest loc, în care timp au omorît peste 6000 dușmanî, dar în urmă și ei au murit în locul de onóre, apărînd patria, pînă la vre-o 15 inși.

Deși Dauphinul a fost invingător în această luptă totuși a aflat de bine a se retrage în Elsația ér în 28 Octovre 1444 a încheiat pacea de la *Ensisheim*, în care promise amiciția eternă.

Dauphinul s'a exprimat: „*Încă o învingere ca asta și țera mea devine stórsă. Tot câștigul meu din această victorie este că putui cunoște, învăța și stima bravura Helvețianilor.*“ Poporul și astăzi vorbește cu mândria și entusiasm de acest Termopyle helvețian.

Carol audacele de Burgundia, voind a-și răsbuna asupra Helvețianilor porni cu o armată însemnată asupra lor, peste 70,000, însă fû de două ori bătut la *Grandson* (2 Martie) și la *Murten* (22 Iunie 1476), în urma cărorora ducele de Lotaringia i cuceri țera. Voind a-și recâștiga *Nancy*, fû aci din nou bătut de către Helvețianii și în 5 Ianuarie 1477 unde își perdù și viața.

La 1481 primi confederațiunea helvețiană în sînul ei și cantónele *Freiburg* și *Soloturn*, ér cu alte state învecinate făcură legături de amiciție și de apărare reciprocă.

Victoriile strălucite, virtuțile june, și un noroc fericit au acoperit confederațiunea cu nimbul gloriei, i-au ridicat autoritatea, astfel încât toate statele erau gelóse, i căutau amiciția și i cereau ajutor... Soldații helvețianii erau căutați de toate statele pentru virtuțile lor belice, prin cari ajunse la renume.

Acastă stare fericită însă n'a durat îndelungat.

Cu suirea lui *Maximilian I.* pe tronul Austriei,

sfântul poporului, conduc destinele micii dar puternicei confederațiunii helvețiane arătând la lume că nu numai prin capuri încoronate se pot fericii popóarele ci și numai prin sine însesși.

La 1501 au intrat in confederațiune *Basel* și *Schaffhausen*, la 1513 *Appenzell*. Confederațiunea acestor 10 cantóne a ajuns la o putere și vađa insemnată, la un timp de strălucit eroism.

La 1503 au mai intrat: *St.-Gallen*, *Graubünder*,

Acesta fú născut in satul *Saxeln* din *Unterwalden* (1417, † 1487). După o vieță de 50 anı in care și-a implinit tóte datorințele patriotice participând la tóte luptele, cu permisiunea soției sale cu care avú 10 copii, s'a retras pentru a petrece restul vieții ca pustnic cu rugăciuni și posturi precum o cerea fanatismul religios de care era domnit și carele era caracteristica acelui seclu. Auđind însă densusul de desbinările confederațiilor grăbi numai decât la Stanz unde aveau aceștia adunarea. Rara lui prudință, nobilul sêu simț patriotic carele invinse pe al religiosității, elocința și autoritatea sa personală, nu numai au mijlocit pacea dar au mișcat atât de tare pe patrioții sși incât au făcut nisce legi fundamentale carı sunt recunoscute de istoriă ca primul fundament al republicei helvețiane și pe basa căroră au intrat succesive și alte cantóne in confederațiune. După indeplinirea acestei fapte mărețe ér s'a retras in singurătate unde a și murit.

Fu i morméntat in satul nascerei, *Saxeln*, unde se află următórea inscripțiune: »Nicolae de Flüe își lăsă soția și copii pentru a se retrage in pustiă; A servit lui Dumneđu 19½ anı fără a mânca carne.«

Caracteristica bigotismului de pe acele vremuri se cunósce și aci, căci faptele lui patriotice sunt de tot uitate din acéstă inscripțiune.

Aargau, Thurgau, Tessin și Waadt, ér mai târziu au intrat și cele din urmă 3 cantóne: Wallisen, Neuburg și Genf. Astfel a crescut acéstă confederațiune la 22 cantóne, precum se află și astăzi, dar pentru consolidarea și cimentarea lor in un stat republican a trebuit să trecă mai multe decenii de lupte constituționale, până la anul 1874.

Multe și infricoșate sgduiri a suferit Europa de la fundarea confederațiunei helvețiane; mulțime de lupte politice și religiose au avut de atunci staturile europene. Carta Europei a suferit de atunci schimbări radicale, unele staturi au apus ér altele s'au născut, ér republica helvețiană a rămas neschimbată și neatinsă ca și stâncii din mijlocul undelor furioase și nici chiar evenimentele revoluțiunilor din 1789, 1830 și 1848 nu-i putură conturba pacea internă și nici să o abată din calea progresului. Dênsa la rađele sórelui libertății și a adevăratei democrații se desvoltă, in florì și produse fructele cele mai binefăcătoare pentru sciința, cultura și civilizațiunea omenéscă.

Astfel libertatea ici alungată, colo speriată, colo amenințată ér colo persecutată, își află unicul loc fericit de asil in văile tăcute și pitoresci ale Alpilor in salbele idilice ale Helveției. Aici i destină natura un loc secur de refugiu; aici sub scutul fortărețelor naturale și pe basa curatelor virtuți republicane își fundézá dênsa o vatră forte și durabilă.

Voința firmă, ideile de libertate și independință

s'au nutrit și nobilitat in poporul helvețian prin inasăi natura acestei țeri favorite, prin spiritul curat de libertate ce se cultiva printre piscurile acestor munți, prin moravurile bune și simple, prin viața idilică, prin ura contra asupritorilor ce se desvoltă și crescù in decursul timpului din ce in ce mai tare, și in urmă prin sentimentul valorii propriie potențiată și mai mult prin succesele confederațiunii. Tóte aceste favoruri indemnară și ajutară poporul la câștigarea deplinei sale independențe politice, și-l aduse succesive la formarea unui adevărat sistem de stat, de o viață lungă și durabilă ca stâncile din Alpă, a unui stat basat pe cel mai secur fundament, adecă pe *iubirea adevărată de patrie*, care virtute a fost și este cea mai puternică balanță ce a consolidat și fortificat constituția helvețiană.

Nu e vorbă, Helveția încă ș'a avut ȃilele sale inorate. Certele de credință religioase ce caracterisau acele vremi au aflat teren bun și in Helveția; afară de acestea s'au ivit certe interne intre orășeni și intre țerană, dar in cele din urmă tóte au fost invinse prin o mare virtute ce a triumfat peste tóte adecă prin virtutea: *amorul de patrie*.

Napoleon al III-lea a ȃis: „Amorul de patrie este prima virtute a omului civilizat,“ și avù dreptate. Cine nu iubescce țera in care s'a născut? Cine nu gândescce la dênscu cu bucurie și nu trimite dorul sêu și din cea mai depărtată streinătate? Proscriși și expulsați, toți se consólă cu suvenirile tinerețelor in cari se reflectéază

cele mai frumoase icône, ce exprim iubirea de patrie, iubirea de vatra părintescă.

Amorul de patrie este virtutea fundamentală pe care se edifică toate staturile. Patria — dice generalul Ambert — este aceea flacăra sfântă ce contopesce gloriile și suferințele comune. În ideia de patriă se află sângele, lacrămile și măririle generațiilor. Patria este un suflet mare în care se topesc și se cuprind toate sufletele. Cuceritorii pot să domnescă, peste o țară cucerită, cu forța armelor, sunt însă neputincioși pentru a ucide iubirea de patrie.

Amorul de patrie este sădit de natură în inima fie-cărui om ca și a fie-cărui popor, dar numai atunci poate să se desvôle și să se întărească, numai atunci poate produce fructe bune și devine gigantic mur pentru apărarea unui stat — când elementele din care se constituie această virtute sunt: *„drepturi egale și libertăți civice egale, datorințe egale.”* Un popor ca și un individ care nu este părtaș la drepturile ci numai la datorințele de stat, care este dejosit, neconsiderat și lipsit de orî ce bucurie a vieții, un popor căruia i este interzis să se plângă și să protesteze contra celor mai oribile nedreptăți și contra răpirei violente a celor mai scumpe averi ce le poate avea un om ca și un popor pe lume, — un atare popor este imposibil să pótă cultiva adevărata iubire de patrie, pentru că el nu are patrie; aceea ce se numesce a fi patria lui, este numai un nume alegoric, un sarcasm, o chimeră. Amorul lui de

patrie devine inlocuit cu suspine, cu lacrimi de suferințe, cu blăstămuri.

Vai de acel stat, care in loc de a cultiva in cetățeni săi amorul de patrie, căcă la tótă ocașiunea a-l sufoca și nimici, și care se silesce să-î răpescă și acele drepturi ce popórele le au primit ca un dar dela natură și din mâna istoriei. Un atare stat își nimicesce basa de existență, își infige însuși pumnalul in inimă.

De multe ori bărbații de stat ajutați de succesele momentului și a forței, pot să inormenteze drepturile popórelor. Mormântul insé rămâne etern cunoscut iar timpul descópere ori cât de târziu drepturile ascunse in densusul, le desgrópă și le redă popórelor ca la lumina aprinsă de densesle să progreseze și să se emancipeze.

De multe ori bărbații de stat merg mai departe cu cutezarea. Nu numai desbracă popórele de tóte drepturile și le făuresc catene, dar le fac instituțiuni seculare, le prescriu și impun ordinii ce cred că au să fiă vecinic nestrămutate. Dênșii uită cumcă in domeniul naturei nimic nu este stabil, nici o ți nu este egală cu a 2-a ți, nici un fenomen nu samână cu altul. Cum dar pot presupune cumcă instituțiunile și aședămintele create de ei, cari sunt numai lucruri omenesci, vor putea avea o viétă durabilă. Ei cred de a putea impede mersul ce'l face carul timpului, decă le succede a pune in spițele sale impedimente de tot felul, precum censura de cărți și țiare, poliția secretă etc. Insé rotirea continuă și accelerată a acestui car de câte ori nu ni-

micesce toate aceste impedimente precum de multe ori împreună chiar și cu aceea ce pun impedimentele.

Censura poate să ștergă multe cugete și fapte înșirate pe hârtie, poate să interdică și să nimicéască o mulțime de cărți, nici odată însă nu poate să nimicéască gândirea din om, nici odată nu poate să stîrpéască principiile și ideile o dată emanate și răspândite în societatea omenéască, nici odată nu se pot ascunde faptele indeplinite și cunoscute de întregă omenimea. „Idea odată emisă — dice A. Karz — este ca sémánța pusă în pămênt care la primul rađ de sóre, la prima plóie începe a incolți și a crește și de aci a inflori și fructifica.“

Nicăiri nu se află cultivându-se și desvoltându-se adevêratul amor de patriă ca în Helveția, nicăiri nu prosperéască atât de fericesce adevêrata libertate de cugetare, de scriere și de vorbire ca în Helveția, care este patronul libertății, al presei și al vorbirei precum și al tuturor drepturilor cetățenesci și omenesci.

Pe baza acestora și fără intențiuni de conquistă începură Helvețianii a-și concentra toate puterile și totă serioșitatea pentru organizarea și consolidarea junei republice. Devisa lor fû: Libertatea internă prin forme și instituțiuni republicane, libertatea esternă prin confederațiune și ajutor reciproc.

Până aci am făcut un sumar scurt despre întemeierea republicei helvețiane la care după tradițiune a contribuit și W. Tell, și despre desvoltarea ei.

Despre W. Tell ne spune tradițiunea mai departe cumcă după îndeplinirea omorului lui Gessler érá a intrat în obscuritate cât abia s'a mai știut câte ceva despre el. Să ȃice cumcă ar fi participat la lupta dela Morgarten (1315), că a murit la *Bingen*, (1354) și că chiar și mórtea i-a fost un act de devotament, pentru că a murit voind să scape pe un copil care se ineca în un fluviu.

Am ȃis mai sus cumcă întemeierea republicii helvețiane prin conjurațiunea de la Rütli precum și prin Wilhelm Tell să baséză mai mult pe tradițiune pentru că n'avem nici o istoriă de pe acele vremi, adecă din suta a 13. și a 14. în care să află însemnate evenimentele ȃilnice, tractatele, acțiunile și persoanele ce le-au îndeplinit.

Abia numai cu începutul seclului al 15-lea, adecă dela Morgarten, s'a scris în detaliu istoria acestor țeri în așa numită *Cronica orașului Bern*, de cătră *Justinger* la însărcinarea consilului orașenesc la 1430.

Acéstă cronică a lui *Justinger* deoparte ér de altă parte poesia populară și tradițiunile au servit de basă la alte cronice precum: *Cartea albă* din Sernen, cronicile: lui *Russ* din *Luzern*, *Etterlin*, *Schilling*, *Villinger* (popa), *Kolin* din Zug, *Brennwald* din Zürich, *Stumpf*, *Bullinger*, *Silbereisen*.

Décă se face o comparațiune între enarările tuturor acestor cronice să constată cumcă în multe privințe diferesc de o laltă, dar cu tóte acestea consună în următóarele trăsuri generale :

Cumcă în cantónele amintite s'a întemplat sub ducé de Austria, eredií regelui Rudolf, rescóle; cumcă un anumit Stauffacher din Schwitz este urzitorul întelegerilor pregătitoare pentru rescóla, cumcă un alt bărbat din Uri cu conumele *Tall* séu *Tell* s'a distins prin uciderea unui funcíonar habsburgic, și cumcă și acuma rescóla s'a făcut contra funcíonarilor tirániei precum și contra aristocraíiei ce se afla în slujbă domnescă.

Despre aceste cronice se pronunță prof. Dr. *Georg v. Wyss* în modul următor. „Din rapórtelc acestor cronice se vede cumcă aci nu avem de a face cu sciința, ci numai cu tradiíiunea, cu povestile auzite; certitudinea istoricá lipsesce și în locu i avem tradiíiunile, povestile după 2 sute de ani.

Legenda a domnit aci care a contopit tóte evenimentele luptelor întemplate în decurs de 50 de ani, în un unic momentan proces, în care este greu a afla ce este adevér istoric și ce este adăugat ca productul fantasiei poetice. Totul este vèrsat în principiile fundamentale și în eseníiá conform cu adevérata istoriá a acelor țeri; încât privesce însé datele speciale, precum locurile, numele, timpul, aceste tóte sunt o mestecătură de suvenirí faptice și de născociri întregitoare, pe cari documentele istorice nu se află în stare nici să le confirmeze de adevéruri nici să le qualifice de neadevèruri.“

Acésta cu deosebire față de *W. Tell*, cu care s'a ocupat critica istoricá mult timp și se va mai ocupa încă.

Ideler*) susține că această este o fabulă imprumutată de Danezi despre cari vorbește *Saxo-Grammaticus* încă în secolul al 12. După acesta a trăit în Danemarca în secolul al 10. un mare vânător cu numele *Toke* sau *Palnatoke*, care fu astringat de regele danez *Harald Blauzahn* ca să nimerescă cu săgeata un mâr ca și *Tell*. Și aci face regele întrebare despre a 2-a săgeată la care capătă același răspuns și în urmă și *Toke* ucide pe tiranul său pe *Harald*. Cam asemenea legendă se află și la popoarele din Islandia și Anglia, precum și la alte popoare germanice. Părerea lui *Ideler* a fost combătută mai de toți istoricii pentru că nu se arată nici un motiv care să ne silască a dubieta în existența unui astfel de eveniment istoric de care să se poată încopcia această legendă.

Să se admită că totă istoria cu *W. Tell* este o legendă, în acest caz însă rămâne faptul cumcă această legendă nu este transportată, nici din Suedia, nici din Anglia, nici din Danemarca, ci este produsul popoului elvețian.

Și chiar ca legendă încă conține un simbol istoric din care cauză trebuie să se justifice luarea ei în cronicile elvețiane. Și decât critica istoriei merge până a propune eliminarea acesteia din istoria popoarelor elvețiane și a republicii elvețiane, face foarte rău, face pretensiune prea exagerată, pentru că în această legendă

*) Legenda despre țintirea lui *Wilhelm Tell*; Berlin 1836.

s'a conservat un monument neprețuit al tradițiilor ce s'au format libere și al unei lucrări poetice la care a muncit întreg poporul helvețian în timp de mai multe generațiuni.

Apoi este ôre un lucru așa de straniu decât în cronicile helvețiane a intrat această legendă ca istorie? Au nu se află începutul tuturor popoarelor și a tuturor scrierilor istorice pe un teren legendar? Așa s'a întâmplat și în Helveția. Confederații după ce au devenit mari și glorioși prin lupte, au căpătat pofta ba au simțit trebuința de a avea o istorie. Astfel a început a se însemna începutul primei confederațiuni și al libertății pe acestea au început a le infrumșa cu toate tradițiile și legende pentru a face cu dânsese o istorie demnă de acel popor după al cărui favor umblau principii și regi.

Afară de cronistul *Etterlin* mai vorbește despre existența lui *Tell Melchior Russ* (1482.) Dar mai bine decât toți ne descrie pe *W. Tell* cronistul *Tschudi*.*

Russ ne spune cum că stâncă unde a scăpat *Tell* din vasul și din mâinile lui *Gessler*, se numește stâncă (lespedea) lui *Tell*, iar *Tschudi* ne spune cum că pe la începutul secolului al 16 s'a ridicat pe această stâncă o capelă în onoarea lui *Tell*. Cronistul *Baltazar* (1582) ne vorbește cum că s'a ridicat o altă capelă în satul *Bür-*

*) *Tschudi Aegidius* n. în *Glarus* 1505, † în 1572, a edat în 1534 cronică Helveției în *Basel*, care a fost folosită mai întâiu de către *Johannes Müller* la istoria Helveției, apoi mai târziu și de alți istorici.

geln din cantonul Uri, unde s'a născut Tell, după cum se dovedește din actele depuse cu ocaziunea sfințirii acelei capele. Tot acesta ne mai spune cum că tot în onoarea lui Tell s'a ridicat între *Küssnacht* și între lacul „*Immensee*“ pe la începutul secolului al 17 o altă capelă în locul uneia mai vechi ce a fost ridicată mai dinainte tot în onoarea lui Tell.

Așa vedem cum că suta a 16 a început a eternisa această istorie, și cum că conform caracterului poporului muntean din aceste țări s'a eternizat ridicându-se capele cu numele de Tell, la cari să făceau procesiunile religioase și rugăciunile indatinate și s'a eternizat prin aceea că Tschudi i-a dat cea dintâiu formă științifică, a fost Herodotul helvețian.

Istoria critică, în lipsa de dovezi științifice, dispută existența istorică a lui W. Tell. Însă prin această nu se poate nega posibilitatea existenței lui Tell ca persoană istorică, pentru că un popor care a fost capace a produce un Morgarten, Sempach, St. Iacob ș. a., tare ușor a putut produce și un Tell, cu atât mai vârtos căci nici acestuia nu i se atribue fapte supranaturale. Dacă nu s'au păstrat dovezi despre Tell, nu trebuie a se uita de timpurile de atunci, de referințele în care se aflau acele cantone precum și de starea culturală și socială în care se aflau atunci popoarele Helveției. Dacă faptele lui Tell nu le aflăm descrise în istorie nu trebuie să ne mirăm. Câte astfel de fapte au putut să se îndeplinescă și la alte popoare cari însă toate s'au înmormântat în

cimitirul uitărei, dar fapte de acelea ce le-a produs poporul adevărat adecă poporul plugar, păstor și pescar, care scie produce fapte mărețe fără a face pretensiunea la recunoștința istoriei critice, pentru că el este cu mult mai modest și mai nepretensiv decât mulțimea de generali și de domnitori adorați de lume ca de mari eroi. Poporul când indeplinesce fapte mari nu urmăresce scopuri vane, nu umblă după titule și orduri, după ranguri și codiță la nume, el se mulțămesc de a-și câștiga o viață liberă, independentă și neperitoare. Poporul nu scie și nici nu cercă de a-și păstra faptele sale vrednice în cărți voluminoase, ci scie să le păstreze cu scumpătate în memoria și în inima sa curată și a le perpetua cu o profundă stimă și pietate din gură 'n gură, de la o generațiune la alta.

Să pôte admite cum că Tell nu a fost chiar aceea figură precum ni-o descrie tradițiunea și după acésta cronicile, dar nu sê pôte admite aceea părere care susține cum că Tell este un nume fictiv, o poveste inventată. Fôrte potrivit sê exprime prof. Dr. Adam Wolf în o prelegere a sa despre Tell: „Tell nu este nici istoriă nici myt, ci este o personificațiune ce eliberéză poporul de tirănia prefectilor și pune pétra fundamentală a independenței helvețiane.“

Și în adevăr Tell sê pôte considera ca simbolul acelu substrat real în carele a incolțit și s'a dezvoltat libertatea popórelor confederate și principiile sănătóse ale republicanismului și ale democrației.

Să p^ote nega existența personală a lui Tell, dar nu s^o p^ote nega existența morală. Figura lui Tell este figura poporului întreg. Caracterul său firm, faptele și virtuțile sale sunt portretul individualității poporului din a cărui vitalitate emană lumina unei vieți eterne.

Festivitățile dese ce le arangează poporul, reinprospătarea suvenirilor istorice-tradiționale, au pe lângă însemnătatea lor istorică o mai mare însemnătate morală, de a oțeli virtuțile cetățenesci, de a promova și a susține cu toate puterile unirea și armonia comună, de a fortifica viitorul confederațiunii republicane prin iubirea libertății și prin purificarea sentimentelor democratice. Iubirea de libertate, de republică și de democrație compune cultul cel mai sfânt pentru Helvețian, pe care îl veghiaza și apăra cu o pietate rară și cu o admirabilă perseveranță.

Cred cum că nu voi^u putea termina mai potrivit această schiță istorică, decât decât voi^u lăsa să urmeze vorbele unui Helvețian, din cari să reflecteză mai bine importanța acestei istorii la care Helvețianii țin atât de mult.

Prof. Dr. Georg Wyss incheiă disertația sa:*)

Precum își veneră Helenul pe Homerul său, Roma istoria regilor săi őr gîntea germanică „Nibel-

*) Dr. Georg v. Wyss, Ueber die Geschichte der drei Länder, Uri, Schwitz und Unterwalden in den Jahren 1212—1315, Academ. Vortrag auf dem Rathhause Zürich.

Zürich 1858.

lungen," precum se bucură fiăcare inimă de suvenirile pe jumătate istorice și pe jumătate poetice din tinerețele poporului său, — așa trebuie să ne bucurăm și noi cei confederați din munți și din văi de cronicile noastre ca de o podobă a tinerei noastre confederațiuni, fără a ne gena istoria științifică în a cărei domeniu nu cad cronicile în legendele lor . . .

Până când suntem inițiați de cele mai nobile bunuri omenesci, de onoare, libertate și fericire familiară, până când mai residză în munții noștri o libertate curată capace de jertfe și cu încredere 'n Dumnezeu, până atunci trebuie să sărbătorim în tot modul conjurațiunea din Rütli, țintirea lui Tell sub teiul din Altdorf și eliberarea curajoasă din catenele prefectilor. În toate acestea se află personificate suvenirile în un mod simplu păstoresc și țărănesc din cari își capătă confederații de seculi întregi de ani un puternic nutremânt și pe cari le-a sfințit *Morgarten*, *Sempach*, *Granson*, *Murten*, *Marrignan*. Aceste suveniruri au putut reuni la Capelle pe frații desbinați și a îmbrăca natura eminentă a patriei cu deliciul neperitor al tinerei poezii populare."

Desvoltarea constituției confederațiunii helvețiene până la anul 1874.

Deși confederațiunea helvețiană este veche, se datéză încă de la 1315, s'a dezvoltat și solidificat numai pe încetul și numai în seculul nostru a ajuns a fi aceea

ce este astăzi pe basa căreia Helveția este un stat confederativ.

Contractul federativ făcut la 7 August 1815, la influința lui Napoleon, conținea mari contraste; așa erau declarate cantónele de suverane, ér de altă parte in urmă poziției ce o avea Helveția pe basa dreptului ginților, erau declarate de legate între sine așa cât să nu se mai pótă desface deolaltă dară fără a avea un organ legal carele să apere interesele comune ale tuturor cantónelor. Aceste contraste s'au constatat mai bine in luptele interne de la 1841 și 1844.

Intru aceea ș'au fost eluptat independența statele Americii nordice și la 1788 și-au creat o constituție sub forma de stat confederativ prin care nu s'au impreunat numai statele între sine ca atari dar și cetățenii. Acéstă constituțiune cunoscută și sub numirea „Uniunea nordamericană“ a influințat mult asupra desvoltării constituției helvețiane. Asemenea au influințat mult și revoluțiunile franceze de la 1789 și 1830 și au contribuit in mod insemnat la desvoltarea spiritului național carele pretindea cu stăruință o formă de stat mai corăspundătoare. Luptele interne de caracter religios de la 1841—47, care s'au terminat cu invingerea așa numitei confederațiunii separate a celor 7 cantóne catolice: Schwitz, Uri, Untervalde, Luzern, Zug, Freiburg și Wallis, au dovedit și mai bine rēul ce conținea constituția de la 1815 și cum că suveranitatea cantónelor trebuia inlocuită cu suveranitatea intregului popor helvețian și cum că

interesele separatistice ale cantónelor ca și ale cetățenilor singuraticii, trebuie să fiă subordonate intereselor comune ale Helveției.

Pe baza acestora s'a născut constituția confederalivă de la 12 Septembrie 1848 prin care se conservă baza federativă a celor 22 cantóne suverane ca atari, însă tot de o dată se enunță in art. I. cum că popó-rele împreunate in acéstă federațiune forméză in totalitatea lor „*Confederațiunea helvețiană.*“

Scopul acestei confederațiunii, după cum se exprimă in art. II. este: independința statului in afară și susținerea ordinii și liniscei in lăuntru, scutirea libertății și a drepturilor confederațiilor și promovarea binelui comun.

Organele pentru esecutarea tuturor drepturilor date de constituția sunt după norma uniunii nordamericane

1) Adunarea confederațiunei, carea constă din două camere:

a) adunarea națională, ca reprezentanța intregului popor, se alege de acesta pe 3 ani, trimițând fie-care canton la 20,000 suflete câte un deputat, și decă un canton e mai mic de 20,000 suflete încă trimite un deputat;

b) consiliul *staturilor*, compus din câte doi deputați a fiă-cărei canton (resp. din câte un deputat a fiă-căreia din cele șese semicantóne.)

Ambele aceste camere aveau drepturi egale, ambele aveau dreptul de inițiativă și tóte legile séu oră-ce hotărîre trebuia să obțină aprobarea ambelor camere.

2. *Consiliul confederativ* era compus din 7 membrii,

cară se alegeau de cătră adunarea confederațiunei pe timp de 3 ani. Acesta se ingrija sub controla adunării confederațiunei de toți rami de administrație, esecuta constituția, toate legile și hotăririle, alegea ampioiați, manținea ordinea și liniștea internă și representa confederațiunea in afară.

3. Judecata confederativă se compunea din 11 membrii ce se alegeau de cătră adunarea confederativă.

Constituția da confederațiunei următoarele drepturi:

1. De a declara resboi și a incheia pace, de a incheia cu alte state alianțe și convențiuni.

2. Organizarea și instrucțiunea armatei intregi și alegerea comandantului suprem.

3. Regalul postal însă pe lângă o rebonificare anuală a cantónelor după o cheia de venite din 1844, 45 și 46.

4. Regalul valutei și introducerea de măsuri și ponduri egale.

5. Regalul bumbacului de pușcă.

6. De a intemeia o universitate și o școlă poli-technică precum și alte lucruri de interes public.

Judecata confederativă era concređută să judece:

a) in certele civile dintre cantone precum și in acele in cară confederațiunea era partidă.

b) in lesă de stat, in rescóle și fapte violente față de autoritățile confederatiunei, in abateri față de dreptul ginților și in abateri de oficiu a funcționarilor confederațiunei.

Pentru acoperirea cheltuielilor s'a statorit o tarifă de vamă la graniți.

S'a garantat: libertatea pressei, dreptul de reuniune, dreptul de petițiune și libertatea serviciului divin. Cetățenilor li s'a asigurat starea lor naturală de judecată și s'a șters pedépsa cu mórte pentru crime politice.

Reședința confederațiunei s'a pus in orașul Bern.

Din acestea puține se vede cum că prin constituția de la 12 Sept. 1848, poporul a căpătat organe și garanție suficientă pentru apărarea intereselor comune, pentru a reprezenta țera in afară, pentru susținerea păcei in lăuntru, pentru comunicația internă și pentru drepturile și libertățile personale ale cetățenilor, ér cantónelor s'a lăsat ingrijirea de tóte afacerile publice de un caracter local. S'a cruțat caracterul federativ al popórelor helvețiane diferite prin origine și limbă, prin năravuri și ocupațiuni și prin religiuni și tradițiuni, și s'a imprimat la tóte aceste popóre forma de *un* stat, séu cu alte cuvinte s'a format din o confederațiune de staturi un stat confederativ, basat pe unitatea tuturor cetățenilor și pe autonomia singuratecelor cantóne.

Fructele acestei constituții au fost peste așteptare mulțămítóre. Tóte partidele s'au împăcat, și in unire au inceput cu toții la muncă seriósă, la realizarea frumoșei lor constituțiuni.

Mai întâiú s'au apucat de organizarea armatei care era: armată regulată impreună cu reserva 104,335 ostași cu 435 tunuri de câmp, și 252 tunuri cu poziții, și pe

lângă acestea mai era o miliție de circa 100,000 ostași. Acesta se provădă cu armele cele mai bune și pentru instrucțiunea oficerilor și a statului major, se întemeiază tot felul de școle militare precum și pentru toate speciile de arme.

La 1849 s'au rescumpărat toate vămile de drumuri și de poduri cu o sumă de aproape 2 $\frac{1}{2}$ milioane franci, ér la 1850 s'a introdus în întreaga Helveția unitatea monetară (moneta francesă) și o unitate de măsură și de pond prin cari s'a ușurat atât de mult comerțul între singuratecele cantóne.

Tot atunci s'au introdus la granițele țerei vămi cari de și moderate ca să nu sufere libertatea comerțului, totuși au început a aduce un frumos venit. Așa la a. 1851 au adus vămile un venit curat aproape la 2 milioane franci, care până la a. 1873 a crescut până peste 10 milioane franci.

Din aceste venituri a putut să se susțină armata fără a se arunca greutăți pe popor, ér la 1854 s'a putut întemeia vestita școală polytechnică din Zürich, s'au putut da subvențiuni pentru săraci, s'au putut regula apele și a se construi drumuri.

La regalul postal s'a adăus la 1851(23 Dec.) și regalul telegrafic. Ambele aceste instituțiuni, de și atât pentru telegrame cât și pentru epistole erau taxe moderate, au înflorit și au ajuns la cea mai mare populație, cari prin organizația și conducerea cea bună au devenit de model pentru toate staturile europene. Pentru

ilustrarea acestora cităm cumcă la 1873 linia telegrafică era de 141,965 Kilom. pe care s'au espedat 2,422,009 depeşe, ér pe postă s'au espedat tot in acest an 61,709,106 epistole.

Tot in acéstă periódă s'au construit 14,759 Kilom.*) linií pentru căi ferate, insă nu la iniţiativa consiliului confederativ, ci la iniţiativa privată séu a singuratecelor cantóne insă cu concesiunea consiliului.

La iniţiativa Helveţiei s'a făcut la 1865 convenţiunea internaţională de telegrafie intre tóte statele europene, érá la 1874 convenţiunea internaţională de postă, prin cari convenţiuni s'a statorit o unitate de taxe moderate, ér in Helveţia s'a aşedat biroul central conducător pentru tóte comunicaţiunile postale şi telegrafice.

Pentru a uşura comunicaţiunile in tóte direcţiunile a făcut convenţiuni de comerciu, de vamă, de postă şi telegrafie, de căi ferate şi de monetă, atât cu tóte statele europene cât şi cu multe state afară de Europa precum cu statele unite din America nordică, cu Brasilia, Egiptul, Persia, Iapan şi altele.

Dintre tóte convenţiile de mai mare insemnătate este convenţia incheiată cu Germania şi cu Italia in privinţa construcţiei căii ferate dela St. Gothard, resp. a tunelului prin muntele St. Gothard. Pentru acéstă in-

*) La 1873 avea Helveţia la 1,000 locuitori (din 2,669,000) 5·53 Kilom. linie ferată, pe când Belgiul avea la 1,000 loc. 6·51 Kilom. érá Anglia 8·19 Kilom.

treprindere s'a format un consorțiu cu un capital de 34 milióne franci pe acții, de 68 milióne pe obligațiuni și 85 milióne franci subvențiuni și anume Helveția 20 milióne, Italia in urma convenției dela 15 Octobre 1869 45 milióne, ér Germania in urma convenție dela 28 Octobre 1871 20 milióne franci.

Supraveghiarca precum și tótă ingrijirea ca acéstă intreprindere să se ducă la indeplinire, o luà asupra-și Helveția resp. consiliul național confederativ.

Cu tot dreptul se póte numi acéstă intreprindere de gigantică prin care s'a pus in legătură țerile germanice dela nord cu cele italice dela sud. Lucrarea acestei căi ferate resp. a găuririi Alpilor pe la St. Gothard s'a inceput pe partea nordică la *Göschenen* la 4 Iunie 1872, și pe partea sudică la *Airolo* la 1 Iulie 1872, și s'a terminat in 1872 (1 Iunie) când s'a deschis și predat in folosința publicului Lungimea acestui tunel face 14·92 Kil. și se percurge in 30 minute. Afară de acest tunel mai sunt aici 55 tuneluri, care tóte la olaltă fac 41 Kilom.

La 1875 s'a constatat cumcă capitalul preliminar de 187 milióne franci nu este de ajuns, decí s'a mai inmulțit cu 40 mil. adică 28 mil. subvențiuni (10 mil. Italia, 10 Germania, și 8 Helveția) și 12 mil. prin obligațiuni.

Pe lângă progresele ce le-a făcut Helveția pe tóte terenele și in deosebí pe terenul de comerțiu și comunicațiune internațională, prin carí a cultivat dreptul

gintilor, a mai escelat tot in această periodă prin cultivarea intereselor de umanitate. La inițiativa ei s'a făcut la 22 Aug. 1864 renumita convențiune de *Genf*, carea urmărește nobilul scop de a se îngriji de sôrtea celor răniți in răsbóie, care convențiune au imbrătoșatu-o mai tóte statele.

Asfel vedem Helveția pusă in fruntea tuturor mișcărilor de idei de umanitate, de progres și de civilizațiune, o vedem intrecând pe tóte statele mari și puternice, o vedem ca un adevărat focar de cultură și de lumină, o grădină in care infloresc principiile și ideile cele mai nobile și mai salutari de drept, adevăr, umanitate și grădina adevăratei libertăți.

Prin stergerea de vămi interne, prin ușurarea colonisărei, prin incheierea de convențiuni comerciale, prin inmulțirea și ameliorarea mijlócelor de comunicație precum a căilor ferate și a telegrafelor, prin tóte aceste imbunătățiri s'au delăturat tóte impedimentele esterne și interne ale comunicațiunii și s'a dat posibilitatea ca activitatea helvețiană să se desvólte in tóte direcțiunile la un avânt până aci necunoscut.

Incă la 1862 ajunse esportul Helveției la valórea sumei de 417 milióne 8 sute miș franci, ér importul 457 milióne 2 sute miș franci. Dela a. 1862 a luat comerciul Helvețian un avânt și mai mare, și in deosebi cu Francia.

In urma convențiunii comerciale cu Francia de la 1864 a căpătat un mare impuls cu deosebire industria

de mătăasă și de bumbac. Dela 1850 până la 1868 a crescut esportul fabricatelor de mătăasă de la 66 până peste 139 milioane franci. In asemenea măsură s'a dezvoltat și industria de orolôge.

Pe la 1870 erau ocupați cu lucruri de fabrici 138,000 ómenî la 3424 fabrici de diferite soiuri. Intre acestea mai insemnate erau 168 fabrici pentru tors de bumbac, la cari erau in activitate 2,059,251 fuse de tors; apoi 126 fabrici pentru țesut de bumbac cu 23,452 stative (rěsbóie), 324 fabrici pentru brodărit; 392 fabrici pentru orolôge, 353 fabrici pentru metale, 139 fabrici pentru mătăasă, 136 fabrici pentru lână.

Afară de acești ramî s'a mai dezvoltat și a ajuns la un mare avânt așa cumitul ramii de ospătărit provocat prin mulțimea turistilor și iubitorilor de frumseți naturale ce le are Helveția, cari cercetau Helveția din an in an in număr mai mare. In anii din urmă s'a constatat cumcă numărul turistilor streinî, cari cercetăză Helveția se suie la an dela 150,000 până la 200,000, cari aduc un venit anual pentru ospătari (otelieri) de circa 50 milioane franci.

Pe lângă spiritul de comerciú, de industriă și tot soiul de întreprinderi s'a dezvoltat in Helveția și spiritul de economiă ce se manifestă prin crearea de tot felul de bance și institute de credit și păstrare. La anul 1848 avea numai 7 astfel de institute, ér la 1852 erau 163 de institute cu 181,096 depositari, avënd tóte un capital de 60,367,000 și ca fond de rezervă 2,744,000 fr.

După 20 de ani adică la 1872 erau 312 institute de băni cu 542,162 depunători, având un capital de 289,836,000 fr., și un fond de rezervă de 11,371,000 franci.

Față cu o activitate atât de intensivă și de des, voltată, este ușor de priceput circulațiunea cea mare atât de mărfuri cât și de persoane ce a fost și este în Helveția și care crește din an în an. Așa în decurs de 25 ani (1848—1873) au călătorit în Helveția pe postă 1,463,415, ér pe drumul de fer 15,455,137 persoane; mărfuri s'au transportat în acest timp 79,732,640 centenari.

Precând făcea Helveția ca stat progrese atât de admirabile în toate direcțiunile și prospera în totă privința, cantónele ca atari încă nu au rămas îndărăpt. Pe lângă aceea că au contribuit în mod esențial la clădirea de căi ferate, au adus însemnate jertfe pentru clădirea de drumuri cu deosebire acolo unde nu s'au putut clădi drumuri de fer. Singur cantonul Graubünden a făcut 409 kilom. drumuri de clasa primă la cari au cheltuit la 5,000,000 franci. Asemenea vre-o 5 milioane au jertfit și cantónele Schwitz, Uri, Unterwalden, Wallis, Bern, Freyburg, Waadt, Tessin. Pentru regularea fluviilor: *Ren*, *Rone*, *Reuss*, *Aar* și *Hur* au spesat respectivele 9 cantóne împreună cu subsidiile de la stat 21 milioane franci.

Cele mai mari sacrificii le-au făcut cantónele pentru școli.

Școlile primare au fost cele dintâi asupra cărora s'a îndreptat totă atențiunea în urma căreia acestea au luat în scurtă vreme un avânt extraordinar prin aceea că s'a îngrijit de calificarea și mai bună dotare a învățătorilor, de clădiri corespunzătoare de școlă, de înființarea de fonduri școlastice, de introducerea de cărți și utensiile mai corespunzătoare și prin aceea că s'au reformat și perfecționat planurile de învățământ. În cele mai multe cantone s'au întemeiat pe lângă școlile primare și școli secundare.

Nu mai puțină grijă s'a purtat de instrucțiunea mai înaltă spre care scop s'au întemeiat școli reale, gimnasii și școli industriale. Ca exemplu: În anul școl. 1871/2 a avut Helveția 5088 școli primare cu 7474 învățători și 411,766 școlari, cari școlii au costat 8,708,174 franci. Ca averi aveau aceste școli peste tot 83 milioane 200 franci. Școli secundare erau în acel an 356 cu 1111 profesori și 10,539 școlari cari costau la an 2 milioane franci. Apoi mai avea 26 gimnasii (de 4 clase), 6 licee, 20 școli reale și industriale cu 500 profesori și 5900 școlari, afară de acestea 3 școli de belle arte, 3 academii, 3 universități și 1 școlă poli-tehnică care este a statului.

Avut-a Helveția și părțile sale întunecate, dar cu toate acestea epoca de la 1848—1875 se poate număra între cele mai fericite pentru poporul helvețian carele după atâtea lupte a ajuns pe urmă la 1848 în posesiunea unei constituțiuni favorabile și mângâitoare, în care

să p^ote privi ca realizat idealul filosofic de guvernare, care guvern are puterea necesară pentru a face numai bine însă nu de a face rău, și care prin urmare a devenit cel mai poporal.

Desvoltarea constituției helvețiane dela 1872.

Încă de pe la anul 1868 au fost început a se face propunerî pentru revisuirea constituției. Consiliul federativ a făcut celea de întâi propunerî de revisuire in Maiu 1870, in care an s'au întemplat 2 eveneminte insemnate peste Europa, resboiul franco-germân și decretarea infalibilității papale, carî evenimente au produs insemnate influințe asupra revisuirei constituției helvețiane. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Resboiul franco-germân a dat dovedî practice, cumcă succesele strălucite ale armatei germâne sunt a se atribui superiorității acelei armate in privința instrucțiunei și a disciplinei precum și indeosebî în privința instrucțiunei oficerilor.

La armata helvețiană s'a dovedit cu ocasiunea mobilisărei la graniță, pentru aperiarea neutralității Helveției, o mulțime de defecte și cu deosebire s'a ivit o neegalitate in privința instrucțiunei.

Un alt defect s'a constatat in așa numitul sistem de scală pe basa căruia fiă-care canton avea să dea pentru armata un anumit contingent de recruți. Aceste contjngente însă nu erau împărțite pe cantone in proporțiuni egale.

Tóte acestea precum și alte motive au dat ansă consiliului federativ pentru ca să pășască în 1870 cu un proiect de revizuire, care primindu-se de basă de către adunarea federativă și de consiliul național s'a predat unei comisiuni spre studiere. Acéastă comisiune a și venit cu un proiect de reforme carele în 5 Maiu 1872 s'a primit în consiliul național cu 78 contra 36 voturi, ér în consiliul staturilor (Ständerath) cu 23 contra 18 voturi. Inșă punându-se la votisarea poporului pe 12 Maiu, au votat contra acestui proiect 260,859 cetățeni, ér pentru proiect 255,606, ér staturile contónelor au votat din 13 cantóne contra și numai 9 cantóne pentru prin urmare astă dată a cădút.

Aceasta nu a împedecat intru nimica ca să nu se mai facă încercări de revizuire. Astfel în Decembre 1872 a incredințat adunarea federativă în unanimitate pe consiliul federativ de a lua constituția la o desbatere nouă și a veni cu o propunere în asta privință.

Consiliul federativ făcând un compromis între elementele centralistice și federalistice și în deosebii cu protestanții federaliști, cari până aci au fost contra reformelor propuse, a pășit la începutul anului 1873 cu un nou proiect de revizuire, carele s'a primit în 13 Ianuarie în consiliul național cu 103 contra la 20 voturi, în consiliul staturilor cu 25 voturi contra la 14, ér la votisarea poporulului a obținut următorul rezultat: Pentru au votat 152,360 cetățeni, ér contra 83,886; staturile naționale au votat din 14 $\frac{1}{2}$ cantóne pentru și

din 7½ cantóne contra, in urma cărora constituția revisuită s'a declarat in adunarea federativă dela 29 Maiu 1874 ca intrată in vigóre.

Esenția constituției așa după cum a fost revisuită și primită la 1874 este următórea:

Forul legislatoric este adunarea reprezentativă federativă compusă din 2 camere: a) consiliul național, b) consiliul staturilor. Acéstă adunare are dreptul de a incheia tractate și alianțe cu alte state, de a face declarațiuni de resboiu, de a face tractate de pace, de a aproba așa numitele constituții cantónale, de a lua mesurile trebuincióse de neutralitate și de intervențiune. Tóte acele legi și hotăriri cari nu sunt de natură urgentă sunt a se supune aprobării sufragiului poporului, decă acéstă se va pretinde de către 30,000 cetățeni séu de către 8 cantóne.

Consiliul național se compune din reprezentanții poporului helvețian aleși pre 3 ani și anume fiă-care canton séu decă sunt injumătățite, fiă-care semicanton aleg cele puțin un deputat, ér decă cantónele sunt mai mari atunci 20,000 suflete aleg un deputat. Alegerile se fac directe. Ales póte fi orī-care cetățan alegător și de stare civilă. Pe la 1874 consiliul național era compus din 135 de deputați.

Consiliul staturilor este compus din 44 deputați adecă fiă-care canton trimite câte 2 deputați. Ambele acestea camere se convócă in fiă-care an la câte o sesiune ordinară și pertractéză tóte acele obiecte, cari

după conținutul constituției nu cad în sfera altor foruri séu în sfera consiliului federativ.

Legile și conclusele nu căpătă putere de drept numai decât au fost votate de ambele camere. Forul suprem al Helveției, carele conduce și esecută tóte, este consiliul federativ, carele se denumesc de cătră adunarea federativă pe timp de 3 ani. Ales póte fi în acest consiliu oricare cetățan alegător. Un membru din acest consiliu precum și din consiliul staturilor nu póte fi deodată și deputat în consiliul național. Din un canton nu pot să fiă denumiți mai mulți decât numai un membru în consiliul federativ.

Membrilor din consiliul federativ nu este permis să ocupe altă funcțiune publică, dar nici să se ocupe cu vre un ram de industrie pre timpul cât se află în consiliu.

Consiliul este compus din 7 membrii dintre cari unul se denumesc prin adunarea federativă de președinte și al doilea de vicepreședinte, însă pre timp numai de un an. Fostul președinte nu póte fi denumit pentru anul venitor nici de președinte nici de vicepreședinte. Asemenea nu póte fi denumit nici vicepreședintele în acest post în anul următor.

Judecătoria federativă se compune din 9 membrii ordinari și din 9 suplenți, cari se denumesc prin adunarea federativă pe timp de 6 ani.

Acesta are să judece tóte cauzele civile ce se nasc între confederațiune și între vre un canton séu

între 2 cantóne, între confederaţiune s'au cantóne, şi între corporaţiuni séu privaţi, decă obiectul de cértă are vre-o însemnătate normată prin legislaţiunea federativă şi decă o cere acésta o parte séu alta dintre părţile interesate. Pentru cauzele criminali se imparte acéstă judecată in o cameră de inacţiunare (Anklagekammer), o cameră criminală şi o judecătorie de casaţiune.

Pentru a se ajunge la o unitate atât in conducerea cât şi in instruirea armatei, s'a introdus armarea generală, adecă fiă-care cetăţan are datorinţă a servi in armată, ér instrucţiunea şi organisaţiunea armatei s'a concredut tot consiliului federativ.

Armata după serviciu este de 2 categorii: *a*) armată regulată in care fie-care trebuie să servescă dela al 20-lea—32-lea an, *b*) armata teritorială séu miliţia dela 33—44-lea an.

Statul major este compus din 3 coloneli, 16 coloneli locotenenţi şi majori şi 35 căpitani, la olaltă 54; statul oficeresc de divisiuni, brigăđi şi regimente face 784 la armata regulată şi 784 la cea teritorială.

Armata este compusă din 8 divisiuni de armată, fiă-care divisiune din 2 brigăđi de infanteriă (brigadă din 2 regimente à 3 bataillióne) 1 bataillon de vênători, 1 regiment de cavaleriă, à 3 escadróne, 1 brigadă de artileriă, à 3 regimente de câte 2 baterii şi 2 colóne de parc, 1 bataillon de train, 1 bataillon de genie.

După arme armata helveţiană este compusă din:

1) infanteriă, jumătate regulată, jumătate teritorială	165,572
2) cavaleriă jumătate regulată, jumătate teritorială	6,984
3) artileria regulată 13,832	} 20,254
„ teritorială 6,422	
4) genie	6,288
5) corpul sanitar	1,656
6) trupele de administrația	816
7) Statul major și ofiteresc	1,622
	<u>Total 203,192</u>

Pentru un cas de resboi dispune in proporțiune de destule puteri armate, pe cari însă Helveția le folosește nu pentru estinderea teritoriului, nu pentru vanități diplomatice, ci pentru asigurarea neutralității și a independenței și pentru susținerea păcii și a ordinii in lăuntru atât de trebuincioasă pentru un popor iubitor de cultură, de progres și de muncă.

Cu privire la instrucțiunea publică s'au făcut puține îmbunătățiri pentru că acesta și așa a făcut și până aci progres destul de imbucurător, cât a intrecut pe cele mai multe state mai inaintate. Reforma esențială s'a făcut prin articolul 25, prin care se impune cantónelor datorința de a se îngriji ca in structiunea primară să fiă obligat și fără didactru fără confesiune și sub conducerea statului. De atunci numărul școlilor primare s'a înmulțit la 3500 Școlile secundare (gimnasele liceile) sunt de 2 soiuri :

1.) Gimnasiile literare preparătoare pentru universități.
2.) Școli realiste (școli industriale) pregătitoare pentru școala polytechnică. La școlile de industrie se află pe lângă despărțământul tehnic și un despărțământ mercantil. De categoria școlilor profesionale se țin: *Technical* din *Winterthur*; *Polytechnical* din *Zürich* cu următoarele despărțăminte: *architectura, ingineria, mechanic-technică, chimia-technică, silvicultura, agricultura, profesura și milităria*, apoi un despărțământ cu discipline filosofice libere; 4 universități: în *Zürich, Basel, Genf, Bern*; 2 academii: în *Lausanne, Neuchâtel*, câteva seminare teologice, și 39 seminare pentru învățători și învățătoare.

Afară de aceste institute mai sunt în mai multe cantone institute pentru orfani, pentru săraci, institute de salvare, de orbi, de surdomuți ș. a., apoi un număr considerabil de institute private, cu deosebire în *Helvetia* francesă.

Afară de mulțimea de institute de cultură și de umanitate, mai are*) preste 2,000 biblioteci cu 2¹/₂ milioane tomuri, dintre cari cea mai mare este în *Zürich* cu preste 100,000 tomuri.

Prin constituția din 1848 era restrânsă libertatea religioasă, căci numai confesiunile creștine recunoscute, anume: cea catolică și cea reformată puteau ținea serviciul D-șeesc liber, fiind rezervat însă de odată, atât

*) Heitz Bibliothek statistic, Basel 1872.

cantónelor cât și statului dreptul de a lua dispozițiunile de lipsă pentru susținerea ordinii și a păcii între confesiuni. La anul 1866 s'a incuviințat împământenirea de israeliți, cărora li s'a conces și liber exercițiu religios.

Multe vizitări de turiști streini ce se făceau în Helveția, convențiunile și contactul cu alte state și popoare necreștine, și în urmă spiritul timpului ce domnia, toate acestea au contribuit la prepararea publicului mare, pentru libertăți de credință și de conștiință cu mult mai largi și mai generale, și pentru idei mai înalte. Libertatea de credință religioasă s'a recunoscut nu numai corporațiilor ca atari, ci ca atribut pentru fie-care cetățean, care împrejurare a adus cu sine ca confesiunile helvețiane să fie emancipate de influința statului, care în treburi religioase bisericesci rămase neutral, și confesiunile deveniră independente în toate afacerile de căsătorii, divorțuri, înmormântări și constatarea de naștere, și în urmă nimeni nu se restrângea său se scurta în drepturile sale cetățenesci din cauza credinței sale religioase.

Articl. 48 dice :

„Libertatea de credință este neviolabilă.“

„Este interzis ca cineva din cauza părerilor sale de credință să fiă restrins în exercitarea drepturilor sale civice sau politice. . . .

„Nime nu se pôte astringe de a plăti dări satorite anume pentru scopuri culturale a unei confesiuni de care nu se ține.

„Părerile de credință nu deslęgă pe nimenea dela
implinirea datorințelor sale civice.“

Articl. 49 ȃice:

•Se incuviințeză libera deprindere a tuturor lucrurilor ce privesc serviciul divin, însă numai între marginele moralității și ale ordinii publice.“

„Cantónelor, precum și statului este însă rezervat dreptul de a lua măsurile potrivite pentru susținerea ordinii publice și a păcei între confesiuni.“

Acésta rezervă pentru stat și cantóne fu influințată prin dogma de infalibilitate a Papei, care se proclamase în 28 Iuliu 1870.

Incât privesce drepturile suverane ale poporului, deși s'a propus a se estinde în un cerc mai mare precum prin *Referendum obligatoricum*, adecă, obligamentul camerelor legiuitoare de a supune anumite acte legislative prin legi civile și penale — la aprobarea poporului; *referendum facultativum*, adecă obligământul de a cere sancționarea poporului, de câte ori se va pretinde acésta de reprezentanții camerelor séu de către cetățeni, prin *veto* adecă dreptul poporului séu al cantónelor de a protesta în anumit timp contra punerii în vigóre de legi votate de camere.

Și inițiativa poporului, adecă dreptul ca un anumit număr de cantóne séu de cetățeni să cêră modificarea séu suspendarea de anumite legi séu dispusețiunii federative, s'a primit numai dreptul cuprins în așa numitul *Referendum facultativum* adecă dreptul ca legile federa-

tive, decât se va cere de 30,000 cetățeni séu 8 cantóne, să fie supuse sufragiului poporului, înainte de a fi puse in praxă. Decă majoritatea voturilor era contra lor, atunci nu sunt admise, se caséză asemenea și alte hotăriri ale camerelor.

Starea financiară este favorabilă și in un număr mai mare de ani a fost model de cruțare.

Dările nu sunt nicăiri apăsătoare pentru că statul are venitele sale precum dela vămii preste 17 milioane franci, dela poște preste 15 milioane franci. Alte venite dela capitale etc. aprópe 40,000 franci.

Cu finea anului 1876 starea financiară a Helveției era:

activa	31,344,147 fr.
pasiva	31,124,917 „

Escedent ca avere 219,230, precând alte state sunt incurcate in deficite și datorii de nu-și vęd capul.

Afară de acésta mai are Helveția o mulțime de fonduri speciale, precum fondul pentru invaliđi la 490,000 franci, alt fond pentru invaliđi 2,950,000 franci, fondul școlastic federativ 330,000 fr. fondul Chatelain 76,769 franci, fondul școlastic Ichoch 52,133 franci, fondul federativ pentru scutirea de clădiri 341,000 fr., fondul pentru scutiri generale de clădiri 130,000 franci.

Salariile funcționarilor statului sunt fórte modeste:

Președintele confederațiunei	13,500 fr.
Fiă-care consilierii	12,000 „
Cancelariul confederațiunei	9,000 „

Ambasadorul din Paris	50,000	„
Ambasadorii din Viena, Berlin și Roma à	40,000	„
Ajutóre pentru reuniuni de ajutorare in străinătate	15,000	„
Pentru cultura de pomi	2000	„
Pentru stațiuni de experimente economice in Alpi	6000	„
Pentru scopul măsurării pădurilor meri- dianului in Europa media	15,000	„
Pentru o mapă geologică	15,000	„
Pentru observațiuni meteorologice	15,000	„

Tóte acestea jertfe făcute in un an să fac la fiă-
care an inmultindu-se ici-cólé după trebuință.

Pentru a-se putea face o idee mai bună despre starea infloritoare a Helveției vom espune pe scurt ocupațiunea populațiunei și venitele după acestea.

Preste trei părți din populațiune se ocupă cu cultura de pământ de aceea aici nu găsim proprietari mari de pământ séu domenuri mari. Cu agricultura sē nutresc preste 1,900,000 ómeni. După starea de cultură se imparte pământul Helveției in 20% pascătóre, 18% păduri, 15% aratură, 20% rituri, 7% vii și restul pământ nefolosiver. O mare parte din teritoriul Helveției îl fac lacurile și părțile glaciale ale munților.

Produțiunea de cereale nu ajunge pentru consumul populațiunei intregi, de aceea o mare parte de cereale se impórtă.

Cultura de vite este ramul cel mai bine cultivat

dintre toți rami de economiă. In timpul mai nou se calculă la 993,290 vite cornute (bovine,) 447,000 oi, 375,000 capre, 320,000 porci și 106,000 cai la an. Capitalul cel represintă vitele la an se suie preste 180 milioane franci, ér nutrețul consumat de acestea 114 milioane franci.

Nicăirea nu este introdusă o folosire mai practică a pământului întogmită după poziția și după proprietățile distinctive ale diferitelor soiuri de pământ după modul de ameliorare a solului. Nicăiri nu există pe pământ o altă țără afară de Helveția in care să se cunoscă mai bine avantajele agriculturii ca aci.

Pământul acestei țări este dela natură făcut mai mult numai pentru păscătoare, de aci se esplică economia de vite ca ram principal, de aci rasele bune de vite și pregătirea renumitelor brânzeturi bune și untóse, căutate de Europa întregă. Cele mai vestite brânzeturi se produc in cantónele: *Zürich* (Wädenschwyl), *Glarus*, *Graubünden*, *Untervallis* (Bagnethal), *Uri* (Urserenthal) *Freiburg* (Gruyeres), *Solothurn*, *Luzern*, *Basel*, *Neuenburg*.

Produțiunea anuale de brânză se suiă la 600,000 centenare, dintre cari se espórtă preste 130,000. In ținuturile Alpilor se cultivă cele mai multe și cele mai frumoșe vite. Sunt cu deosebire 2 rasse mai insemnate, o rassă helvețiană occidentală cu pete, menită mai mult pentru ingrășat, și a 2-a rassă helvețiană orientală de colóre brună séu sură menită pentru lapte. In ținuturi

muntóse sã cultivãzã mai mult numai pentru lapte și prãsilã; de aceea aici se țin mai mult vaci, ér in ținuturile mai jóse sã cultivãzã mai mult pentru trãsurã boi și vaci.

Valórea tuturor vitelor cultivate bovide, ovide, cai etc. se urcã preste 330 mil. franci.

Afarã de acestea se mai cultivãzã stupãritul, care aduce la an preste 400,000 cupe de miere, și preste 1300 ctn. cãrã; la 1876 erau la 178,000 coșnițe ér in cantónele cu climã mai blãndã, precum: *Tessin, Graubünden* se cultivãzã ramul mãtãșãritului producẽndu-se in uniã anï mai favorabili preste 300,000 kilogr. de gogóșe (coconï) de mãtasã.

Cultura de cereale este satisfãcãtoare trebuințelor numai in cantónele *Solothurn, Luzern* și *Schaffhausen*. In cantitate mai mare sã cultivã produse textile precum: in, cãnepã, apoi cartofi, tãbac și plante de colorit.

Fórtã insemnatã este cultura de pomi; in unele cantóne se aflã pãduri formale de pomi precum in *Thurgau*. Pómele se folosesc in unele cantóne la prepararea așa numitului vin de póme precum in *Solothurn, Luzern, St. Gallen, Appenzell* și *Turgau*.

Cultura de vin este in floritóre cu deosebire in cantónele *Genf, Waadt, Wallis, Neuchatel, Aargau*.

Pãdurile au fost in timpurile mai vechi in lipsa de supraveghiare stẽrpite cu multã necruțare, de aceea sã aflã unele cantóne in cari nu sã aflã pãduri nici 6% nici pentru trebuințele de focãrit, din care causã sã fo-

losesce ca material de foc gunoiul uscat, ér acolo unde ajung drumurile de fer, cărbunî de pământ (huilă).

Dintre produsele minerale sunt de însemnătate: *Gresul* cunoscut sub numele *Molasse*, *Calcarul* (in Solothurm) *Ardesia* (la Glarus) apoi marmoră gyps și argint. Dintre metale este ferul care se esplotéză din Jura (la Bern, Solothurn, Neuenburg) in circa 160,000 ctn. la an.

Dela găurirea in valea Renului se produce in salinele de aici la an peste 600,000 ctn. sare, cu care se acoper trebuințe le țerei.

Isvóre minerale are Helveția circa 600, avute in fer, sulfure, sare, natron ș. a.

In privința industriei a făcut Helveția un mare avânt. Are o multime de fabrici și manufacturi cu cari cu unele se află in rangul prim precum cu fabricile de bumbac, mătase, orológe, bijuterii și mașini.

Industria helvețiană de bumbac se cultivéză cu deosebire in partea ostică in cantónele *Zürich*, *Glarus*, *St. Gallen*, *Appenzell*, unde numărul fuselor este 2 milioane, ér numărul stativelor, rěsbóielor de țesut peste 16,000 și se lucră la un an peste 57½ mil. punți de bumbac.

In Bern lucră la fabricarea de *Musseline* la 4,000 lucrători.

Industria de manufacturi de mătase se cultivéză cu deosebire in *Bern* și *Basel*. In *Basel* lucră numai la petele de mătase 30 fabrici

Renunită este fabricarea de orológe helvețiane cu

deosebire in *Genf, Le Locle, Chaux-de-fonds* in Neuenburg *Biel* și *Parent* in cantónele *Bern, Waadt*. In 1873 numai cantónele *Genf* și *Neuenburg* au produs 1,600,000 orológe in preț de 88 milióne franci.

In *Genf* și *Neuenburg* s'au instalat observátore după cari fabricanții pot să-și reguleze orológele cu tótă precisiunea. Chronometrele cele mai bune se capătă in *Le-Locele*.

Lucrurile de bijuterii din *Genf* sunt fórte vestite pentru acurateța și gustul cu care se lucră.

Fabrici pentru instrumente musicale in deosebii piano-forte sunt in *Zürich* și *Basel*. Fabrici pentru mașini sunt in *Zürich, Schaffhausen, St. Gallen, Solothurn, Aargau, Basel, Bern, Freiburg, Waadt* și *Genf*. Instrumente matematice și fysicalice fórte bune se fabrică in *Aargau, Zürich, Genf* și *Bern*.

Hârtia de scris din *Basel, Zürich, Bern, Solothurn, Luzern, Zug* face concurență la hârtia englesă, francesă și holandesă. Pălării de paie și alte lucruri impletite din paie se fac in cantónele *Aargau, Luzern, Freiburg* și *Tessin*.

Producțiunea sumară a industriei helvețiane face la an in calcul mediu 225 milióne de franci. Folosirea in lăuntru țerei 115 milióne franci. Importul 320 milióne, esportul 290 milióne franci.

Pentru inflorirea comerțului avea Helveția o poziție fórte grea. Lipsită de fluvii mari navigabile, lipsită de porturi de mare, apoi inchisă de tóte părțile de

statură puternice, a trebuit să caute alți factori mai favorabili cu cari să aducă comerțul la înflorire și aceștia sunt mulțime de piețe principale mercantile, mulțimea de stațiuni și căi ferate, de drumuri, linii telegrafice, instituturile de credit, despre care s'a vorbit pe scurt mai sus.

Articolii de esport mai însemnați sunt: boi vaci, viței, brânză, unt, sêu limbă sêrate, extract de gințură (ențian, Gentiana) pôme uscate, sare, lemne de edificat, cărbun, plante medicale, pânză, materii și petele de mătase, orolôge de tot soiul, bijuterii, lucruri de lemn cioplit, piei, hârtie, bumbac, (pulver) de pușcă.

Linia ferată făcea la 1876 3107 kilom. ér linia telegrafică făcea 15.796 kilometrii cu 1053 de birouri (în acest an au circulat 2,978,033 depeșe telegrafice). Poșta asemenea este în flóre la 1876 au circulat 65,035,290 de epistole și 1,329,305 pasageri.

În urma conclusului *Marei Unime poștale* de la 1874, reședința acestei unime este în Bern.

Cu statele vecine s'a executat comerțul prin convențiunii de comerț.

Anevoie să pôte afla unde-va în proporțiune un număr așa de mare de reuniuni, societăți de tot soiul cu scopuri umanitare, științifice, religioșe, politice, sociale, apoi cu caracter local, cantonal și confederativ, cari tôte sunt creațiunile secolului presinte. Unele dintre aceste reuniuni numeră mi de membrii.

Meteorologia a aflat în Helveția cea mai căldurósă

cultivare încă de prin suta a 18 spre care scop s'au întemeiat reuniuni meteorologice. Astăzi are Helveția afară de institutul meteorologic central helvețian din Zürich o rețea meteorologică de 288 stațiuni de ordinul al 2-lea și 300 stațiuni udometrice. De o importanță deosebită sunt stațiunile meteorologice întemeiate pe lângă hospițiile pasurilor celor mai înalte la înălțimile precum urmază: *San-Bernardino* 2070 m., *St. Gotthard* 2100 m., *Säntis* 2440 m., *St. Bernhard* 2078 m.

Incheiere.

Din toate cele espuse până aici se poate vedea ce poate face un popor și în locurile cele mai muntoase și mai sterile, decât este condus de idei și principii sănătoase ba are drept și dreptate și de justiție, decât cetățenii nu cunosc politica de a se persecuta și nedreptăți unii pe alții sub titula de conesiune, de limbă, de naționalitate, de ginte etc. Ei toți se bucură de aceleași drepturi și libertăți, de aceleași datorințe.

Deși populațiunea helvețiană este compusă din 3 elemente principale, german, frances și italian, dintre care cel german este în majoritate, fiă-care își poate cultiva limba și literatura sa, fiă-care își poate crește copii săi în școli naționale, de care pot întemeia fără nici o supărare câte voesc. Frecări și supărări naționale în Helveția nu sunt cunoscute, pentru-că nici unui element nu-i cade prin cap de a apăsa pe alt element și în loc

de certe și persecutări domnesce pace și linisce, cari sunt atât de trebuincioase pentru omul ce stăruiesce și voiesce muncă serioasă și pentru poporul carele voiesce a inainta prin muncă pe toate terenurile.

Nici un stat european nu are in proporțiune un budget atât de mare pentru instrucțiunea și cultura poporului și atât de mic pentru miliția ca Helveția.

Pe când modernele state imulțesc bugetul pentru arme transformându-se in adevărate state militare, Helveția imulțesc budgetul pentru instrucțiune, imulțesc numărul școlilor și a institutelor de creștere și binefacere pentru popor.

Și cu toate acestea când patria ar fi in pericol, are destui apărători fără a o costa sume mari, pentru că arta de a inmanua arma o învață încă din școlă și in cas de lipsă poate pune sub arme la 250,000 combatenți. Aci tot civele este militar și tot militarul este cive.

Arțile și sciințele au aflat aici adevărata lor patriă, au putut inainta cu pași urieși. Bărbați de sciințe, artiști de tot soiul au aflat aici un adevărat asil.

Dar Helveția se poate mândri de a fi produs celebrități pre toate terenele de sciințe și de arte precum: *Gassner, Haller, Bernoulli, Euler, Merian, Tissot, Sausure, Bonnet De Candotte, Deluc, Rütimayer, Agassiz, Vogt, Rousseau, Lavater, Sulzer, Joh. Müller, Pestalozzi, Zimmermann, Henne am Rhyn* ș. a.

Avântul cel mai puternic însă se datéză cu deosebire dela imbrătoșarea spiritului de asociare și reuniune, carele s'a cultivat cu deosebire in secolul nostru.

Nu se află canton său comitat mai mare în care să nu se afle barem o reuniune de cântări și o asociațiune literară; apoi reuniuni pentru științele naturale, reuniuni de lectură; societăți de medici, de apotecari, de comercianți pentru înființarea de muzee, de biblioteci, de cabinete naturale și de numismatică, de grădini botanice. Reuniuni de vânători, reuniuni de turiști și de alpi; reuniuni pentru săraci orfanii, văduve și în fine pentru orice scop umanitar găsim reuniuni.

Tote acestea s'au întemeiat la inițiativa privată și se susțin fără ajutorul guvernului.

Tote acestea reuniuni mai urmăresc sublimul scop de a susține și consolida armonia și legăturile elementelor heterogene ce constituie republica elvețiană, de a se face din toate națiunile conlocuitoare un unic popor de amici și de frați un popor de o aspirațiune. Și în faptă și există aici o adevărată frățietate și cea mai armonioasă unire. Cetățenul elvețian ori de ce limbă se fiă nu se fălesce cu naționalitatea, nu că e german, frances său italian, dar se fălesce cu numele de Helvețian. Aci perfidia și apăsarea unei națiuni asupra alteia sunt necunoscute. Aci națiunile se stiméză și se iubesc reciproc unele pe altele ca și nisce adevărate surori. În toate afacerile confederațiunii se folosesc toate 3 limbile principale: germână, francesă și italiană. Privilegiile personale s'au ținutale sunt aci necunoscute. Stat său clasă de amployați nu există. Asemenea ~~clasa~~ de nobili este stersă. Conceptul de aristocrat este aici

obiect de batjocură, pentru că în adevăr nimic nu poate fi mai ridicol decât decât cineva își arată a fi mai superior, mai nobil, poate din lut mai fin decât alt om. Ambițiunile de ranguri înalte, titule, vânătoare de ordine și stele prin Helveția sunt lucruri considerate de vanități și vițuri. *Munca serioasă și sacrificiul, știința și adevăratele erudițiuni sunt titule de onoare pentru oricare Helvețian, sunt atributele ce disting pe un om de altul și îi procură vază generală și îl fac autoritate față de alții.* Convingerea de a-și fi împlinit cu conștiințiositate datorițele sale de cetățean și de om sunt adevăratele atribute de nobilitate, cu care se mândrește Helvețianul. Chiar și nobilimea cea străveche astăzi se genă de a se mai folosi de predicățile și diplomele de nobilitate.

Nu este acesta un adevărat popor de filosofi?

Iată fructele libertății adevărate și nemascate, libertății basate pe adevăr și dreptate!

PARTEA II.
WILHELM TELL.

Tractat literar după drama lui Fr. Schiller „Wilhelm Tell.“

I.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Introducere.

Poeții își pasc propriile lor turme.

Paleske.

Poeții au de indeplinit o frumoasă, dar tot o dată cea mai grea misiune din lume. Ei au să despice negura nesciinței, să fundeze legea adevărului, să creeze și să conducă ideile de progres, de civilizațiune și de moralitate. Ei sunt beliducii, cari adese-orî tăbărăsc contra societății întregi.

Ei vețuesc in o societate, însă inspirația i înaltă in regiuni superioare de unde combat falsele direcțiuni de desvoltare și arată societății calea spre o viață mai bună și mai fericită.

Când un popor suspină sub jugul sclăviei și geme sub lovirile tiranilor, poetul apucă lira și prin accentele ei i mǎiă suspinele, i alinǎză durerile și aratǎ calea de mǎntuire.

Când o patriǎ merge spre decǎdintǎ și fii ei își uitǎ de datorințele lor, când cuvintele: *patriotism*, *virtute* și *dreptate* sunt numai nisce expresiuni insultate, poetul plin de drǎptǎ indignațiune sǎ inaltǎ in regiunile trecutului, consultǎ spiritele patrioților mari, apoi incede sǎ cǎnte, sǎ glorifice faptele trecutului, sǎ incǎldǎscǎ inimile reci ale generațiunilor nouǎ, sǎ esciteze nobile sentimente și gǎndiri și in acest mod sǎ inaugureze o erǎ nouǎ de deșteptare și regenerare. Vițiul și virtutea sunt in societatea omenǎscǎ pururea antagoni. Dǎcǎ corupțiunea incede a amenința temelia societății omenesci, poetul ia lira și incede sǎ cǎnte; demascǎ vițiul, lovesce decepțiunea, divinisezǎ virtutea și regenerǎză societatea. Din regiunile sublimului își scobǎrǎ figuri armonioase in formǎ și materiǎ, familiarisezǎ societatea cu idealul virtuții și al moralului și astfel creǎnd o viétǎ nouǎ renasce societatea pe basa adevǎrului, a dreptății și a moralității publice.

Poeții sunt adevǎrații regi, sunt cei mai dibaci vǎslari ai corăbiei, in care plutesce destinul omenimei, insǎ regatul lor este idealul, sublimitatea și armonia; sceptrul lor este lira, ér coróna regalǎ este o simplǎ cununǎ de lauri séu adeseori o cununǎ de spinǎ.

Poeții ori in ce vreme, ori in veselie, ori in su-

părare, nu sciu decât să cânte și cântările lor sunt atât de plăcute, sunt un bun comun al omenimei întregi, răsplata le-a fost la forțe mulți persecuțiunea, esilul și martirul.

Popórele mari au avut in tóte vremile și poeți mari, care au devenit mândria nu numai a respectivelor popóre, dar a omenimei întregi și compun diamanții cei mai prețioși din diadema civilisațiunei.

Domnul George Sion ȃice la un loc: „*Farfuriile de China, covorurile de Damasc și petritele prețioase ale Orientului cu tótă bogăția și scumpătatea lor n'au putut recomanda și perpetua o națiune precum un Moise pe Evrei, un Omer pe Greci, un Shakespeare pe Angli, un Voltaire și un Rousseau pe Francesi, un Dante și Petrarca pe Italieni, un Micevic pe Poloni, un Puskin pe Ruși și un Göthe și Schiller pe Germani.*“

Așa este. *Moise* a regenerat poporul evreic, i asigură existența și viitorul pe base solide, prin o religiune naturală.

Omer prin divinele sale cântări dă Greciei unitatea națională, promovéză pe pământ sublimul și libertatea, înaltă omenimea la cel mai înalt grad de înflorire și i dirige organul pentru o dezvoltare armonică.

Shakespeare prin o artă până acum neajunsă, renasce și îndreptă direcția dramaticei, scóte poporul englez din decădinta morală și-i arată adevărata cale de dezvoltare intelectuală și morală. Introduce o religiă nouă, religia frumosului și a nobilului, care deveni un cult pentru omenimea întregă.

Dante și *Petrarca* unesc Italia prin spirit și limbă, solicitéză pentru reinvierea capitolului, reinălțarea acestuia și renascerea geniului Romei și a forței romane.

Voltaire și *Rousseau* mântuesc Franca de feudalism și sclăvia, inarboréză în Europa drapelul libertății și al democrației adevărate. Popóarele tresaltă, se deșteptă și se apucă de muncă. Revoluțiunile secolului trecut și ale celui present nu sunt decât nisce erupțiuni produse de acel gigante vulcan format de ideile acestor mari apostoli ai Franciei și ai omenimei întregi.

Polonia!... Sърmană Poloniă!!! La 1793 ca și la 1795 devine împărțită prin așa numita sânta alianță. Toți adeverații patrioți devin expulsați și trimiși la Siberia. Biata țără devine un pustiu . . .

Atunci lira lui *Mickievic* începă să cânte; dar ce cântări divine, ce accente doiose și plângătoare. Iubirea de patriă, nefericirea filor ei, tristețea, durerea și umilința, de o parte, ér de altă parte curagiul, îmbărbătarea și rezoluția se refrângeau din accentele lirei sale.

Pentru ultima óră voia dênsul să impinteneze pe tot Polonul la luptă pe mórte și viéță pentru libertatea poporului și independința țerei, voia să redeștepte și să oțeléscă în peptul compatrioților săi iubirea de patriă și de virtuțile străbune, voia să adevéréscă cuvintele memorabile ale naționalului general, *Dombrowski* cum că *Polonia nu e perdută încă* . . . Lira lui *Mickievic* a sunat plăcut și dulce, a fermecat Polonia, a pus în vibrare tóte inimele polone. Revoluțiunile polone ale secolului present au fost efectul accentelor lui *Mickievic*.

Germania era in secolul al 18-lea slăbită, împărțită politicesce și atacată de buruiéna cosmopolitismului până in rădăcinile vitalității sale.

Avea trebuință de nisce puteri regenerătore, puteri, cari s'o imbrace in vestmântul naționalității și să-i procureze armele necesare pentru promovarea intregității naționale.

Dar renascerea avea să se întemple prin literatură. Acésta se afla intr'o stare diformă. Puteri geniale și perseveranță de fer se cereau ca s'o scótă din acéstă stare. Acéstă mărétă misiune se pare a fi fost rezervată pentru unii din cei mai mari lucéferi din pleiada genielor mari ale omenimei, pentru dioscouri *Göthe* și *Schiller*, cari cu o admirabilă forță creativă au dat literaturii germane aceea formă completă și plină de originalitate ce a înălțat-o in sfera frumosului, a bunului și a clasicității filosofice și literare.

Fiind-că mî-am luat de temă chiar pe unul din acești doi genii mari, fiă-mî permis a face o scurtă asemnare între dênșii.

Göthe favorit de o educația bună și de o conversația alésă, se deprinse încă din tinerețe a-și governa tot de-a-una materia de scriere. Tendința lui era de a imbrăca realitatea in forme ideale. Forța lui creatóre era Epica.

Schiller născut și crescut din popor și pus încă de copil la experimentele celor mai absolutice discipline,

cultivă în peptul său un vulcan titanic de idei și simțăminte revoluționare precum dânsul și-le manifestă atât de pronunțat în opurile sale: *Bandiții* (*Die Räuber*) și *Fiasco*. Schiller era un revoluționar incarnat. Direcția lui era contrară la a lui Goethe. El nisuia a nimici realitatea, carea nu-i plăcea și în locu-i voia să plânteze și să cultiveze idealul Goethe era obiectiv, Schiller subiectiv. De aici urmăză, cum că figurile lui Goethe sunt real-ideale, ér ale lui Schiller ideal-fantastice; de aici Goethe culminază în Epică, ér Schiller în Lirică-didactică. Goethe își guvernă materia de scriere, Schiller era domnit de dânsa. Scrierea lui Goethe era mai profundă, mai științifică și mai filosofică, a lui Schiller mai simpatică, mai romantică, mai plastică și mai cuceritoare. Schiller ȳice: „De la Omer nici un poet nu a influențat atât de puternic asupra societății ca Schiller.“

Goethe culminază în *Faust*, care este o sublimă creațiune epică și în care ne depinge tendința revoluționară subiectivă a secolului al 18-lea. Aici aflăm pe om în brațele sortii și îngrădit de barierele infinitului, dar tot o dată însoțit de cele mai dulci și de o dată dureroase simțăminte ale infinitului.

Schiller culminază în „*Wilhelm Tell*“ în care ne crează cu o genialitate admirabilă cea mai frumoasă dramă, carea cu o putere fermecătoare ne atrage și ne înalță la cel mai nobil entusiasm pentru tot ce e bun, frumos și omenesc. Nu scim decât în *Tell* să iubim mai

mult ideile lui Schiller, ori să admirăm forța creatoare și caracterele tipurilor sale.

W. Tell a fost, este și va rămânea pentru tot de-a-una una din cele mai sublime și mai iubite creațiuni dramatice.

Göthe și Schiller diferesc prin creștere, dar se întélnesc pe un câmp smaltat cu cele mai nobile și delicate sentimente permise numai geniilor mari și inimilor generose. Pe câmpul literaturii învătă dênșii a se cunósce și a se iubi cu o amiciă sinceră . . .

Göthe era reconvalescent. Auđind de mórtea lui Schiller cu mult mai ténér deveni consternat.

Iată ce scrie amicului său Zeller: „Eu credeam, cum că mă voiü perde pe mine și iată, că perd pe amicul meu și prin dênșul jumătate din existența mea.“

II.

Lacul celor 4 cantóne (Vierwaldstädtensee.)

Inainte de a face cunoscință cu drama lui Schiller, W. Tell, cred a fi de lipsă să cunóscem mai întâiü locul in care ne inscenéză dênșul pe W. Tell. Tóte scenele acestei drame se petrec lângă lacul Vierwaldstädte mărginit de cele 4 cantóne: *Schwitz*, *Uri*, *Unterwalden* și *Luzern*.

Lacul își ia numirea de la cele 4 cetăți așezate in juru-i: *Schwitz*, *Uri*, *Unterwalden* și *Luzern* și este

437 m. peste nivelul mării. Lungimea lacului este de 37.2 Km., lăţimea este foarte variă, adunđimea este până la 155 m. ér arealul lacului intreg face 113 Km. pătraţi. Acest lac este de o frumseţe fără asemênare şi pe care poţi călători 7¹/₂ óre, se divide in 3 braţe principalí: a) lacul *Luzern* séu braţul de-a-supra, mărginit de cantonul şi de cetatea *Luzern*. Acesta are 3 braţe séu sînuri in formă de cruce. Cetatea *Luzern* se spală de sînul *Luzern*, carele din ce in ce se deschide mai larg până când se întêlnesce cu celelalte 2 braţe séu sînuri de la *Küssnacht* şi *Alpnach* cari se intind de la *Küssnacht* in direcţiune sudică până la *Dallevall*, un sat mic lângă *Stanz* capitala din *Unterwalden* avênd o lungime de 8 óre. Spre Sud de la *Stanz* se află *Sarmen*, locul naşterii lui *Melchthal*. La *Küssnacht* a ucis *Tell* pe prefectul *Gessler* unde se află şi astăzi o capelă in onórea şi memoria lui *W. Tell*. In partea vestică, la oraşul *Luzern*, se varsă riul *Reuss*. *Luzern* este incunjurat de dealuri, cari se scobórá spre lac in formă treptată, ér pe partea sudică sunt acoperite cu o mulţime de stânci. In undele lacului íşi oglindesce muntele *Pilatus* piscurile sale maiestatices, cari se inaltă de-a-supra lacului şi cu deosebire atunci când este acoperit cu negură, presintă panorama cea mai pitoréscă. Acest munte are o înălţime de 2133 m.

De aici spre Ost se intinde braţul numit: b) *Lacul helveţian* compus din două sînuri: a) lacul de *Wäggestätten* până la o strîmtóre, unde munţii de ambele

părți ale lacului par a voi să se întâlnească și unde formeză o strîmtóre de 900 metrii. De la aréstă strîmtóre era sã deschide lacul sub numirea de *b) lacul de Gersan*. Acest lac este mǎrginit la partea nordicǎ de cantonul Unterwalden. O panoramǎ frumósă și plăcutǎ ni sã presintǎ in acéstă parte a lacului. O cununǎ de munți ingrǎdesc acest lac. Ici sunt inveliți in covóre verði fermecátóre pǎnǎ la culme, ici sunt țepiș și investmențați in pǎduri sělbatice, ici sã ridicǎ in formǎ amfiteatrale, ici cu promontóre dibace atêrnǎ deasupra apei...

In partea nordicǎ zace satul Gersan dela care își imprumutǎ și numirea sa acéstă parte a locului. Un sat mic acesta de preste 1000 suflete, carele pǎnǎ in timpul din urmǎ a fost stat de sine stǎtǎtor, cel mai mic stat din lume. Acest sat are o pozițiǎ romanticǎ la piciórele muntelui Rigi, carele pentru rara lui frumsețǎ este și astǎđi fórte des cercetat de turiști. Spre nord-ost sã aflǎ orașul Schwitz, capitala cantonului Schwitz. Tot aici sã varsǎ pǐrǎul sėu rǐulețul *Muotta*, őr de aci indatǎ sã cǎrligǎ spre sud și aci őr sã formezǎ o strîmtóre de vre-o 900 m., de unde sã incepe apoi ultimul braț adecǎ:

c) Lacul Urnen, pentrucǎ este mǎrginit numai de cantonul Uri. La strîmtóreǎ dintre lacul Urnen și Gersau sã aflǎ satul *Brunen*, unde s'a subscris cel dintǎi contract (convent) 1315 intre cantónele vechi *Schwitz*, *Uri* și *Unterwalden*.

Acest lac ne presintǎ tabloul cel mai infiorǎtor.

Să ne inchipuim un lac pe care poți călători 5 ore, însă este foarte îngust, adânc și încunjurat de munți înalți. La mal se ridică pereți înalți de stânci sălbatice, ce stau vertical spre lac. Aceste stânci produc impresiunile cele mai variî, ici sunt acoperite cu păduri romantice, ce atârnă deasupra lacului, ici sunt góle decorate numai cu figurile timpului și ale tempestăților.

În orî-ce vreme domnesce aici o întunecime tăcută și îngrozitoare. . . . Mergînd spre sud îndată se zărește la malul dela vest pe o culme a muntelui *Selisberg*, o capelă mică și sub dînsa satul *Grütli* (*Rütli*).

Acest sat este locul conjurațiilor de la 17 Noiembrie 1307. Ceva mai la vale se vede la malul dela est o capelă mică plină de inscripțiuni. Acesta este capela lui Tell, ce-i s'a ridicat intru aducerea aminte pentru că chiar pe acea stîncă a sărit W. Tell de pe vasul lui Gessler, ce-l ducea la Küssnacht. Capela zace la umbra unei păduri frumoase ai cărei copaci atîrnă grațios deasupra lacului oferind astfel cel mai pitoresc prospect

În lăuntrul capelei se află depinse pe pereți toate tradițiunile, ce se conservă cu scumpătate și mândria despre Tell.

Nu departe se află orașul *Altdorf* renumit, pentru că aici a pus Gessler palaria renumită și aici a pușcat Tell mărul de pe capul copilului său . . .

În depărtări mari spre Sud și Sudost de aici se ivesc piscurile glaciale ale așa numiților *Alpi calcarici*

cu culmile mai însemnate *Tödi* (3623 m.) *Titlis* (3239 m.) *St. Gothard* cu pasul renumit (2742 m.) și astăzi cu tunelul renumit; apoi munții glaciali ai cantonului *Bern* cu culmile *Jungfrau* (4167 m.) *Aletschhorn* (4198 m.) și *Finsterarrhorn* (4275 m.)

III.

Mântuirea lui Baumgarten prin W. Tell.*)

Pentru ca să se pótă urmări gândirile lui Schiller așa precum le înșiră și le țese dânsul, se va tracta act de act și scenă de scenă.

Dar înainte de tóte trebuie să fac descoperirea la acest loc cum că Schiller nu desémnă pe Tell de un personagiu deosebit precum de regulă se întêmplă în drame. Eroul dramei lui Schiller n'are nici un rol principal, nici de conducător al revoluțiunei helvețiane, nici ca capul și urzitorul conjurațiunei de la Rütli, ba Tell nici n'a participat la aceea conjurațiune memorabilă. Pe Tell ni-l infățoșază ca pe un adevărat și întreg patriot, ca pe un cetățean, în care este personificată adevărata democrațiă, un om simplu fără rang, fără titule, fără ambițiă, dar inzestrat cu tóte virtuțile omenesci.

Tell este un vêslaş dibaciú, un arcaș eminent, un vênător dibaciú și un ideal de patriotism și de umani-

*) Actul I. scena I.

tate, cu un cuvânt un adevărat copil al munților și al libertății, incarnațiunea celor mai frumoase virtuți.

Tell urășce vorba multă dar cu atâta iubescce mai mult faptele. El n'are studiū, este un simplu țeran, însă este condus de cele mai mărețe și mai umanitarī idei, cultivă cele mai nobile sentimente. Seriositatea, curagiul, energia, perseveranța, rezoluția și umanitatea sunt brilianțiși cei mai frumoși din cununa virtuților lui Tell.

Dar să intrăm in materiă

Cea dintâiu ocasiune ce ne dă Schiller, ca să cunoșcem și să admirăm virtuțile lui Tell este mântuirea lui Baumgarten din Unterwalden.

Scena se urepresintă in cantonul Unterwalden la malul sudic al lacului Vierwaldstätten. Sumarul este următorul:

Baumgarten era dus la pădure. In acéstă vreme vine prefectul din Unterwalden la nevasta acestuia, ce era de o frumseță atrăgătoare, și-i cere o scaldă, și in urmă și lucruri necuviincioșe. Nevasta indignată alérgă numai decât la bărbat in pădure. Acesta grăbesce a casă infuriat, și aflând pe perfect in scaldă îl botéză fără multă socotélă cu barda, încât acestuia nu i-a mai trebuit altă scaldă in vecie.

Acest omor a pus in mișcare pe toți sbiriī prefectului.

Neștiind bietul om unde să se ascundă de aceste persecuțiuni, se hotăresce să trecă in cantonul Schwitz.

Ajungând la malul lacului, rîgă cu mare insistință și cu mânilor incleștate pe luntrașul Rudi ca să-l mîntuască la cealaltă parte a lacului. Acesta însă nu se încumetă a face acésta, pentru că lacul era în agitațiunile cele mai periculoase a unei furtuni grozave.

Baumgarten sêrmanul era pe aici să cadă în mânilor sbirilor.

Însă în acel moment sosesc Tell cu arcul la umăr. Tell fără multă gîndire se hotăresce să mîntuască pe bietul nefericit.

Unde cere lipsa și necasul tôte sunt de cutezat — rîspunse Tell — pentru că omul brav cugetă la sine mai în urmă. Așa dară în numele lui Dumnezeu! aduceți barca, voi esc a pune la probă slăbele mele puteri.

Tu Tell ești mîntuitorul meu, ingerul meu — strigă Baumgarten plin de emoțiune și de bucuriă.

Ér Tell i rîspunde :

„De-a tiranilor mînie pot, ca să te mîntuiesc

„Ér de-a undelor urgiă numai tatăl cel ceresc,

„Dar decît să cađi în mîni, ce n'au legi nici D-șeu

„O de șee orî mai bine, să te 'ncređi în scutul șeu.

„Deitatea, cerul, lacul, pot să aibă îndurare

„De acei ómenî, cari în lume, cu nimic nu-s vinovați,

„Dar de-a sbirilor torture nicăiri nu e scăpare

„Vai de sôrtea țărănescă! vai de cei persecutați!“

Apoi după o paușă se adreséză cătră păstorii și pescarii, ce așteptau cu uimire fapta nobilă și temerară, ce voia să întreprindă Tell :

„Dacă ceru-mă va trimite, ca la ómeni vr'o întemplare
„Mergeți la a mea nevestă și-i duceți mângăiare!
„Spuneți-i, că-o datorință am făcut, ce mi-a dictat
„Inima, și pe un tată de la mórte l'am scăpat!“

Astfel vorbește Tell și in scurt se perde printre undele furióse și agitate ale lacului. Cei de față imploréză mántuirea celor de pe lac... Peste un moment sosesc sbirii urmáritóri, însă neafându-și prada se depártéză amenințând tótă lumea.

IV.

Conjurațiunea lui Melchthal (Unterwalden), W. Staufacher (Schwitz) și Walter Fürst (Uri).*)

(Scena se petrece in Steinen (Schwitz) sub umbra unui teiú, ce se află inaintea casei lui Staufacher.)

O dată a trecut prefectul din Schwitz pe lângă casa țéranului Staufacher din *Steinen* și-l amenință, cum că dênsul nu va suferi, ca țéranul să-și facă case după placul sêu, și nu-i va ierta să viețuiască liber, ca și când dênsul ar fi domn in astă țérá.

Aceste malițióse observări umpluse pe bietul Staufacher de ingrijiri și de gândiri serióse la urmárite triste. In de aceste meditațiunni triste șéde o dată la umbra unui teiú inaintea casei sale, când nobila lui soție: Gertude, se încercă să-l imbárbáteze și să-l

*) Veđi actul I. scena a 2-a, 3-a și a 4-a.

mângăie, să-i alunge norii negri de pe frunte și să-i arete o cale de scăpare.

Dênsa i aduce aminte de suferințele și apăsările, ce le pòrtă și celelalte districte sêu cantóne helvețiane apoi i ñice: „Óre nu ar fi mai bine, lucru mai cu minte și mai onest, decât tu te-ai înțelege cu mai mulți prietini ai tîi, ca să sdrobiți acel jug tiranic, căci eu cred, cum că nici Dumnezeu nu va subtrage ajutorul sêu de la o cauză atât de dréptă.“

„Precum in țera nóstră cei drepti is persecutați

„Și chiar in a lor vetre de sbiri is reu tractați,

„Și-a vogților cruđime precum este simțită

„In astă țără tristă, nici cum mai fericită,

„Nu-i sòrtea țărănescă din țerile vecine

„Din Uri, Unterwalden, ce 'n lacrămi și suspine

„Supòrtă jugul crâncen, cruđimi îngrozitoare

„Supòrtă apăsarea, n'au nici o ñi cu sóre . . .!

„ . . . Nu vine nici o luntre din țerile vecine

„Să nu aducă veste de gróză și cruđime . . .!

„Au nu ar fi mai bine mai mulți să vè 'ntruniți

„Și despre sòrtea țerei secret să plănuiți??

„O cauză-atât de sântă, o cauză atât de dréptă

„Și cerul va protege-o cu mâna sa 'nteléptă.“

Femeiă! — replică Staufacher, — ce viscol de cugete periculoase descepti in peptul meu atât de linis-
cit. Tu mî-ai descoperit cele mai ascunse cugete. Tu mî-ai vorbit in un ton deschis și cutezător chiar și despre lucruri de acelea, ce eu abia cutezam să le cuget in taină Cugetai tu la urmările ce le pòte aduce rêsboiul in o țără de păstori și in nisce vâi in-

vęţate a trăi cu binecuvęntările păcei? Cum vom cu-
teza noi să purtăm rėsboi cu domnitorii lumii, noi
un slab popor de păstorii. Ei aştęptă numai un bun
moment pentru a ne rėsboi acęstă sęrmană ţeră şi sub
pretextul disciplinării vor să ne nimicęscă diplomele
cele vechi de libertate? . . .

Femeiă! Femeiă! rėsboiul e infricoşat, el nimiceste
turme şi păstorii.

Este interesant următorul dialog între Gertrude
şi Staufacher:

Ger.: Voi sunteţi încă bărbaţi şi mai sciţi invęrti
helebardele vóstre. Celui curajos ajută şi Dumnezeu.
Omul numai aceea este dator să sufere ce-i este trimis
din cer. Nedreptatea însă nu o sufere nici o inimă no-
bilă şi liberă.

St.: Rėsboiul, ce nimiceste tóte va nimici şi acęstă
casă, în care îţi afli tu adăpost şi desfătare.

Ger.: Dęcă aş sci, că inima mea este legată de
vre-un bun temporal aş da foc cu mâna mea la acęstă
casă.

St.: Tu cređi în umanitate, dar rėsboiul nu cruţă
nici copilul din lęgân.

Ger.: Şi inccinţa încă are un amic şi acela e ce-
rul. Uită-te înainte Werner şi nu înapoi.

St.: Noi bărbaţii suntem să ne luptăm şi să mu-
rim cu bravură, dar ce sórte veţi avea voi?

Ger.: Calea cea din urmă este deschisă şi celui
mai slab, numai o săritură de pe acęstă punte şi sunt
liberă.

St : Cu emoțiune :

„Cine pôte ca să strîngă la al sêu pept așa sdrobit

„O femeică, ca și minc, este cel mai fericit,

„Pôte merge să se lupte pentru vétră și moșiă

„Pe dușman pôte combata cu curagiū și vitejiă.“

Așa vorbește Werner, apoi îmbrătoșază cu dragoste pe nobila lui nevastă și pléacă la Walter Fürst, prietinul sêu din Uri.

Curagiul și resemnațiunea Gertrudei i-a electrisat tôte arteriele și i-a stârnit aceea ideică fericică, ce a făcut triumful libertății și al independenței helvețiane.

Iată influența femeii virtuose, a femeii cu spirit democratic și republican, a femeii ce dice:

„Ubi Caius ego Caia.“

La Valter Fürst din Uri era ascuns un ténér dinaintea persecuțiunei slugilor prefectului Gessler.

Gessler poruncise, ca să răpescă pe bătrânul Melchthal din Unterwalden de boii de la jug fără nici un motiv, dicând: „Dacă țeranul vrea să mănca pâne, să tragă singur jugul.“

Arnold fiul lui Melchthal auđind acestea și vedënd acéstă barbariă s'a infuriat și invins de temperamentul juniei sale ucide pe sluga prefectului, apoi ca să nu cadă in mâna lui Gessler fugue la W. Fürst in Uri.

Gessler nepotënd prinde pre Arnold își rêsibună asupra bietului bătrân in modul cel mai barbar. Nesciind bietul bătrân se spună, unde se află fiul sêu, mai întâi îl despóia de tótă averea, apoi incepe a-l maltracta in modul cel mai grozav și in urmă i scóte ochii.

Tênêrul Arnold mâhnit până in suflet pentru acéstă ne mai pomenită barbariă și supêrat pentru suferințele tatălui sêu sê sfătuiă mereu cu W. Fürst, in ce mod să-și rêsborne și să pună capêt la atâtea cruđimî.

Intru acestea sosesece la W. Fürst Staufacher.

Acesta intêlnesece in drumul sêu pe Tell la Altdorf, unde chiar atunci sê clădia o bastilă a prefectului. La acéstă intêlnire sê încercă să induplice și pe Tell la planurile sale concepute pentru liberarea țerei de tiranî, insă Tell i rêsponde: „Tell scôte un miel din prăpaste, cređi, că sê va retrage, când prietiniî sêi vor avea lipsă de brațele lui? Orî-ce îți face, lăsați-mê afară de la sfatul vostru, eu nu sciu judecă și alege mult. Décă veți avea trebuintă de mine pentru anumite fapte, chiămați-mê și nicî când nu voiû lipsi.“

Ajungênd Staufacher la W. Fürst incepù a sê ințelege toți trei asupra planului de liberare.

„Nêcasurî aflu aicea, nêcasurî las a casă

„Nêcasurî ne mai spuse pe umerî ne apasă,

„Nêcasurî de acestea nicî când n'am suferit

„De când pe Alpîi-aceștia păstorîi au pășunit.“

Așa exclamă Werner Staufacher, dar cu mai mare durere sê plânge bietul Arnold:

„A ochiului lumină ni este-un dar cerese

„Căci din lumină tôte in lume viețese

„Și planta sê întorce spre a sórelui lumină

„Cu mare bucuriă, și pare că-i sê 'nchină.

„... Dar numai al meu tată e fără de vedere

„Etern in intunerec, lipsit de mângăere

„Pe dênsul nu-l mai pôte verdéța să-l desfete

„A florilor colóre nu póte să-l delecte
„A piscului roșată nici când n'a mai privi
„A cerului dragi stele nici când nu i-or luci,
„Căci mórtea nu-i nimica, dar vai a vețui
„Și a nu avea lumină mai bine-i a muri,
„Doi ochi am in put re, dar tatălui orbit,
„Nu pot să-i dau nici unul, nici chiar un raș slăbit.“

Fia-care din acești trei triumvirii s'a făgăduit prin jurământ solemn a mai câștiga câte 10 prietini de prin cantónele lor, ér pentru nóptea de la 17 Noemvre au hotărît ținerea sfatului tuturor conjurațiilor in lunca de la *Rütli*. Apoi s'au jurat toți trei in modul următor:

Precum ne legăm noi trei și ne dăm mânilé cu sinceritate, onestitate și resoluția așa voim să scutim și să apărăm aceste trei cantóne pe mórte și viață.“

Ce frumoșă flóre este acest jurământ in buchetul libertății popórelor.

Ér ténérul Arnold Melchthal, când a văđut jurământul sanționat de toți trei, se simți încât-va mângăiat in suferințele sale, apoi cu emoțione exclamă:

„Când a focului semnaluri printre Alpi or fi 'nălțate
„Și-a tiranilor casteluri, tóte vor fi dărimate,
„Atunci in colibați mică Helvețianul liberat
„Ți-a aduce vestea bună: „Libertatea a triumfat“
„Atunci scumpul meu părinte in a noptii 'ntunecime
„Vei avea érăși lumină ca in vremea din junime.“

V.

Ultimul patriot adevărat.*)

„Unde sunt eroi, unde sunt cavalerii, unde sunt patrioții mari de altă dată, ce sciură apăra frontiera cu un distins devotament și iubire?“ Așa pare că voiesce să întrebe poetul la introducerea acestei scene.

Din nobilimea acestor 3 cantóne numai un biet moș imbrăcat cu hainele bătrâneților respectabile, mai rămase ca o scumpă suvenire din acele vremi de gloriă, când brațele cavaleresci scutiau și apărau libertățile bieților plugari și păstori. Numai în pieptul albitului *Atingshausen* mai rămase încă un suflet nobil, mai bătea încă o inimă mare, forte și plină de iubire către patriă și popor. Dar ce folos? Timpul faptelor sale trecuse de mult. El număra 85 primăveri, era cum se dice cu un picior în grópă. Pentru victoria unei cauze mari, se recer fapte mari, ér pentru fapte mari se recer brațe june și vigoróse, cari densusului i lipsiau. Mulți, forte mulți din elita cavalerilor helvețiani trecuse în castre streine, lăsând patria și cauza ei în mâna sorții. Și între acești mulți rătăciți se numără și nepotul bătrânului *Atingshausen*, cavalerul *Rudenz*.

Durerile bătrânului erau mari, vedënd, că unica surcia, unicul său descendent intrase în tabăra lui Gessler, în curtea căruia își petrecea mai tot timpul.

Era zădarnică încercarea bătrânului de a-l întórce

*) Veđi actul al 2. scena 1.

la datorințele sale patriotice, era deșartă tótă zugrăvirea gloriei trecutului, era deșartă aducerea aminte de datinele și moravurile străbune, căci Rudenz nici voia să-l asculte, necum să urmeze părintescilor sale sfaturi.

— „Oh Uli! Uli! nu te mai cunosc“ — exclamă moșul Atingshausen plin de amărăciune, adresându-se cătră nepotul său. „Tu ești strein în patria ta. Tu porți vestminte de mătăasă, pene de păun și mantea de purpură, tu privești cu dispreț la bravii locuitori ai acestei nefericite țări, ba te rușinezi de salutările lor blânde, loiale și sincere. Țera întrégă zace sub mânia grea a regelui. Nu vei afla nici o inimă, carea să nu sufere adênc și cu amărăciune apăsarea tirăniei. Numai tu ești rece la tóte, numai pe tine nu te mișcă nimica.

Am ajuns ca și pe tine să te vêd părăsind pe ai tăi și cauza lor sântă și trecênd în tabera dușmană, că împreună să ne huliți și batjocuriți lipsele și suferințele nóstre? Și tu să cerșesci grația dușmanului pe când érá sângeréză sub loviturile grele ale tirăniei? —“

Însă tóte sfaturile cele bune ale bătrânului rămân fără efect, el rămâne la tóte nemișcat.

Să dau adese-orî în vieță momente de acelea, când rațiunea este sclăvită de inimă și când pasiunile ne fac orbî și surđi de și avem ochi și urechi. În acéstă anormală stare sufletéscă să afla și Rudenz. Inima lui bătea cu foc și-l făcea să uite de tóte din lume, era păscurt de un amor pasionat. Dênsul să afla între Scyla și Carybde, între 2 focuri, între iubirea invă-

păiată cătră Berta, iubita lui și între iubirea și dătorință cătră moșul său. Ca toți ómenii domniți de patima amorului căduse și Rudenz în sclăvia acestuia. Pentru dēnsul sfatul moșului său era un vis înșelător. Bētrānul îl conjura, să combată tirānia și sclăvia, în care gema greu patria sa pre când dēnsul era cel mai umilit sclav, sclavul inimei, pre când dēnsul își dedicase tot ce avea mai scump unei copile helvețiane ce trăia în curtea prefectului Gessler.

— „Orbitulè! — esclamă bētrānul cu mare năcas — tu-ți disprețuescī patria ta natală, sedus fiind de o splendóre deșartă. Acum te rușinezi de moravurile pie ale strămoșilor tēi, dar cu lacrămī fierbinți vei cugeta odată la dēnșele și la patria ta sclăvită; un dor invăpăiat te va ajunge o dată și te va purta prin munții patriei tale, ér acele melodii păstorescī, pe carī tu acum le disprețuescī vor aprinde odată flacăra unei dureri cumplite, când le vei auđi din țera streină, căci vai! mare și puternică este iubirea și dorul de patriă.

Lumea asta falsă nu este pentru tine, ea pretinde alte virtuți decât, carī ai învățat tu în aceste văi Mergi! mergi și îți vinde sufletul tēu liber de voiă bună, fă-te vasal și sclav prințiar pre când poți fi domn pe moșia ta și în patria ta liberă.

Cumpănesce și cugetă bine pentru-că:

„Cine nu iubescē patria natală,

„Leagānul prunciei, vatra paternală,

„Cine nu stimează țera strămoșescă

„Fiu al patriei n'are drept să se numescă.“

„Uli! Uli! rămâi la ai tăi și la cauza sântă a patriei tale. Eu îs cel din urmă din această familie. Numele meu se va stinge cu mórtea mea. Coiful și scutul meu le vor inmormênta cu mine și la ultima respirațiă voi trebui să cuget, cumcă tu abia a-i așteptat să inchid ochiș, ca să poți merge la curtea adoptivă, ér averile mele avute și domnite ca liber, carî le-am primit numai dela D-șeu, tu le vei primi ca grațiă de la streinî.“

Insă Rudenz la tóte aceste cuvinte părintesci se apêră din vederile sale și apêră puterea împêratului.

„Așa-dară — i reflectă bătrânul cu o voce tremurândă și plină de dureri — tu ești mai luminat și mai înțelept decât nobiliș tîi protopărinți, carî s'au luptat cu sacrificiul sângelui și al averei pentru cele mai prețioșe geme ale libertăți.“

„Dute și te convinge despre suferințele țerei, dute veđi cum se numără oile, cum se mêsură Alpiș, cum se stêrlesc pasêrile și fiêrêle din codriș și din munțiș noștri liberiș, cum se ridică stâlpi de vamă la podurile și la porțile nóstre, cum se cumpêră țeriș cu sêrăcia nóstră, ér cu sângele nostruș se pórtă resbeluri . . . Dar nu! decă trebuesce să ne vârsăm sângele, atunciș să-l vârsăm pentru noi, căciș mai ușorș ne vom cumpêra libertateaș decât sclăvia . . . Invêță a cunóșce acest popor de păstorîș, precumș îl cunosc eu, care l'am vêđut luptându-seș cu atâta voinicie. Oh! invață a-ți cunóșce neamulș, de care te ți. Nu schimbaș ceaș mai frumóșă mârgeaș din cununaș meritelorș taleș cu o splendóreș vană . . .

A fi capul unui popor liber, carele ți-să imbie cu iubire și cu inimă, care-ți urmăzeă în tóte luptele cu devotament și care-ți oferă și vieța, a fi capul unui astfel de popor să-ți fiă ție orgoliul și unica ambițiã, să fiã unica nobilitate pentru numele tãu Unesce legãmintele nãscerei cu ale patriei tale, de aceste te alipesce și le ține bine cu tóte forțele inimei Acolo în lumea streinã stai singur ca un fir de trestie, ce se indoesce dupã fiã-care suflare de vânt. O vino, cãci nu ni-ai vëdut de mult! Rãmâi numai o ñi cu noi, numai astãđi nu merge în *Altdorf*, numai astãđi nu te duce, numai astãđi o fã cinste pentru mine și pentru ai tãi...“

Dar tóte aceste admonierã, sfaturã și invățãturã pãrintescã au rãmas în desert. Inima lui Rudenz a rãmas rece la tóte, ba nici nu voia sã asculte mai departe pe bunul sãu moș, ei disprețuind tóte considerațiunile sã depãrtã.

Bãtrãnul rãmãne sdrobot de suferințele și de mãhnirea sufletescã și vëdându-l perdut pentru sine și pentru țerã, cu un suspin amar și plin de durcere exclamã astfel :

- „El merge, sã departã, eu nu-l pot mãntui
- „Pe astã cale falsã mai mulți s'or prãpãdi,
- „Ađi farnece streine jumimea ni-o rãpeșce
- „Èr țera fãrã tineri e cãmp, ce vesteșce . . .
- „Ei fug, ca 'n țeri streine, s'ajungã la mãrire
- „Èr țera lor strãbunã ș'o lasã în peire!
- „O! órã-afurisitã, streinii când intrarã
- „In aste vãi ferice, în mãndra nãstrã țerã,
- „Ca totul sã ne strice, ca tóte sã dãrime
- „Și pia inocință, virtutea din vechime!!

— „Cu forța intrară-acuma, tot, ce e nou in țără
„Ér cele vechi și scumpe, să scot, să dau afară. —
„Acum sunt alte timpuri și alt mod de gândire
„Ađi ómenii au alte idei de fericire,
„Ce pot eu óre astăđi cu-a mele din vechime
„Când lumea-i prefăcută, cât nu-o cunoșce nime?
„Acei, cu cari o dată trăiam in prietinie
„Și ne luptam ca leiș cu foc și bărbăția,
„Ađi nu mai sunt in lume, cu toții-s in pământ
„Ferice de voi, căci noul vă află in mormânt!!“

VI.

Adunarea și conjurațiunea din Rütli.*)

Am vădút, cum că cei trei initiatori ai conjurațiunei helvețiane au hotărít nóptea de la 17 Noemvre 1307, pentru adunarea din Rütli, carele e locul cel mai central pentru tóte trei cantónele. Rütli este o romantică vale la malul occidental al lacului, și e incunjurat de stânci bătrâne, și de brađi inalți. Peste lac își inaltă cu fală o cunună de munți vêrfurile lor pitoresci; ér colo departe, după spatele acestora un șir de piscuri glaciali ale Alpilor se perd in sînul norilor, cari le imprumută o putere pentru de a resista, și la cea mai mare arșiță a sórelui. Acéstă panoramă produce la lumina lunei o impresiune grandióasă și pitoréscă

Erau 2 óre din nópte. In natură era tăcere, totul

*) Veđi actul al II-lea, scena 2-a.

pausa sub vëlul negru al nopții. Nimic nu conturba liniscea nopții, afară de frémëtul și suzătul undelor lacului... de o dată sosesc cei trei triumvirii, fă-care cu câte 10 soți bravii, după cum s'au fost promis, că vor recruta de prin cantónele lor.

Dar ce caută acești simpli țeranii pe această vreme la Rütli? Cu ce scopuri conturbă ei pacea și liniscea nopții?... Nu ca să formeze cluburi catilinarie, nu ca să facă conjurațiuni neiertate, să adună dênșii în acest loc ascuns și suspicios — ci îndemnați numai de cele mai nobile sentimente, ce le póte cultiva un muritor în lume, de iubirea libertății, a patriei, a moșiei a averei și a familiei. Siliți de apăsări și de suferințe nepomenite ei voiesc să se sfătuéscă împreună, cum să se ajute imprumutat acolo, unde nimeni nu-i ajută..... Décă pe orfanii lipsiți de scutitori nu-i ia nimeni în sémă, nu le apără nimeni drepturile călcate, nu le rămâne, decât să-și caute însuși de cap. Acésta e o lege scrisă în codicele naturei și al umanității.

Abandonați de nobilimea țerei, care în alte vremuri le apăra drepturile și libertățile avitice, nu le rămase alta, decât să recurgă la propria lor inițiativă, la propriile lor puteri, și să se apere, precât vor putea ei de capul lor.

Nu în întunerecul nopții s'ar fi adunat acești ómenii pacinici, pentru ca să se sfătuéscă pentru bunul lor drept, ce era mai curat decât lumina sórelui, nu tupilați ca bandiții s'ar fi adunat dênșii, ci la lumina ții, cu

fruntea senină și cu inima deschisă și liniștită în conștiința drepturilor reclamânde. Inse această li s'ar fi timbrat ca crimă din partea locoțiitorilor împărătescși și de rebeliune . . . Urmările erau cunoscute.

La tiran n'ai să-i vorbesci nici când de drept și de libertate. Chiar reclamările cele mai juste după drepturi și dreptate se califică de revoltă și de crime, ér protestele de nesubordinațiune, neloi dilate și chiar de lesămaiestate, causă destulă pentru a aplica cele mai mari și mai barbare mijlóce de terorism: . . . Descoperirea și apërarea adevèrului este în ochiul tiranului sacrilegiu, urmarea căruia este arestul, tot felul de torture, ba chiar și mórtea. Francheta și mărturisirea adevèrului îl turbură până la delir, îl fac mai crunt decât tigrlul și decât hiena, așa e natura lui. E vai! și de cea mai nevinovată ființă, când tiranul începe a-și vèrsa mânia.

Aceea însă ce acești bravi voesc a țese în întunerecul nopții, ce vor a sfătui și hotări în taină, are să resară mai târziu ca aurora dimineții, ce va anunța omenimei rësărirea libertății popórelor . . . Așa credeau și sperau acești munteni curagioși și rezoluți.

Dar să-i urmărim și să-i ascultăm pe dênșii.

După ce s'au adunat cu toții se aședară în jurul unui foc. Schiller le pune în gură nisce vorbirii pline de idei sublime, și de o maturitate rară, cari sunt o profeția a independinții, a libertății, a frățietății popórelor.

Nu ca să fundăm o nouă confederațiune ne-am adunat noi fraților în acest loc — începe Staufacher — ei ca să reînnoim numai cea străvechio. Voi scitiți fraților, că de și suntem despărțiți prin acest lac, și prin acești munți frumoși și liberi și deși poporul fiă-cărui canton se ocârmuiesce de sine, totuși suntem de un singur neam și de un sânge și am venit aci din o patriă comună. —

Winkelried. — Așa dar este adevărat, ce se dice în cântec, cum că noi am venit aci din depărtare mare? O! spuneți-ne și nouă cele ce vi sunt cunoscute, că așa legătura cea nouă să se întărească prin legătura cea bătrână.

Staufacher. — Ascultați ce ne povestesc păstorii cei bătrâni! „A fost o dată un popor mare ce locuia o țară depărtată de aci spre miedă-nopțe. Acest popor fu cercat de o scumpete mare. Pentru a ușura această stare s'a hotărît, că tot al 10-lea cetățean, care va cădea prin sorțe să părăsească țera. Acesta s'a întemplat și o ceta mare de bărbați și femei au pornit spre miedă-đi. Aceștia s'au luptat prin țerile nemțesci până ce au ajuns în aceste ținuturi muntose și pline de păduri. Acestă expediția nu a încetat până nu a ajuns în valea Muotta. Aici nu a aflat nici urmă de om, numai o singură colibă pe malul lacului.

Sosind aci, și neputend trece lacul, au vizitat țera mai de aproape și au descoperit mulțime de păduri și isvóre bune, cât credeau că se află în patria lor. S'au

hotărît să se așeze aci și au întemeiat vechiul sat Șviț (Schwitz). Au petrecut multe zile amare până când au stărpit pădurile din rĂdăcini. După ce s'a înmulțit poporul și pĂmĂntul nu era de ajuns a trecut o parte la *Brauneck*, ba s'au estins pĂnĂ la Oberhasli unde se aflĂ in dosul munților cu ghiĂțĂ alt popor de altĂ limbĂ. La mijlocul pĂdurei au întemeiat satul *Stanz*, Ăr in valea Reuss satul *Altdorf*. Cu tĂte acestea nu ș'au uitat originea. Printre tĂte neamurile cĂte s'au aședat aci Șvițerii au rĂmas tot bĂrbați adevĂrați, ce se cunĂsce pe inima și pe sĂngele lor.“

„Suntem de o inimĂ și de un sĂnge, și in unire voim sĂ lucrĂm,“ rĂspunse adunarea.

Staufacher continuĂ: „Celelalte popĂre pĂrtĂ jug strein, s'au supus invingĂtorului. Chiar la granița țerei nĂstre se aflĂ popĂre, ce pĂrtĂ jugul sclĂviei, și pe acesta Ăl vor lĂsa moștenire la copii și strĂnepoți Ăl lor. Dar noi adevĂrata tulpinĂ a vĂchilor Șvițeriani tot de-a-una ne-am sciut pĂstra intactĂ libertatea nĂstrĂ, nici cĂnd n'am ingenunchiat inaintea domnitorilor, ei liberĂ ne-am ales patronatul impĂratului. Dar nici impĂratului nu i-am dat ascultare, atunci cĂnd ne-a luat drepturile și le-a dat popilor. Și atunci, cĂnd n'a voit a ne recunĂsce, am đis: „Nici un impĂrat nu pĂte se doneze aceia ce e al nostru.“

Și decĂ impĂrĂția ne lipsesce de drepturi, atunci și noi putem sĂ ne lipsim in acești munți de impĂrĂția. Și decĂ impĂratul ne denĂgĂ dreptul, noi putem trĂi in

sînul munților noștri și fără împărat Așa erau și vorbeau strămoșii noștri.

Și óre noi să suportăm un jug așa rușinos, să suferim de la servitorii împăratului aceea, ce strămoșii noștri n'au suferit de la nici un împărat, ori cât de puternic a fost acela ???

„Acest pămînt, în care avem astăzi moșia,
„Servia odinioară la urși de vizuniă,
„Prin brațe muncitoare deplin l'am curățit,
„Streinul decî aice nimic n'a dăruit
„Chiar puî de bălauri din locuri mlăstinoșe,
„I-am nimicit cu totul din aste văi muntoșe;
„Ér' negura eternă, ce munții ia 'nvălit,
„De a noastră diligență cu totul s'a stîrpit,
„Am spart gigante stânce, le-am tăvălit la vale;
„Și astăzi călătorul ori unde 'și află cale

„Acest pămînt din vécure a fost de noi domnit,
„Acest popor de atunci nici când n'a fost robit,
„Și acum s'avem răbdare, ca 'n casa strămoșească
„Să se fabrice lanțuri, ba chiar să ne răpescă,
„Și-acest pămînt, ce o dată fu vatra vitejească?
„Au nu ar fi o mare rușine pentru o țeră?
„Când n'ar porni să dea pe toți streinii afară ???!!!

„Dar nu! și tirănia, ea încă 'și are margini,
„Când sclavul numai pôte să pórte a ei sarcini! . . .
— „Când jugul îl apasă, cât nu-l pôte purta
„Dreptate 'n astă lume nici când nu pôte afla,
„Din ceriî atunci 'ș'aduce divina lui dreptate
„Eternă, ca și ceriul, ca stelele 'nfocate

„Ați lumea să rentorce la starea din vechime
„Căci lupta între ómenii e cu inverșunare
„Și 'n urmă ferul, spadă devin hotăritóre,
„Femei, copii ș'avere noi trebuie s'apărăm
„Și forța tirăniei de aci să alungăm
„Noi toți din astă țeră vom liberi a trăi
„Orî mórte cu 'nfrățire vom toți a suferi.“

Staufacher vorbi din sufletul fiă-cărui conjurat, toți consimțiau și se sfătuiră în urmă despre modul cum să scape țera de tirani.

Pe cale legală și pacifică nu aveau semne de reușire.

În urma recomandărei ce o făcù Popa *Rösselman* de a se supune, se făcù între dênșii o lege cum că: acela, care va mai vorbi de supunere față de Austria să se declare de trădător, fără de drepturi și fără de onóre și nimeni să nu-l primescă și ocrotescă în casa sa.

Conjuratul Conrad Huun împărtășește, cumcă dênșul a fost ca șol la împăratul, pentru a ridica plânsóre contra apăsărei prefectilor și de a aduce diplomă pentru libertățile cele vechi, ce le-au recunoscut și întărit toți Domnitorii. Însă sfetnicii împăratului i-au dat răspuns, cumcă împăratul n'are vreme. Iar principele Hansen i-a dat sfatul cu lacrăme în ochi: „Să vă ajutați voi și să nu așteptați ajutor de la acela, carele a răpit moștenirea nepotului său.“

După seriose sfătuiră veniră cu toții la rezultatul cumcă drepturile și libertățile străvechi nu se pot recâștiga în alt chip, decât prin forță. Alceva nu voiau să-și însușescă nici un lucru strein.

„Ce este a împăratului să rămână a împăratului, și acela care are un stăpân, să-și îndeplinească toate datorițele față de el.“

Pentru a putea alunga prefectii și pre slugile lor, se hotărî, că mai întâi să ocupe ambele curți din Rossberg și Sarnen și încât se va putea fără vărsări de sânge, pentrucă, făcându-se acésta crutare și împăratu singur își va putea învinge mânia și va recunoște toate drepturile.

Acum se ivi întrebarea cea mai grea cum să se ocupe castelurile lui Gessler și Landenberg, cari ambele erau foarte bine întărite.

Expedientul cel mai bun l'a aflat adunarea hotărînd amânarea executării până la anul nou, ér până atunci să se facă pregătirile de lipsă. Atunci este dătina ca toți supușii să ducă prefectilor unele daruri in semn de loialitate, insé era oprit, ca cineva să ducă arme cu sine. Intre acestia ușor se pot strecura vre-o 10—12 bărbați proveđuți sub vestminte cu arme de fer, fără a fi suspiționați. In acest timp să se așede o altă trupă bine armată in pădurea din vecinătatea castelului. Cei din castel ocupând pórta, vor pune armele in bote (bâte, ciomege) și vor da semnal celor din pădure. Astfel castelul va veni fără greutate și fără vărsări de sânge in mânilé nóstre.

Acest plan se acceptă.

Arnold Melchthal ia asuprași de a cuprinde castelul Rossberg.

Baumgarten promite a suplini, orî unde va cere trebuința.

Intru aceea dorile dimineței încep a se revêrsa blând și dulce peste frunțile acestor bravi patrioți. Aurora se înalță mereu cu mândria peste piscurile munților albiți, se părea a privi cu bucuriă la acești simplii dar mari apostoli ai libertății, se părea că i salută cu un suris dulce și le sancționează cu mulțămire cele hotărîte. Acesta se părea a fi trimisă să prevestescă aurora libertății popórelor, aurora unei epoce mai fericită pentru omenimea intrégă și cu deosebire pentru acele multe popóre, ce plâng și sângeréză sub presiunea jugului tirănesc inferecat cu lanțuri grele.

Conjurații se par a fi inteles aceea prevestire ce le aduce aurora dimineții, își iau pălăria cu reverința, o salută cu pietate profundă, ce caracterisează pe Helvețian și o invită de mărturiă la sacrul lor legământ; érá popa Rösselman i invită pe toți la jurământul următor:

- „La lumina Aurorei resfirată printre stele
- „Ce pe noi dintre popóre aflătoare in juguri grele,
- „Ne salută mai întâiu. — Toți aici căți ne aflăm
- „Să formăm o ligă nouă, și 'n unire să jurăm:
- „Că noi vrem pe vecinicie să fim un popor de frați
- „De sclăviă, tirăniă, vrem să fim etern scăpați
- „Ca strămoșii din vechime, ce trăiau toți in unire
- „Vrem vieță 'n libertate orî toți mórte cu 'nfrățire,
- „Până când nutrim credința in puterea cea cerescă
- „Astăzi n'avem témă 'n lume, nici d'o forță omenescă.“

Intrégă adunarea repeșese acest jurământ in cor, ridicând 3 degete, cu capul descoperit și între imbră-țoșări.

Așa jurară acești copii de munte, ómeni fără carte, însă cu o inimă caldă in sîn, după ce și-a dat fie-care cuvântul, de a-și face datorința și liniștiți de a fi lucrat o faptă bună, de a fi pus fundamentul la un edificiu măreț și etern, ca și munții Alpilor.

VII.

Rudenz și Berta.*)

Am vădut mai sus cum că Rudenz nepotul lui Atingshausen a eșit din casa moșului său fără a-i considera bunele sfaturi și învățături. Pe dânsul nimic nu l'a putut mișca ca să nu abandoneze patria, poporul și cauza comună și să nu mérgă in curtea prefectului, cumplitului dușman al patriei. Și ce era cauza? Era el atât de stricat și impetrit la inimă? Nu! Am vădut, că dânsul era pêscurit de o patimă ce adese-orî orbesce și pe omul mai bătrân și mai cu minte. Acela ce a iubit o dată cu tóte puterea și cu tot focul inimei, va pricepe purtarea lui Rudenz. Acesta s'e afla in acea etate, când pasiunea amorului nu arare-orî predomnesce mintea. El iubia pe o copilă nobilă și frumósă ca un ânger cel

*) Veđi actul al III-lea, scena a 2-a.

atrăgea cu o mare putere magnetică ce numai acela o scie și înțelege, carele a iubit.

Berta avea averi mari, la cari specula o mulțime de cavaleri. Chiar și prefectul Gessler, in a cărui castel locuia dânsa, încă i cerea mâna. Berta însă urea din suflet pe acești tirani mari și mici și iubea cu atât mai mult pe Rudenz. Însă iubirea ei era împărțită. O parte era dedicată poporului Svițerian, libertății și independenței Helveției.

La aceia ce n'a fost in stare să misce pe Rudenz nici necazurile și suferințele poporului, nici datorințele sale cătră patria și nici rugăciunea și conjurările bătrânului său moș, a fost in stare al mișca femeia, influința unei copile Cel ce a iubit vre-o dată va sci cât de mare și puternică e influința femeii, cât de gigantă e femeia prin iubire.

Și cine nu a simțit influința femeii? Póte să fiá in lume o inimă atât de rece și impetrită, pe care să nu o încăldéscă, și să nu o móie lacrămile unei femei, pe care să nu o misce privirea și zimbirile deliciose ale unei copile drăgălașe și pe care să nu o agiteze sărutul plin de foc a unei femei?!

Napoleon Bonaparte sta rece in cele mai crâncene bătăi, in cari se decidea sórtea Europei, însă sărutul unei femei l'a făcut să leșine.

Puterea amorului domnesce lumea, dar acela este personificat in femeie.

Femeia e incarnațiunea forței morale, ea este consciința bunului, a nobilului și a frumosului.

„Omul este și va fi aceea ce-i place femeii să fiă,“
dise Rousseau. Romaniî deveniră domniî lumea prin fe-
meeă. Influența femeii s'a pronunțat in toți timpîi in
mod remarcabil.

Veturia și Volumnia au salvat Roma. Cornelia a
născut pe ambiî Grachî, pe cei mai mari apostoli a
democrației.

Beatrice a făcut pe *Dante* să fiă fundătorul unității
italiane, ér pe *Petrarca* l'a făcut *Laura* nemuritor.

Ioana d' Arc a salvat Francia de streinî și murî
ca eroină martiră.

Charlota Corday ucide pe Marat și astfel scapă
Francia de un tiran și omenimea de un monstru.

Dómna Elena, muma lui Stefan cel mare silesce
pe acesta să tăbărască și să sdrobescă oștile turcesci
dicându-i:

„Du-te și te luptă, pentru țeră morî
„Și 'ți va fi morméntul incununat cu flori,
Căci, „Cel cel pentru țeră nu scie să móră
„E ca cele paseri ce in nópte sbóră.“

(*Bolintineanu.*)

Apoi cine nu cunósce eroismul Amazónelcr din
Carpați, bravura femeilor române din 1849? Cine nu
pronunță cu pietate numele: „*Pelagia Roșia* și *Irina*
Macavei?“

Étă ce póte femeia!!!

Schiller ar fi produs o dramă necompletă, decă ar
fi intrelăsat a țese in dênسا și influența femeii. Tabloul
ce ni-l depinge e unul din cele mai mărețe, in care

forța morală a femeii influențează asupra inimei bărbătești cu succesul cel mai fericit.

Rudenz era perdut pentru cauza poporului și a libertății helvețiene, dar ingerul său i-l mântuiesce. Ambii se aflau în suita lui Gessler la o excursiune vânătorescă. Rudenz voia să folosească ocasiunea pentru a-și goli inima de torentul sentimentelor sale. În sînul munților și al stîncilor se folosi Rudenz de un moment, în care erau singuri pentru de a-i face declarația de amor și de credință.

Berta însă i răspunde în ton serios și muștrător:

„Cum? Tu ai curajul încă să vorbești de amor, credință,
„Când îți vinzi perfid a tale cele mai mari datorințe
„Când îți vinzi țera ta iubită fără pic de remușcare
„La streinul ce-o apasa și-o arunca în desperare?

„Decât ție să-ți dau mâna, unui om uitat de lume
„Ce dușmanului se vinde, și-și profană al său nume;
„Preferez s'o dau lui Gessler, la tiranul ce strivesce
„Astă țără neferice și de toate o lipsesce!

„Care datorință poate fi mai mare omenescă
„Pentru o inimă gentilă, ce nutrește sânt amor?
„Care altă datorință, decât cea ca să scutească
„Inocința nepătată și dreptatea între popor?!

„Eu simțesc durere mare, inima mi sângerază
„Când ved cum poporul vostru în necazuri lamentează
„Ce-l stimez și tot mai tare ți din ți îl voi iubi,
„Căci popor mai blând, mai forte nicăiri nu voi găsi.

- „Dar tu căruia natura Ț'a dat sânta datorință
„Să-l scutesci in tot minutul de tirani și de-apăsări
„Tu îți vinđi moșia scumpă și a ei independință
„Tu-i frabrici catene grele și o condamnă la maltratări?

„Tu vrei să aduci sclăvia; iară sânta libertate,
„Unic bun ce mai rămase prin acest ținut muntos,
„Vrei să o scoți chiar din colibă s'o alungi din sate-n sate
„Pentr'un cavalir acésta este un act neomenos!

„Veđi! poporul rustic, simplu, fără pic de cunoscință
„Iși sci fabrica mai bine sórtea pentru viitor
„Nu se lasă a se seduce de la a patriei datorință
„Și-a se face ca și tine un perfid de vênđător?

„Dar nu! nu! ah! nu se póte! nu poți tu să rătăcesci
„Inima ta mai nutresce sânt și nobil sentiment
„Sufletul tén mai păstrează virtuți mândre strămoșesci
„Ce au servit la astă țerà cu deplin devotament!!!

„Fă dar ceea ce natura Ț'a impus ca să 'mplinesci
„Țerà scumpă și iubită de streini s'o curățesci!
„Stăi la frații tēi de-un sânge și cu toții împreună
„V'aperați moșia, dreptul, libertatea cea străbună“!!!

Acest limbagiú din gura unei femei drăgálașe nu ar fi óre in stare să móie nu numai o inimă de carne, ci și de granit??!

Inima lui Rudenz plină de iubire era nu numai adênc mișcată, dar era cuprinsă de cele mai crâncene sguduirí și revoluțiunii sufletesci. Un minut și intréga lui fință era metamorfosată. Stătú un moment nemișcat, căci era uimit de cele ce a auđit, apoi se reculege, incede a-și recunósce pécatul, și a se rușina, pentru că

a trebuit ca o femeie să-l învețe a cunoște și a împlini cele mai sante datorințe, datorințele cătră patriă. Berta i promite a-i primi amorul și a i-l binecuvânta cu răsplată, însă nu în alt loc, ci numai în astă țără muntenescă și liberă, unde locuiesce inocința și credința străveche, unde falsitatea încă nu ș'a prins rădăcinii; unde intriga și invidia nu vor conturba armonia și fericirea și unde viața se petrece neîntrerupt limpede, ca apa cristalină ce curge prin acele văi muntenesci.

„Nu curți și castelurii cu murii înalți voiesc eu să ne apere și scutescă fericirea noastră — ȕice Berta — ci brațele acestui popor întreg pe care noi putem să-l ferim. De aceea:

„Frânge intrigile streine cu curagiū și bărbăția!

„La poporul tēu te întorcede, apără a lui moșia!

„Pentru a patrii libertate luptă-te și te jertfescce!!

„Atunci sufletu-mi și amorul, sunt a tale, le domnesce;

„Noi avem un dușman mare, de el toții tremurăm

„Dar avem și o libertate prin ea țera s'o salvăm.“

VIII.

Pălăria împărătescă. Ochirea mērului și arestarea lui Wilhelm Tell.)

Am sosit deja la actul al treilea, și pe eroul dramei nici nu-l cunoșcem până acuma decât de un curagios și dibace vēsclar scāpând pe Baumgarten de persecuțiunii.

*) Veđi actul al III-lea, scena a 3-a.

Tell nici nu a participat la conjurațiunea de la Rütli, însă el dicea, că nu se va retrage nici o dată de acolo, unde îl vor pofti datorințele patriei, pentru că fiă-care cetățen trebuie să-și plătească birul după averea sa.

Incă la introducerea scenei prime**) ne infățișează Schiller pe Tell, togmind câte ceva pe lângă casă, ér după ce ș'a terminat lucrările vrënd să plece la socrul său Walter Fürst in Altdorf. In deșert cêrcă soția lui să-l abată de la acest propus, in deșert îl rógă dênşa inspirată de o presimțire să-și lase baremî arcul acasă séu cel puțin pe copilașul Walter.

Tell fără arc e fără braț — i răspune dênsul și plécă cu Walter de mână.

In scena a treia ni-l infățiședă pe piața de la Altdorf.

Aci demândase Gessler, care insulta in tótă forma suferințele și răbdarea bietului popor helvețian, a se planta un brad și in vârful acestuia a se acăța o pălărie cu coróna Austriei. Ordonase tot o dată tuturor locuitorilor, că trecënd pe dinaintea acestui semn de suveranitate imperială să-și facă reverința descoperindu-și capul și salutând acéstă pălăriă. Mulți impliniau acest ordin séu din frică séu din dispreț cătră tiran, alți mai bine incungiurau orașul numai să nu se umiléscă atâta.

Intr'aceea sosese Tell cu pruncul de mână.

**) Veđi actul al III-lea, scena 1-a.

— Uite tată — ȃice copilul — uite colo o pĂlĂriĂ pe vĂrfuġ stĂlpuluġ.

— Ce ne pasĂ nouĂ de pĂlĂria asta ?

— In numele impĂratuluġ Ńi al prefectuluġ te provoc sĂ stai pe loc — Ăl agrĂesce un sbir al prefectuluġ, ce sta sentinĂ la astĂ pĂlĂriĂ. — Ai violat mandatul, n'Ăi fĂcut reverinĂ pĂlĂriei, trebue sĂ-mĂ urmezĂ in arest.

Intr'aceea sĂ adunĂ o mulĂime de popor, intre carĂ Ńi Walter FĂrst socruġ lui Tell.

Pe cĂnd poporul voia a elibera pe Tell cu puterea din mĂnile sbirilor, sosesc Gessler cu intrĂga lui suitĂ de la vĂnĂtore.

— Tell! — Ăl agrĂ Gessler, — dispreĂescĂ astfel pe impĂratul Ńi pe mine, carele Ă țin locul, incĂt nu ai voit sĂ cinstescĂ pĂlĂria ce am pus-o, ca sĂ probez ascultarea vĂstrĂ ? Prin acĂsta ĂĂ manifestezĂ intenĂiunile tale rele.

Tell: Iertare Seniore ! Nu din dispreĂ cĂtrĂ ordi-
nile tale, ci din nebĂgare de sĂmĂ am fĂcut acĂsta. De
nu aș fi fĂcut din nebĂgare de sĂmĂ n'aș fi Tell, dar
asta nu o sĂ sĂ mai intĂmple.

Gessler dupĂ un moment de tĂcere replicĂ :

— Tell ! Tu eșĂ un arcaș dibace, sĂ ȃice cĂ tu
ajungĂ ținĂ la fiĂ-care loviturĂ.

Copilul Tell: Așa e Seniore ! Tata nimeresc un
mĂr din arbore la 100 de pașĂ.

Gessler: E al tĂu copilul ?

Tell: Da Seniore !

Gessler: Ai mai mulți copii?

Tell: Am doi Seniore!

Gessler: Și care-ți este mai drag?

Tell: Amândoi sunt copii mei iubiți.

Gessler: Ei bine Tell! Fiind-că tu nimeresci mărul la 100 de pași, trebuie să-ți probezi dibăcia înaintea mea. Iați arcul, tocmai îl ai în mână. Pregătește-te să nimeresci un măr pus pe capul copilului tău; dar te sfătuesc să ochești bine, și să lovesci mărul dintr'odată, că decă nu nimeresci, capul tău este pierdut.

La acest ordin Tell se turbură. Tótă mândria îl părăsesce. Berta și Rudenz și toți țerani de față erau cuprinși de oróre și sguduți până la suflet de această barbaria ne mai pomenită, toți rugau pe deregător să-l erte. Inșă în deșert. Tigrul n'are îndurare, n'are inimă.

Socrul lui Tell cade în genunchi înaintea lui Gessler. Il rógă să-i ia tot ce are, numai să cruțe pe un tată de această probă infricoșată.

Dar Gessler nici că-l ascultă. Toți erau consternați, singur copilașul Walter era rezolut la această probă, incredințat fiind de îndemnarea părintelui său.

— Moșule! se adresază copilul către Walter Fürst — nu ingenunchia înaintea acestui om rău. Spune-mi unde să mă pun, mie nu-mi e frică. Tata nimeresc paserea în sbor, știu că nu va greși să nimerescă inima mea.

Tell tremura... picióarele nu-l mai țineau, vederea i era întunecată... puterile îl părăsiră... Dar Gessler continua a-l amări și mai mult.

— Aide! La lucru! voiesc a vă învăța a purta arme periculóse și a vă mândri cu dreptul ce-și arógă țărani de umblă inarmați. Dreptul vostru vatámă pe cel mai mare domn din țéră, căci arma niměnui nu este iertat a o purta, decât celui ce domnesce. Décă vă bucurați de a purta arc și săgétă, eu mă însărcinez a vă arăta ținta.

— Loc, faceți loc! — striga Tell disperat, și își incorda arcul. Dar vederea i era tulburată și mâna i tremura. Să oprì și arcul i cădù din mână.

— Seniore! értă-mi astă probă și îți dau inima; chiamă-ți sbirii să-mi ia viéta.

— N'am lipsă de viéta ta — disse Gessler — ci de țintă; tu ești tare a aduce, nimica nu te infrică. Când este de a mântui pe cineva nu te intimidéză nici lacul cu fortunile sale cele mai grozave. Tu mânuesci lopata ca și săgéta. Acum mântuitorule carele mântuesci pe toți, mântuesce-te pe tine însuși.

Tell după o paușă scóte o altă săgétă din tolbă și o pune după curea . . .

Să face tăcere adêncă . . . Toți steteau uimiți afară de Gessler și Rudenz, cari să aflau in o dispută info-cată pentru Tell cu care ocașiune Rudenz își aruncă masca, ce o purta până aici.

Săgéta lui Tell sbórá și străpunge mărul. Copilul alérgă cu dênsul voios in brațele tatălui său.

— Iacă tată mărul, care l'a străpuns săgéta ta. Sciam eu, că tata nu o să mă lovescă.

O mișcare viă de bucuriă se făcù între cei de față. Dar Tell era leșinat.

Gessler la început stetea incremenit de mâniă, căci nu a reușit invingător după poftă, apoi intrébă pe Tell:

— Tu ai ascuns după curea încă o săgétă, am vedut-o. Ce voiai a face cu ea?

— Seniore — i răspunde Tell — așa e obiceiul vânătorilor.

— Nu Tell, ai avut alt cuget, spune-mi adevărul franc. Iți promit, că vieța îți este sigură. Ce voiai să faci cu săgéta?

— Ei bine Seniore, decă-mi garantezi vieța, voi să-ți spun adevărul — dice Tell și scoțând săgéta din sân și uitându-se crunt la prefect continuă:

Decă îmi nimeream copilul, săgéta acesta era menită pentru tine și fi sigur, că astă-dată nu mi-ași fi greșit ținta.

La acesta Gessler se infuriă ca un tigrul.

— Ei bine Tell, vieța ți-am garantat-o, mi-am dat cuvântul cavaleresc, dar voi îngriji de tine, ca să nu mai veđi lumina și sórele și așa să fiu scutit de săgéta ta

În deșert se încercară amicii lui Tell să domolască mânia lui Gessler, căci tigrul furios n'are margini. El ordonă legarea lui Tell pentru de a-l transporta și a-l inculca în castelul imperial din Küssnacht pe muntele Rigi.

IX.

**Salvarea lui Tell și uciderea lui Gessler în
strîmtóra de la Küssnacht.*)**

Câți-va vêslași și câți-va gardiști compuneau întreg personagiul unui vas, în care se imbarcá prefectul Gessler, ca să trecá pe Tell la Küssnacht.

Tell era aruncat în fundul vasului.

Până cam la jumétate lacului au plutit fericesce. Atunci începú a sufla un vânt rece și violent de la St. Gothardt, a umfla vêslele, a pune lácul în mare agitațiune și a produce o fortună infricoșată. O pocnitură înfiorátore se aude în fundul vasului amenințându-l cu cufundarea.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
În acest pericol cu toții erau cuprinși de o mare frică. Nimeni nu scia vre-un sfat nimeni nu cuteza a dirige vasul.

— Un singur mijloc de scápare ne mai rămâne
— díserá cármaci.

— Care? — întrebá Gessler.

— Să deslegám pe Tell!

Gessler se invoí. I se luará funiele și Tell începe a conduce vasul fericesce. În luptă cu valurile și cu fortunele, Tell apropiá vasul de cósta Altdorfului, cautá o stâncă cunoscută numai de dânsul, la picióarele muntelui numit *Axul mare*. Aci ajungênd își ia arcul și

*) Veđi actul al IV-lea scena 1-a și a 3-a.

tolba, să aruncă cu o săritură pe stâncă, împinge vasul cu piciorul ér in sînul valurilor furioasă, apoi se urcă peste colinele și munții din jurul lacului până ce ajunge ținutul dela Küssnacht.

Ajungënd la o strîmtóre, pe unde trebuia să trecă Gessler la tot casul, își preparéază arcul, spre a săgeta cea mai scumpă fiéră, apoi se suí pe culmea unei stânci potrivite pentru pândă.

Gessler scăpase ca prin minune de valurile furtunoase și insoțit de a lui suită, plécă după urmele lui Tell, jurând in gura mare, că decă fugarul nu se va da legat de voiă bună, și nu va veni de sine să se pună in lanț, fie-care ți de intârđiare îl va costa capul femeii și a copiilor săi.

— Eu sunt stăpân pré blând încă cu acest popor, dice dênsul ajungënd in strîmtórea dela Küssnacht. Eu îi las pré multă libertate. Incă nu e imblândit așa, cum trebuie să fiă. Dar vă jur, că asta are să se schimbe. Voiü frânge eu aceste caractere cerbicoase, voiü imblândi eu acest spirit insolent, voiü da legi și ordinațiuni nouë, voiü la aceste ultime cuvinte o săgétă trece șuerând printre arbori și prin inima tiranului. — Asta e săgéta lui Tell — esclamá Gessler cădënd in sângele seu.

Tu-ți recunoscí vênătorul, nu cercă după altul mai dibace — i răspunđe Tell ivindu-se pe vârful stâncii. — Libere sunt colibele, secură e nevinováția de tirănia ta; tu nu vei mai cauza o altă stricăciune acestei țeri!!!

Și cu aceste cuvinte Tell dispăre de pe culme. Acastă faptă fû signalul independenții și al libertății poporului helvețian.

X.

Mórtea lui Atingshausen.*)

Să ne întórcem încă odată la ultimul patriciu, la adevăratul cavaler apărător al poporului, pe care Schiller ni-l depinge cu rari virtuți patriotice, cu virtuți de ale lui Brut Catone și Cincinat, adică la moșul Atingshausen.

Péna lui Schiller descrie pe acest bătrân, așa precum trebuie să fiă ori-care cetățén ce își iubesc patria natală cu foc și cu entusiasm și de carți patrioți mari Germania simția atâta trebuință chiar pe timpul lui Schiller. Schiller voi ca prin acest model să învețe pe Germani patriotismul și iubire de libertate.

Ne aducem aminte cum Atingshausen, și-a dat tóte ostenelele de a îndrepta pe Rudenz ultima surcea din străvechia lui familiă și să-l întórcă de pe căile lui rătăcite Ne aducem aminte de aceea scenă durerosă in care Rudenz părăsi pe moșul său, fără a-i asculta sfaturile blânde și binevoitoare și alérgă in curtea lui Gessler unde se află idealul inimei sale, Berta.

Atingshausen se află in ultimele clipite ale vieții

*) Veđi actul al IV-lea, scena a 2-a.

sale. Ședea în un fotel, ér Walter Fürst, Melchthal, Staufacher și femeia lui Tell cu copilașul Walter steteau în jur.

Atingshausen sê treșese pe un moment și întrébă de nepotul sêu :

El nu e aici, i rêsponde Staufacher, însă inima lui e a nôtră și pentru cauza nôtră.

Atingshausen. — Vorbit-a de patria lui și de cauza ei? Staufacher. — Da, și încă cu un curagiũ eroic.

Atingshausen. — Ah! căci nu este aici, ca să-ı dau binecuvântarea ultimă și observând pe copilul Walter întrébă: Cine e pruncul acesta?

Walter Fürst. — Binecuvântă-l seniorul meu! e nepotul meu și e orfan.

— Orfan! vê las eu pe toți — rêsponse bătrânul cu o voce slabă și plină de durere Ce durere simțesc, căci la ultima mea privire am trebuit să vêd perirea patriei mele!

Fostu-mi-a predestinat de la ursită, ca să ajung acéstă etate adêncă și să mor de o dată cu tôte speranțele mele?!

Walt. Fürst i descoperi tôte planurile țesute la Rütli pentru liberarea patriei

Aușind bătrânul tôte acestea deveni încântat de bucuriă și cu entusiasm, emoțiune și admirațiune esclamá:

Décă țeranul a cutedat a face o faptă ca acésta din propriul sêu indemn și fără ajutoriul nobilimei, décă

el s'a incredințat atât de mult in puterile sale, ah! atunci, atunci nu mai are lipsă de scutul nostru cavaleresc, atunci eu mă pot scobori liniscit in mormânt.

De aci in colo va urma altă vieță. Mărirea omenescă se va susține prin alte puteri. — Apoi punându-și mâna pe capul copilașului Walter continuă: De pe acest cap tinerel, pe care a fost pus o dată mărul, va infrunzi o altă libertate mai nouă. Vremea vremu-escă și se schimbă. Cele vechi se dărimă, ér din ruinele lor va inflori o vieță nouă.

Puterea régilor se va frânge de șanțurile orașelor helvețiane.

Apoi cu o voce profetică și entusiasmatică:

- „Principiî cu nobilimea o vèd venind armată
- „Să sfarme libertatea poporului țèran,
- „Vèd lupta cum s'a incinge, o luptă disperată
- „Ce s'a purta 'ntre țară, și intre a-ei dușman.
- „Țèranul se va bate pe mórte, pe vieță,
- „Câmpia bătăliei, cu sânge-o va 'ngrășa
- „La năvăliri dușmane, ca stânca va sta față,
- „Și 'n peptul sèu eroic, săgeți va aduna.
- „In urmă el va 'nvinge, dușmanii vor pica
- „Drapelul libertății din nou se va 'nălța!!“

Prindënd pe Staufacher și W. Fürst de mână:

- „Țineți cu mic, cu mare, etern toți împreună
- „Un neam să fiți cu toții in ești munți liberați,
- „Pe-a munților cunune vè puneți pază bună
- „Picior strein in țară să intre nu lăsați,
- „In vechia legătură frătesce vè 'ntăriți
- „In inimă și cuget să fiți uniți, uniți!!“

Ce frumsețe, cât devotamânt de patriă și de libertate, ce frumos buchet de nobile sentimente, de iubire și de fericirea poporului se oglindesc in aceste puține expresiuni ale lui Atingshausen. Și graiul lui Schiller, n'a rămas fără efect. Schiller adresă aceste cuvinte nu poporului helvețian, carele pe acele vremi avea toate libertățile, și carele trecuse deja prin toate probele de sânge și de foc, dar vorbia tuturor popórelor strivite și inbuțăite . . . Și auditoriî lui l'au înțeles. Astăđi poporul german e unit nu numai in cugete și in idei, dar in fapte și in cultură națională ; Germania e astăđi unită in faptă!

Abia a închis ochiî moșul Atingshausen și in acel moment sosese nepotul său Rudenz. Cei de față îl informéază despre cele petrecute. Dar Rudenz nu mai era cel vechi, ci pocăit, era intors pe calea cea adevărată, el jură că i va asculta sfatul, nu va inceta de a combate până nu vor fi alungați toți streinii din țeră. Să rógă pentru de a fi primit intre conjurațiî dela Rütli, și făgăduesce a vërsa și cel din urmă picur de sânge pentru liberarea patriei și pentru stîrpirea tirăniei din sînul munților liberi.

Dar să ne întórcem de la acest tablou trist la :

XI.

Triumful libertății.*)

Scim cumcă conjurații din Rütli s'au hotărît ca răscóla și alungarea tiranilor să se întemple la anul nou, când se vor da semnalurî din tóte délurile. Omorul lui Gessler prin W. Tell a grăbit ceasul înainte de vremea satorită. Cădênd Gessler, cel mai cumplit tiran, conjurații au folosit momentul pentru a realiza programa hotărîtă la Rütli, și curățiră cele două cantóne de tiranî. Melchthal in fruntea unei trupe de amici și de conjurați, cuprinde castelul Rossberg, îl aprinde și îl dărîmă, ér pe prefectul Landenberg, la rúgarea bêtrânului sêu părinte, îl lasă neatacat, după ce promite a nu se mai întorce in astă țeră.

Castelul din Sarnen, reședința lui Gessler, l'a aprins și dărîmat Ruderz, mântuind pe Berta din foc, cu expunerea vieții, care a fost inchisă de cătră Gessler.

Poporul era insufletit, căcî acum mai putea respira liber. In tóte vêrfurile munților ardeau focurî, signalurî de bucuriă pentru că streinii erau alungați, castelurile lor nimicite, ér țera pusă in libertate. La tóte bisericile sunau clopotile cu un ton doios și plin de consolațiune și pictate. Mic și mare, têner și bêtrân, muierî și copii toți săltau de nespusă bucuriă, toți imbrăcară vestminte de sêrbătóre. Și in adevêr acésta e cea mai mărétă și

*) Veđi actul al V-lea, scena 1—3.

mai sfântă sërbatóre, ce o póte serba un popor. Tot Helvețianul intêmpina cu bucuriã aurora libertãții și fericirei, ce rêsãri pe orizontul venitorului sêu de aur.

Schiller voind a ne depinge cu mai multã fidelitate tabloul, in care sê exprimã entusiasmul și bucuria poporului, din acele momente ne duce érá in piața din Altdorf, unde Gessler acãtase fatala pãlãriã și unde Tell a țintit mërul de pe capul copilașului sêu. Aici ne infãțosezã o mulțime de tablouri. Ici zidariï demolézã resturile din așa numita vesta *Zwing-Uri*, ce Gessler o destinase de bastilã pentru popor, ca sã pérã și cea din urmă suvenire de tirãniã; colo o grupã de bărbați fruntași sê consultau cu frunți senine și îngrijitóre, despre cele ce sunt a sê face de aici inainte. Nu e destul cã libertatea este mântuitã, dar trebuie sã sê și conserve și sã sê propage din generațiunii in generațiunii. Ici cântau femeile doine de libertate, colo o cétã de bãieți aduc pãlãria amintitã și își bat joc de ea.

Dar sã ne oprim la o grupã de pe scenã, in care sê aflã Melchthal, Walter Fürst, Staufacher și alți veterani și sã-i ascultãm.

— Conjuraților! ñice Melchthal, acum sã ne odihnim cu bucuriã pe ruinele tirãniei, dupã ce ne-am indeplinit bine jurãmêntul de la Rütli.

— Lucrul este numai inceput insã nesfêrșit, replicã W. Fürst, chiar acuma avem mai mare lipsã de curagiũ și de unire, pentru-cã regele de bunã sêmã nu va intãrđia cu rês bunarea prefectului ucis, ér pe cei alungați a cerca, ai aduce éráși in țerã.

— „Să vină cu tóte oștile sale incóce — replică Melchthal. — E bine, că acum țera e curățită din lăuntru de inimiză, pe cei din afară i vom sci întempina.

Dușmanii țerei nu pot străbate la noi de cât numai pe câteva pasuri, răspunde *Roudi*, și pe acestea le-om inchide cu pepturile noastre. Noi suntem uniți prin o legătură eternă, oștile lui nu ne vor infrica cu nimica.“

Intru aceea sosese *Staufacher*, cu scirea, că împăratul e ucis de nepotul său *Iohann*, numit de aci paricida și tot o dată sosese și un sol de la regina *Elisabeta* cu rugarea, ca poporul helvețian să-i dea ajutor la prinderea și răsbunarea ucigașilor lui *Rudolf*.

Poporul însă asculta cu sânge rece acea rugare, el nu putea uita tirăniile și multele nedreptăți suferite sub domnia lui *Rudolf*.

Nu voim să ne bucurăm de mórtea împăratului — dice *W. Fürst* — nici să ne aducem aminte de mulțimea relelor ce ni le-a făcut dēnsul, departe să fiă de la noi acésta.

Dar nici aceea nu sē cuvine ca să răsbunăm mórtea aceluia ce nu ne-a făcut nici un bine, și nici nu trebuie să o facem. apoi să adreséză către sol:

„Când regina supărată
„Și cu inima 'ntristată
„Plânge in al ei palat
„Și neavēnd vre-ó mângăiere
„Ea își plânge a ei durere
„La cerescul împărat.

„Tot la acel prea bun părinte
„Mulțămirea ș'o trimate
„Ăst popor ce-i mântuit,
„De teróre de sclăviă
„De regésca tirăniă
„De carî mult a suferit....“

Cel ce vrea să recolteze lacrămî să sémene iubire!!

Insă poporul helvețian nu putea sërba acéstă mă-rétă și a libertății și să lipséscă adevératul erou al dîlei, W. Tell.

— Unde e Tell, fundatorul libertății nóstre și care a indeplinit partea cea mai grea a neatêrnării nóstre?! Să mergem cu toții la casa lui și să-l întêmpinăm cu cinstea, ce i sê cuvine ca mântuitorul nostru. — Așa strigă poporul și plecã la Tell.

In casa lui Tell sê afla Paricida in vestmênt călu-găresc, care mustrat prin sacrilegiul comis prin uciderea unchiului sêu, rêtăcea prin munții. Paricida ajungênd in casa lui Tell, i cerù ajutorul.

Tell mai intâi sê inspăimêntà de fărădelegea lui după aceea îl consolézã cu marinimia și bunătatea ca-racteristică inimei sale; i recomandă să peregrineze la papa din Roma, să-i cadă in genunchi și să-i mărturi-sésca crima. Apoi i arată drumul pe care sê pótã eși din munții Alpilor.

Intr'aceea sê apropiã poporul de casa lui Tell intre urări: „Să trăiască Tell vênătorul și mântuitorul nostru.“

Este interesant sfêrșitul de la ultima scenă.

Pe când entuiasmul era mai mare și intreg popo-

rul imbrătoşa pe Tell, sosese şi Rudenz cu fidanţata lui, cu Berta, pentru a completa scena. Berta imbrătoşeză cu emoţiune pe Hedwig, soţia lui Tell, ér Rudenz pe toţi ţeraniî. Berta iese in mijlocul poporului şi vorbesce :

„Cetăţeniî mei iubiţi,
„Viu ca cea mai fericită
„Ce s'oferă s'o primiţi
„Cetăţenă s'o numiţi
„In a vóstră ligă sântă,
„In ast' ţeră muntenescă
„Unde-i scutul cel mai sânt,
„Unde forţa ţerănescă
„In etern va să scutescă
„Libertatea pe pământ.
„Vreţi ca între sorióre
„Şi pe mine a mă primi?
„De o viéţă 'ngrozitóre
„De a străinului oróre
„Dreptul meu sânt a-l scuti?!“
„Pentru tine al nostru sânge
„Fi sigură orî când va curge.“

— Strigă adunarea 'n chor!
Berta atuncî díce cu-amor
Dând lui Rudenz a ei mână:
„In a mea ţeră străbună
„Liberă, de voiă bună
„Mâna mea mí-o oferesc
„Astui june ce-l iubesc,
„Ţera liberî s'o iubim
„In ea liberî să trăim!!!

Cu acestea se sfêrşesce clasica lucrare a lui Schiller.

XII.

Incheiere.

W. Tell este culmea gloriei lui Schiller. Acésta dramă este o adevărată lucrare clasică. In dēnsa ș'a depus Schiller tot ce a avut mai bun, mai nobil și mai scump, inima și viéța. Nobleța sujetului sublimitatea ideilor, eleganța stilului, frumseța limbei, cum numai el o scia scie, țesătura plină de măestriă, perfecțiunea caracterelor și a figurilor, tóte aceste încă sunt neajunse.

In Tell ș'a terminat Schiller misiunea de apostol și profet al omenimei, căci altă lucrare mai completă nu a mai scris.

Este demn de amintit următorul incident:

Rossini, divinul cântăreț italian a tradus pe W. Tell a lui Schiller in limba omenimei, in limba muzicii cu o artă admirabilă și in cânturi nemuritoare. Inșă acésta clasică cântare a fost cea din urmă operă pentru Rossini ca și pentru Schiller. Ambiș au terminat cu W. Tell.

Inainte de a termina acest tractat, cred că voiș satisfice unei așteptări generale, decă voiș cerca a răspunde la întrebarea, cum a venit Schiller la acest sujet pentru-că mulți critici voind a înălța pe Göthe pe contul lui Schiller au susținut cum că Göthe i-ar fi dat acest sujet.

Este adevărat, cum că Göthe visitând Helveția și in speciă lacul Vierwaldstätten in 1797 a conceput idea de a eternisa pe Tell in o poesiă epică, care idee o comunică și lui Schiller.

Nu trebuie însă a disconsidera și alte împrejurări, ce au influențat la nascerea dramei „Wilhelm Tell.“

Pe la începutul secolului al 19-lea s'a ars în Bern un op frances „Guillaume Tell, une faible de noise.“

Țot pe acest timp circula prin toate mâinile istoria helvețiană de Johannes Müller. Lotte Schiller văduse pétra (lespedea) lui Tell.

Așa dară nu numai impulsul lui Göthe, ci toate aceste împrejurări și altele au determinat pe Schiller, să concépă idea de a scrie această dramă.

Fântânile lui au fost:

Cronica lui *Aegidius Tschudi* (1505—1572.) Din această cronică scrisă mai mult în un stil dramatic, a scos Schiller scene întregi conservând expresiunile cele vechi ale cronicariului. Această cronică conține un material foarte abundant, din care nu un Schiller, dar orî care dramaturg ar fi fost în stare a vërsa o dramă bună.

Afară de acesta a mai folosit dînsul: cronică lui Etterlin (1507); cronică lui Stumpf (1566) apoi istoria confederațiunei helvețiane de Johannes Müller.

Natura și calamitățile țerei, datinele și moravurile locuitorilor ei le-a învățat dînsul în istoria naturală a Helveției de *Scheuchzer* (1746), din epistolele despre Helveția de *Melners* (1784—1791) și din descrierea popórelor din munții Helveției de *Ebel* (1798—1800).

La 1801 s'e apucă dînsul de lucru cu totă serioșitatea, însă fù intrerupt pentru puțin timp, prin compunerea piesei „Mirésa de Mesina.“

După ce a studiat bine pe Tschudi întrebă dânsul pe amicul său, pe Göthe, despre care scia, că voiesce să tracteze pe Tell în poezia epică, decât dânsul nu are nimic, decât îl va preveni cu o dramă tot despre Tell. În 9 Septembrie 1802 scrie dânsul lui Körner: Tell este foarte favorabil pentru o tractare dramatică, însă dânsul a făcut atâtea operațiuni cu reprezentarea, încât a trebuit să părăsească istoria și să treacă în poezie...

În 1803 a început cu tot deadinsul la lucru. Cere lui Körner o scriere despre Helveția apoi încheie: „decă deii mă-or ajuta și m'or favori să realizez aceea ce am în cap, are să fiă un lucru puternic, ce va sgudui toate teatrele (scenele).“ Și adevăr a profetit.

Este un lucru admirabil, cum Schiller a putut descrie cu atâta fidelitate toate ținuturile Helveției, toate datinele, toate moravurile și limbajul helvețian fără a fi fost un pas în Helveția. Cu o diligență rară s'a introdus dânsul în toate localitățile Helveției, adunând colorii și expresiuni locale, măsurând culmile și profunditățile și studiând colibe, riurile, cascadele, vânturile, temperatura, flora și fauna alpină.

Pe când Schiller era mai cufundat în lucrarea lui W. Tell, un incident îl reținut timp îndelungat. Cea dintâi iteratrice de pe acele vremi dâna *Staël* îl vizită în Jena pe mai mult timp. Acesta dicea despre dânsul, că e poetul libertății: „La conscience est sa muse.“

Abia în 18 Februarie a terminat Schiller pe Wilhelm Tell.

Încă în Ianuarie a trimis actul prim lui Göthe. Acesta i-a răspuns, că nu află a fi numai actul prim, ci o bucată întregă și încă o bucată foarte bună. După ce a terminat, a trimis întreg manuscrisul lui Göthe. Acesta i-a răspuns: „Lucrarea ta e nimerită de minune bine, și mie mi-a procurat o sérá plăcută.“

„Însă la câte miș nu a procurat séri plăcute și la câte milióne nu va face acésta de acum înainte?“ — dice Paleske.

Poetul dramatic își alege sujetele cele mai varie. Ici lasă a se desvolta pasiunile cele mai inverșunate, colo forța arbitralului, enigma consciinței, colo întreaga ordine a lumii. Și lumea se simte prin interpretarea poetului deșteptată, învățată, sguiduită și înălțată Când poetul își propune să regenereze și să ridice un popor, să-l deștepte și să-l instrueze, sujetul său trebuie să represinte pe popor în toate fazele sale, trebuie să espună o icónă, în care să fiă fotografat poporul în întreaga lui originalitate.

„Persii lui Aeschilos“ și W. Tell a lui Schiller sunt acele rari și eminente creațiuni, ce tractéză despre popor și pentru popor.

În W. Tell a lui Schiller își vede poporul helvețian ridicarea sa depinsă în un tablou minunat, își prevede o sórte mai fericită, își vede lipsele și suferințele, desbinările și unirea și în urmă își vede apărarea și răsbunarea, speranța și victoria causei sale. Tell a lui Schiller ne represintă pe un popor ridicat în deșteptarea și ridicarea lui și în întreaga lui desvoltare organică.

Schiller ne farmecă cu scrierile sale locale, însă acestea se estind numai până acolo cât e de lipsă la adevărata descriere a unui popor.

Sujetul lui principal fû poporul. In inima acestuia voi dînsul să sémene, să incolţescă, să crească și să regenereze arborele libertății. Schiller scia, cumcă libertatea nu se pôte gratifica popórelor, ci acestea trebuie să ș'o câștige, căci libertatea nu este ca și un vestmânt cu care să poți imbrăca pe cineva după plac. In drama libertății unui popor trebuie să fiă in acțiune întreg poporul.

Pânza libertății trebuie țesută din mai multe fire, singuraticii trebuie să arete că sunt bărbați și lucră pentru cauza comună. Caracterele n'au să exprime tabloul unei idile copilăresci, ci cea mai profundă seriozitate și cea mai pronunțată bărbăția, trebuesc alese din tóte fazele și din tóte clasele poporului.

Acésta o făcù Schiller in Tell. Caracterele sale constau din nobilî, cetățeni, preoți, neguțători, pescari, vênători, pecurari. Toți aceștia lucră cu o inimă și cu un suflet sănătos pentru libertatea adênc sedită in consciința poporului.

Paleske dice „Libertatea din consciința unui popor nu este un ce nou, ci este un drept etern, una legendă s'au un mit străvechiu, este natura sa perdută.

Eroiî lui Schiller lucră așa precum ne spune cronistul, in vorbirî însă sbórá cu aripî de Pegasus. Figurile sale sunt de un stil curat și grandios.

Technica din Wilhelm Tell este compusă cu atâta artă și socotélă încât tot déuna trebuie să vërsăm lacrimi, de câte-ori lucrul ca atare ne mișcă până la emoțiune.

Acțiunile din Tell cresc cu repegiunea tempestăților din munți.

Fie-care scenă este însoțită de o forță dramatică intensivă.

Durerile cele mai sfășietóre le vedem adeseori trecënd in contemplațiunī, ba chiar in glume, ca de aci ér să se pótă re'ntórce, ca dintr'un repaus dorit in agitări, in pasiuni și in plângerī.

Cu un cuvânt ori din ce vederi se va critica, W. Tell este și rămâne un cap de operă. Să nu fi lucrat Schiller nimica alta, decât această dramă in totă vieța, să nu-și fi câștigat laurii celui de atâtai liric al timpului său, W. Tell ar fi fost de ajuns de a fi numărat in pleiada celor de atâtai bardī ai omenimei, și a se pune in un rang cu Dante, Petrarca, Voltaire, Racine, Göthe, Shakespeare.

In 17 Mai 1804 s'a reprezentat W. Tell pentru prima óră pe scena din *Weimar*.

Publicul aștepta cu atâta incordare și nerăbdare această reprezentațiã, încât pe la trei óre era indesată piața teatrului. Și in adevër această bucată a intrecut pe tóte cele lalte. In Berlin s'a reprezentat mai atâtai in Iuliu cu o bucurie demonstrativă.

In scurt timp s'a tradus de douë-ori in limba

franceză pentru Paris, unde a fost primit cu entusiasm; ér in limba engleză s'a tradus de șese ori.

Astăzi nu este teatru in lumea cultă, pe a cărei scené să nu se fi reprezentat W. Tell. Puțini ómenī cu pretensiunea de ómenī crescuți vor fi, carī să nu fi cetit pe Wilhelm Tell.

W. Tell nu este numai un op al Germanilor, nici al Helvețianilor, ci este un bun comun al omenimei intregi, este libertatea personificată a popórelor.

Fiă-ca popórele să se arete demne de acéstă fică divină, de acea libertate, ce ni-o cântă Schiller cu atâta doioșă și frumseță, și care este intim incuscrită cu democrația adevărată. Popórele numai pe naia libertății sincere și nemascate și a democrației adevărate pot pași cu securitate pe calea progresului, și a civilizațiunei și prin acésta să se avênte in regiunile adevăratei fericiri omenesci !!

„Să iubim libertatea adevărată și să perseverăm la „triumful ei la tóte popórele fără „deosebire.“ !!!!

Unele explicații

la „charta cantónelor“ din jurul lacului „Vierwaldstätten.“

Bürgeln, locul de naștere a lui W. Tell și locul unde sa petrecut scena 1-a din actul III. ce tractează despre despărțirea lui Tell de nevasta sa înainte de a pleca el cu copilul la **Aldorf**.

Steinen, locuința lui Staufacher și locul unde sa petrecut scena a 2-a din actul I. între Staufacher și nevasta sa Gertrude.

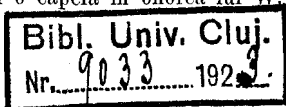
Aldorf, locul cel mai vestit în bucată la Schiller. Acesta este patria lui Walter Fürst, socrul lui Tell; acesta este locul unde sa petrecut interesanta scena a 3-a din actul I. adică prima conjurațiune, între **Staufacher**, **Arn. Melchthal** și **Walter Fürst**; apoi scena 3-a din actul al III. cu vestita pălărie și cu țintirea lui W. Tell în mărul de pe capul copilului său; și în urmă scena 1-ă din actul al V. în care se serbătorește eliberarea acestor 3 cantóne și se pertractează cu un sol al reginei **Elisabet** soția lui **Albrecht** ce fu ucis de **Paricida**.

Treib, locul unde sa petrecut scena 1-a din actul I. adică scăparea peste lac a lui Baumgarten prin W. Tell.

Attingshausen. Patria bătrânului Attingshausen și locul unde sau petrecut: Scena 1-ă din actul al II. între bătrânul și între nepotul său **Rudenz** și scena a 2-a din act. al IV. despre mórtea bătrânului Attingshausen.

Rütli, locul unde sa ținut conjurațiunea renumită descrisă în scena a 2-a actul al II.

Lespedea și capela lui W. Tell, locul dela piciorul muntelui Axul mare unde a scăpat Tell de pe naia lui Gessler ce voia al duce în închisórea dela Küssnacht, care loc astăzi este eternizat prin o capelă în onórea lui W. Tell.

Brunen, Steinen, Arth, locurile peste cari a călătorit Gessler spre Küssnacht după ce a scăpat de fortuna lacului.

Strimțoarea dela Küssnacht (hohle Gasse), locul unde a săgetat Tell pe Gessler în inimă.

Küssnacht, reședința prefectului Gessler și închisoarea renumită.

Sarnen, reședința prefectului Landenberg și locul natal al lui Melchthal.

Altsellen, patria lui Baumgarten care l-a ucis pe prefect în scaldă.

Rossberg, castelul-reședință a prefectului.

Rigi. Acest munte, ce se înalță dintre lacurile Vierwaldstätten, Zug și Lowerz, ca o insulă pyramidală, se poate dice că este cel mai vestit munte de pe întreg pământul, de unde mulți l-au botezat Regina montium.

Este cel mai căutat loc pentru turiști, cari la an numără peste 30,000 înainte de a se deschide calea ferată pe munte iar de atunci încoace s-a suit numărul turiștilor peste 100,000 la an, spre care scop sau reidicat pe munte mai multe oteluri confortabile și calde reci.

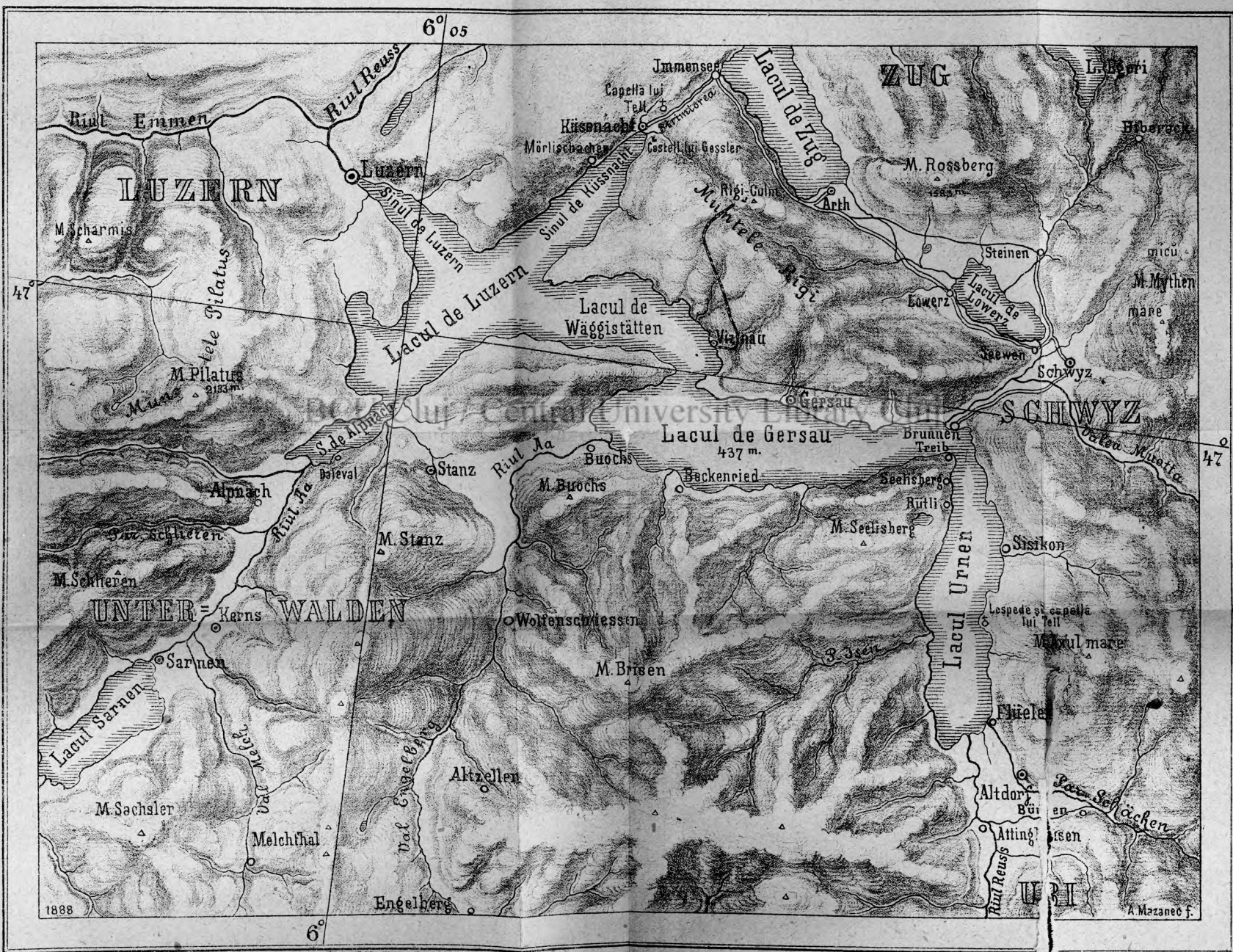
E r a t e.

La pag. 10	șirul 6	din jos	in loc de	helvedic,	cetesce	helvetic
" "	20	" 3	" sus	" "	" "	solicităților " solicitărilor
" "	22	" 1	" "	" "	" "	Aargan " Aargau
" "	22	" 2	" "	" "	" "	Wallisen " Wallis
" "	22	" 23	" "	" "	" "	stâncii " stâncile
" "	26	" 2	" "	" "	" "	cu " cu pe
" "	26	" 10	" "	" "	" "	Karz " Karr
" "	27	" 8	" jos	" "	" "	Sernen " Sarnen
" "	29	" 2	" sus	" "	" "	de " dela
" "	29	" 8	" jos	" "	" "	pomului " poporului
" "	36	" 6	" "	" "	" "	fiă cărei " fiă cărui
" "	38	" 1	" "	" "	" "	cu poziții " de poziții
" "	48	" 9	" "	" "	" "	aleg cele " alége cèle
" "	59	" 10	" sus	" "	" "	trebuințe, le lui " trebuințele
" "	61	" 10 și 11	jos	" "	" "	Unime " Uniune
" "	61	" 9	" "	" "	" "	esecutat " asecurat
" "	62	" 13	" "	" "	" "	ba are " basate
" "	62	" 11	" "	" "	" "	conesiune " confesiune
" "	71	" 4	sus	" "	" "	Fiasco " Fiesco
" "	80	" 2	jos	" "	" "	cugetai " cugetatai

Celelalte erate ce se vor mai afla este rugat cetitorul a le îndrepta singur.

Charta

Cantónelor din jurul lacului „Vierwaldstädten“.

1:192.000 mairmei naturale.

Topografia G. Lehmann, Braşov.